

KONSTITUCIONĀLIE
DAUTĀJUMI
„PADOMJU TIESĪBU”
KURSĀ

KONSTITUCIONĀLĀK
JAUTĀJUMI
"PADOMJU TIESĪBU"
KURSĀ

КОНСТИТУЦИОННЫЕ
ВОПРОСЫ
ПО КУРСУ
"СОВЕТСКОЕ ПРАВО"

Министерство высшего и среднего специального образования
Латвийской ССР
Латвийский ордена Трудового Красного Знамени
государственный университет имени Петра Стучки
Кафедра советского права

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ВОПРОСЫ В КУРСЕ
"СОВЕТСКОЕ ПРАВО"

Межведомственный сборник научных трудов

Под ред. проф. Э.Мелькисиса

Латвийский государственный университет им. П.Стучки
Рига 1981

Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās
izglītības ministrija
Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā
Pēteru Stučkas Latvijas Valsts universitāte
Padomju tiesību katedra

KONSTITUCIONĀLIE JAUTĀJUMI "PADOMJU TIESĪBU"
KURSĀ

Starpresoru zinātnisko rakstu krājums

Prof. E. Melņisa redakcijā

P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte
Rīga 1981

Zinātnisko rakstu krājums "Konstitucionālie jautājumi "Padomju tiesību kursā" sagatavojuši Padomju tiesību katedras un Juridiskās fakultātes pasniedzēji, kā arī LPSR Zinātņu akadēmijas Filozofijas un tiesību institūta zinātniskie līdzstrādnieki. Tajā doti jaunās Latvijas PSR Konstitūcijas pamatjautājumu izklāsts un teorētiskā analīze.

Zinātnisko rakstu krājums domāts nejuridisko fakultāšu studentiem un vidējo speciālo mācību iestāžu audzēkņiem, kuri apgūst tiesību pamatus, kā arī skolotājiem, kuri māca padomju tiesību pamatus vidusskolās.

Сборник научных трудов "Конституционные вопросы в курсе "Советское право" подготовили преподаватели кафедры советского права и юридического факультета, а также научные сотрудники Института философии и права Академии наук ЛатвССР. В нем дано изложение содержания основных вопросов новой Конституции Латвийской ССР и их теоретический анализ.

Сборник научных трудов предусмотрен для студентов неюридических факультетов и для учащихся средних специальных учебных заведений, которые изучают основы советского права, а также для учителей, которые преподают основы советского права в средних школах.

REDAKCIJAS KOLEĢIJA:

Prof. E. Melkīsis (atb. red.);
doc. B. Škapare, doc. A. Endziņš

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Проф. Э. Мелькисис (отв. ред.),
доц. Б. Шкапаре, доц. А. Эндзиньш

Publicēts saskaņā ar P. Stučkas LVU Izdevniecības padomes
1981. gada 30. oktobra lēmumu

К 11002-129u Rez. 81.1203000000
М 812(11)-81

© P. Stučkas Latvijas
Valsts universitāte,
1981

Jaunās Padomju Konstitūcijas vēsturiskā nepieciešamība

Paužot padomju tautas gribu un izpildot tās uzdevumu, PSRS Augstākā Padome 1977. gada 7. oktobrī vienprātīgi pieņēma pasaulē pirmās visas tautas sociālistiskās valsts - Padomju Sociālistisko Republiku Savienības jauno Pamatlikumu. Tas konstitucionāli nostiprināja jaunu vēsturisku robežliniju mūsu gaitā uz komunismu - attīstītas sociālistiskās sabiedrības uzcelšanu.

-Paies gadi, gadu desmiti, bet šī oktobra diena uz visiem laikiem saglabāsies tautu atmiņā kā ļēpinisko tautvaldības principu patiesa triuļa spilgts apliecinājums, - PSRS Augstākās Padomes ārkārtējā, septītajā sesijā teica PSKP CK ģenerālsekretārs biedrs L. Brežņevs.¹

Nepieciešamību izstrādāt jaunu Konstitūciju izraisīja gan ekonomiski, gan sociāli un politiskie cēloņi.

1936. gadā, kad pieņēma toreizējo PSRS Konstitūciju, mūsu zemē beidza sociālisma pamatu radīšanu. Tajā laikā bija jau veikti svarīgākie sociāli ekonomiskie pārveidojumi. Valsts industrializācijas rezultātā attīstījās smagā rūpniecība. Privātkapitālistiskais sektors rūpniecībā un tirdzniecībā bija pilnīgi likvidēts. Pēc kolhozu iekārtas uzvaras sociālistiskā saimniecības sistēma sāka dominējoši valdīt arī lauksaimniecībā.

Sociālisma panākumi pilsētā un laukos izraisīja principiālas izmaiņas tautas saimniecības raksturā. PSRS ekonomikā vairs nebija daudzformu struktūras. Tādējādi

¹ Brežņevs L. Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem. - R., 1971, 38. lpp.

bija atrisināts sociālistiskās revolūcijas visgrūtākais uzdevums - bija radīta jauna, sociālistiska ekonomika, kas pavēra lielas iespējas mūsu zemes ražošanas spēku tālākai attīstībai.

Četrdesmit gados, kas pagājuši pēc 1936.gada Konstitūcijas pieņemšanas, mūsu zemes ekonomikā notikušas lielas izmaiņas. Tajā nedalīti valda sociālistiskais ipašums. Izveidojies un sekmīgi darbojas vienots, varens tautas saimniecības organisms. Tas attīstās, balstoties uz zinātniski tehniskās revolūcijas sasniegumu savienošanu ar sociālistiskās iekārtas priekšrocībām. Izveidotas jaunas rūpniecības nozares, ievērojami cēlies tautas saimniecības tehniskais līmenis, daudz paveikts komunisma materiāli tehniskās bāzes radīšanā mūsu zemē.

Principiālas izmaiņas notikušas šķiru spēku izvietojumā mūsu valstī un arī pasaules arēnā. V.I.ļeņins savā laikā norādīja, cik svarīgi ir šāda veida pārmaiņas ievērot vienas vai otras zemes likumdošanā. "Konstitūcijas būtība", viņš rakstīja, "ir tā, ka valsts pamatlikumi vispār un likumi, kas attiecas uz tiesībām vēlēties pārstāvības iestādes, uz to kompetenci u.t.jpr., izteico īsteno spēku samēru šķiru ciņā"¹.

Jau 1936.gadā padomju sabiedrības šķiru struktūrā bija notikušas radikālas izmaiņas. Sekmīgi bija atrisināta lielā sociālā problēma - likvidētas ekspluatatoru šķiras un iespēja cilvēkam ekspluatēt cilvēku. Bija palikušas divas draudzīgas šķiras - strādnieku šķira un kolhozu zemniecība. Bija izaugusi gluži jauna intelligence, kas nāca no tautas. Pēc 1939.gadā notikušās tautas skaitīšanas datiem PSRS šķiru struktūru raksturoja šādi dati: strādnieku un kalpotāju Ipatsvars attiecībā pret visu iedzīvotāju skaitu bija 50,2 %, tajā skaitā strādnieku 33,5 %, kolhozu zemniecības un kooperēto mājamatnieku ipatsvars - 47,2 %, individuālo zem-

1 Ļeņins V.I. Kā sociālistiskā revolūcija dod novērtējumu revolūcijai. - Raksti, 15.sēj., 297.lpp.

nieku un nekooperēto mājamatnieku Ipatsvars - 2,6 procenti.

Aizritējušajos 40 gados padomju sabiedrības sociālā seja būtiski mainījusies. Ievērojami pieaudzis strādnieku šķiriskais Ipatsvars. 1977.gadā tas sasniedza 61,2 % no visiem iedzīvotājiem. Kolhozu zemniecības Ipatsvars samazinājies līdz 16,4 procentiem.

"Mūsu strādnieku šķira," teica L.Brežņevs PSKP CK 1977.gada maija plēnumā, "tagad veido divas trešdaļas iedzīvotāju. Tajā ir desmitiem miljonu izglītotu, tehniskā ziņā lietpratīgu, politiski nobriedušu cilvēku. Viņu darbs aizvien vairāk tuvojas inženiertehnisko darbinieku darbam. Stipri pieaugusi strādnieku sabiedriskā aktivitāte. nepašāinājies viņu piedalīšanās valsts pārvaldīšanā.

Pārvērtusies arī zemniecība. Tagadējais kolhoznieks dzimis un audzis kolhozā, viņa psiholoģija jau veidojusies uz sociālistiskiem pamatiem, viņš vada moderno tehniku. Un viņa izglītības līmenis, viņa dzīves veids bieži vien maz atšķiras no pilsētnieku izglītības līmeņa un dzīves veida.

Patiesi tautiska, sociālistiska kļuvusi inteligence. Paaugstinoties tautas kultūras līmenim un nepieredzēti palielinoties zinātnes lomai komunisma celtniecībā, pieaug arī inteligences Ipatsvars mūsu sabiedrības dzīvē."¹

Šajos gados notikušas nopietnas izmaiņas arī nāciju stāvoklī. Ne tikai juridiska, bet arī faktiskā kļuvusi to vienlīdzība daudznāciju Padomju Savienībā. Visas mūsu republikas, arī tās, kuras ekonomikas un kultūras ziņā agrāk atpalika, tagad sasniegušas augstu attīstības līmeni. Vienlaikus katras republikas ekonomika kļuvusi par neatņemamu vienotā tautas saimniecības kompleksa daļu.

Rezumēdams izmaiņas mūsu zemes ekonomiskajā un sociālajā attīstībā, L.Brežņevs uzsvēra, ka "visu šo pār-

1 Brežņevs L. Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem.- R., 1977, 38. lpp.

maiņu kopsaucējs ir augošais padomju sabiedrības vien-
dabīgums. Vēl ciešāka kļuvusi strādnieku šķiras, kolhozu
zemniecības un tautas intelīgences nesatricināmā savie-
nība. Pakāpeniski izzūd būtiskās atšķirības starp galve-
najām sociālajām grupām. Pati dzīves gaita aizvien ciešāk
tuvina visas mūsu zemes nācijas un tautības. Izveidojusies
jauna vēsturiska cilvēku kopība - padomju tauta".¹

Mainījies spēku samērs arī pasaules arēnā. 1936.gadā
Padomju Savienība bija vienīgā sociālistiskā valsts,
turpretim tagad sociālisms pārvērties par pasaules sis-
tēmu. Izveidojusies varena sociālistiskā sadraudzība.
Daudz vājākas kļuvušas pasaules kapitālisma pozīcijas.
Bijušo koloniju vietā radušās desmitiem jaunu valstu,
kas vēršas pret imperiālismu. Neizmērojami palielināju-
sies mūsu zemes starptautiskā autoritāte un ietekme.

Rezultātā spēku samērs pasaules arēnā kļuvis gluži
citāds, nekā tas bija pirms 40 gadiem. Radusies reāla
iespēja novērst jaunu pasaules karu. Šāda kara izcelšanās
draudi ievērojami samazināti.

Stipri pieaugusi padomju sabiedrības mobilizējošā un
organizējošā spēka - Padomju Savienības Komunistiskās
partijas loma. PSKP nosaka sabiedrības attīstības gene-
rālo perspektīvu, PSRS iekšpolitiku un ārpolitiku, aiz-
vien pilnīgāk vada padomju tautas lielo jauncelsmes
darbu, piešķir plānveidīgu, zinātniski pamatotu raksturu
cīņai par komunisma uzvaru.

Aizritējušos 40 gados vispusīgi pilnveidots padomju
valstiskums. Attīstītas sociālistiskās sabiedrības iz-
veidošanas rezultātā strādnieku šķiras diktatūras valsts
pāraugusi visas tautas valstī. Šajā sakarā notikušas iz-
maiņas arī mūsu sabiedrības politiskajā sistēmā. Pie-
augusi visas padomju valsts kā komunisma celtniecības
galvenā līdzekļa radošā loma. Visas tautas valsts ir
ieguvusi jaunu saturu, daudzas būtiskas sociālistiskās

1 Brežņevs L. Par Padomju Sociālistisko Republiku Sa-
vienības Konstitūcijas projektu un tā visas tautas
apspriešanas rezultātiem.-R., 1977, 5.lpp.

valsts iezīmes, funkcijas un formas. Vēl daudzpusīgāka un apjomīgāka kļuvusi visas tautas valsts darbība tautas saimniecības, zinātnes un kultūras vadīšanā, pieaugusi tās loma sabiedrības garīgajā dzīvē.

Pieaugot Padomju zemes varenībai un sociālismam pārvēršoties par pasaules sistēmu, ievērojami attīstījusies Padomju valsts ārpolitiskā darbība. Starptautiskajā arēnā PSRS ir varens spēks cīņā par miera nostiprināšanu, par starptautiskā saspilējuma tālāku atslābumu un par sociālo progresu.

Pārmaiņas, kas notikušas Padomju Latvijā kopš 1940. gada Konstitūcijas pieņemšanas, un kuras pamatā noteica Latvijas PSR jaunās Konstitūcijas nepieciešamību, principā ir līdzīgas tām, kas notika visā mūsu zemē.

Pēc padomju varas atjaunošanas Latvijā 1940. gada jūlijā un Latvijas PSR iestāšanās PSRS tautu brālīgajā saimē republikas darbaļaudis uz visiem laikiem darīja galu kapitālistiskajai pagātnei un uzsāka jaunās dzīves celtniecību. Ar masu aktīvu līdzdalību, plaši izmantojot visu Padomju Savienības tautu bagātīgo pieredzi un dāsno palīdzību, pēc kara gados republikā vēsturiski īsā laikā tika radīti ne tikai sociālisma pamati, bet arī izveidota attīstīta sociālistiskā sabiedrība, kuras apstākļos rizvien pilnīgāk atraisās jaunās iekārtas radošie spēki, atklājas sociālistiskā dzīves veida priekšrocības, darbaļaudīm rodas arvien plašākas iespējas baudīt lielo revolucionāro iekarojumu augļus.

Padomju varas laikā Latvijas ekonomika izmainījusies līdz nepazīšanai. Izveidoti attīstīti ražošanas spēki, varena moderna industrija un koncentrēta, uz kolektīvisma pamatiem balstīta, augsti mehanizēta lauksaimniecība. Gan mērogu, gan tehniskās apgādes ziņā Padomju Latvijas pašreizējā ekonomika radikāli atšķiras no tās, kāda tā bija 1940. gadā. Rūpniecības produkcijas apjoms 1977. gadā salīdzinājumā ar 1940. gadu pieaudzis 40 reizes.

Šajā laikā pārvērtusies arī republikas lauksaimniec-

cība. Nostiprinoties kolhozu iekārtai, nodrošināts darba tehniskās apgādes straujš pieaugums, cēlusies lauku ražība un lopkopības produktivitāte, pašos pamatos mainījušies lauku darbaļaužu dzīves apstākļi.

Kolhozu un sovhozu ekonomikas nostiprināšanās ļāvusi uzņemt kursu uz specializāciju un koncentrāciju, starpsaimniecību un agrāri rūpniecisko kompleksu izveidošanu, vadības pilnveidošanu un progresīvu darba organizācijas formu ieviešanu.

Padomju Latvijas ekonomikas attīstības straujie tempi daudzējādā ziņā izskaidrojami ar to, ka tā attīstās mūsu zemes vienotā tautsaimnieciskā kompleksa ietvaros un saņem brālīgo padomju tautu nesavtīgu palīdzību un atbalstu. Tāpat kā visā mūsu zemē, arī Latvijā līdz ar ekonomikas attīstību nemitīgi augusi tautas materiālā labklājība.

Mūsu zemē uzceltā sociālisma priekšrocību uzskatāma izpausme ir tautas izglītības, zinātnes un kultūras uzplaukums. Ir sekmīgi pabeigta pāreja uz obligātu vidējo izglītību. Tikai mūsu republikas augstākajās mācību iestādēs vien tagad mācās 46000 cilvēku. Turpretim buržuāziskās Latvijas pastāvēšanas 20 gados augstskolās tika sagatavoti tikai 8000 speciālistu, turklāt daudzi no viņiem bezdarba dēļ nevarēja atrast darbu savā specialitātē. Par mūsu republikas lielāko zinātnisko centru kļuvusi 1946. gadā nodibinātā Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. Republikas darbaļaudis aktīvi piedalās kultūras dzīvē, garīgo vērtību radīšanā.

Līdz ar attīstīta sociālisma sabiedrības veidošanos Padomju Latvijā notika dziļas pārmaiņas sociālajā struktūrā. 1940. gadā Latvijas iedzīvotāju sociālā struktūra bija šāda: buržuāzija (pilsētas un lauku) - 13 %, strādnieki un kalpotāji - 40 %, zemnieki un amatnieki - 47 %. Turpretim 50. gadu sākumā republikā bija palikušas divas draudzīgas šķiras - strādnieku šķira un kolhozu zemniecība, kā arī tautas intelligences. Tāpat kā citās republikās, arī Padomju Latvijā sakarā ar rūpniecības straujo

attīstību 37 gados būtiski palielinājies strādnieku šķiras un inteligences īpatsvars un samazinājies zemniecības īpatsvars.

Iedzīvotāju sociālajā sastāvā notikušas ne tikai kvantitatīvas, bet arī kvalitatīvas pārmaiņas. Tas vispirms sakāms par mūsu sabiedrības vadošo spēku - strādnieku šķiru. Neizmērojami pieaugusi tās kultūra, izglītība, sociālā aktivitāte un politiskais briedums. Arī zemniecība būtiski izmainījusies. Kolektīvais darbs pārveidojis tās apziņu un psiholoģiju. Kolhoznieki un sovhozu strādnieki tagad apgādāti ar visjaunāko moderno tehniku, un viņu darbs arvien vairāk pārvēršas par industriālā darba paveidu. Dzīves veids un apstākļi laukos aizvien vairāk tuvinās pilsētas dzīves apstākļiem.

Padomju varas laikā notikušas kvalitatīvas pārmaiņas inteligencē. Tā ir visstraujāk augošais Padomju Latvijas iedzīvotāju sociālais slānis. Lielā mērā to papildina strādnieki un zemnieki. Līdz ar zinātnes un tehnikas progresu, kultūras uzplaukumu palielinās arī inteligences loma un nozīme republikas dzīvē.

Tādējādi dziļās sociāli ekonomiskās pārvērtības un attīstīta sociālisma nostiprināšanās pašos pamatos pārveidojušas Padomju Latvijas strādnieku šķiras, kolhozu zemniecības un inteligences darba un dzīves apstākļus, gārīgo seju.

Dziļie sociāli ekonomiskie pārveidojumi Padomju Latvijā, tāpat kā visā Padomju zemē ir nesaraujami saistīti arī ar kardinālajām pārmaiņām nacionālajās attiecībās. Padomju Savienībā, kur dzīvo vairāk nekā simt nāciju un tautību, panākta ne tikai juridiska, bet arī faktiskā nāciju vienlīdzība. Izveidojusies jauna vēsturiska cilvēku kopība - padomju tauta, kuras neatņemama sastāvdaļa ir arī latviešu tauta, kas ieguvusi reālās iespējas brīvai un līdztiesīgai attīstībai.

Būtiskas pārmaiņas notikušas arī Padomju Latvijas politiskajā sistēmā. Strādnieku šķiras diktatūras valsts pāraugusi visas tautas valsti ne tikai visas Padomju ze-

mes mērogā, bet arī katrā savienotajā republikā, tai skaitā arī Padomju Latvijā. Pilnveidojusies republikas likumdošana, nostiprinājusies sociālistiskā likumība, valsts tiesiskie institūti.

Aizvien lielāka kļūst padomju un sabiedrisko organizāciju nozīme republikas sabiedriski politiskajā dzīvē. Pieaugusi Latvijas Komunistiskās partijas kā sabiedrības vadošā un virzošā spēka loma.

Šie faktori un pārmaiņas, kas Padomju Latvijā notikušas Latvijas PSR pašreizējās Konstitūcijas darbības laikā, radījušas nepieciešamību izstrādāt un pieņemt jaunu republikas Konstitūciju.

Izstrādājot Padomju Latvijas jauno Pamatlikumu, plaši izmantota padomju konstitucionālās likumdošanas bagātā pieredze. Ir likumsakarīgi un dabiski, ka sevišķi plaši izmantota PSRS 1977. gada Konstitūcijas sagatavošanas pieredze. Republikas Konstitūcijas komisija balstījās uz principiem un tēzēm, kas ietverti PSKP CK ģenerālsekretāra, PSRS Augstākās Padomes Prezidijs priekšsēdētāja, Konstitūcijas komisijas priekšsēdētāja biedra L. Brežņeva referātos, PSKP CK plēnumā 1977. gada 24. maijā un PSRS devītajā sasaukuma Augstākās Padomes ārkārtējā, septītajā sesijā no 1977. gada 4.-7. oktobrim.

Sagatavojot Latvijas PSR Pamatlikuma projektu, Konstitūcijas komisija vadījās no tā, ka saskaņā ar PSRS 1977. gada Konstitūcijas 76. pantu republikas Konstitūcijai principiāli jāatbilst Vissavienības Konstitūcijai. Vissavienības un savienoto republiku konstitucionālo normu vienotība izriet ne tikai no tā, ka Padomju Savienība ir federatīva valsts un savienotās republikas - tās locekles, bet arī no PSRS un savienoto republiku sabiedriskās iekārtas un svarīgāko valsts tiesisko institūtu vienotības, kā arī no partijas vadības vienotības. Ar to izskaidrojams arī tas, ka Vissavienības konstitucionālās normas, kas fiksē sabiedriskās un nacionāli valstiskās iekārtas, personas tiesiskā stāvokļa, valsts orgānu organizācijas un darbības pamatus un dažas citas teks-

tuāli atkārtotas Latvijas PSR Pamatlikuma projektā.

Vienlaikus Latvijas PSR, tāpat kā citu savienoto republiku Konstitūcijas projektā ievērotas un atspoguļotas nacionālās, vēsturiskās, ekonomiskās un citas īpatnības. Projektā nostiprinātā Latvijas PSR valstiskā patstāvība izpaužas tādejādi, ka tikai Padomju Latvijas augstākajiem valsts varas orgāniem piešķirtas tiesības kontrolēt Latvijas PSR Konstitūcijas stingru ievērošanu republikas teritorijā. PSRS augstākajiem varas orgāniem piešķirtas tiesības nodrošināt savienoto republiku konstitūciju un citu likumu atbilstību PSRS Konstitūcijai.

Sagatavojot republikānisko projektu, pilnīgi saglabāta pēctecība. Tajā ietvertas pirmās - 1918. gada padomju Konstitūcijas, PSRS 1924. gada Konstitūcijas un PSRS 1936. gada Konstitūcijas idejas un principi, kas bija ietverti Padomju Latvijas konstitūcijās: Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas 1919. gada Satversmē un Latvijas PSR 1940. gada Konstitūcijā.

Jaunā Latvijas PSR Konstitūcija, tāpat kā 1977. gada PSRS Konstitūcija un citu savienoto un autonomo republiku konstitūcijas, tika sagatavota, apspriesta un pieņemta pilnīgā saskapā ar mūsu valsts demokrātiskajiem principiem un tradīcijām.

1977. gada 14. jūlijā Latvijas PSR devītā sasaukuma Augstākās Padomes piektajā sesijā tika izveidota Konstitūcijas komisija jaunās Latvijas PSR Konstitūcijas projekta sagatavošanai 56 deputātu sastāvā. Par komisijas priekšsēdētāju apstiprināja PSKP CK locekli, Latvijas Komunistiskās partijas CK pirmo sekretāru deputātu A. Vossu.

Republikas Pamatlikuma projekta sagatavošanā aktīvi piedalījās ne tikai Konstitūcijas komisijas locekļi, bet arī LPSR Augstākās Padomes deputāti, partijas, valsts un sabiedriskie darbinieki, ražošanas pirmrindnieki, ievērojami zinātnieki, padomju darbinieki.

Projekta sagatavošana notika Latvijas Komunistiskās partijas CK vadībā. 1978. gada 17. martā republikas Pamatlikuma projektu apsprieda Konstitūcijas komisija, ak-

ceptēja to un nodeva Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijam.

Tajā pašā dienā republikas Augstākās Padomes Prezidijs izdeva dekrētu, ar kuru pamatvilcienos akceptēja Latvijas PSR Pamatlikuma projektu un nodeva to visas tautas apspriešanai. 1978.gada 18.martā to publicēja republikas laikraksti.

Katram republikas pilsonim tika dota reāla iespēja izteikt savu attieksmi pret projektu, iesniegt savus priekšlikumus par papildinājumiem un grozījumiem, kas varētu uzlabot projekta saturu. Lietišķi, ar dziļu ieinteresētību Padomju Latvijas darbaļaudis apsprieda projektu sapulcēs un mitiņos. Šī apspriešana bija cieši saistīta ar konkrētām saimnieciskās un kultūras celtniecības problēmām republikā, ar tālāku padomju aparāta, sabiedrisko organizāciju darbības pilnveidošanu. Projekta apspriešanai tika sarīkots pāri par 13 tūkstošiem darbaļaužu sapulču. Tajās iesniedza vairāk nekā 54 tūkstošus priekšlikumu. Konstitūcijas komisija, partijas un padomju orgāni, prese, televīzija un radio saņēma apmēram divus tūkstošus vēstuļu. Projekta visas tautas apspriešanā piedalījās praktiski visi republikas pieaugušie iedzīvotāji. Visi, kas piedalījās tā apspriešanā, bija vienoti savos uzskatos - Konstitūcijas projekts pilnībā atbilst tām augstajām prasībām, kādas var izvirzīt šādam dokumentam. Projekts skaidri un precīzi formulēja visu, kas tik uārgs Padomju Latvijas tautai, ko tā cerēja un vēlējās konstitucionāli noformēt un nostiprināt. Republikas darbaļaudis iesniedza daudz vērtīgu priekšlikumu projekta teksta uzlabošanai. Pamatojoties uz tiem, tika izdarīti grozījumi un precizējumi projekta preambulā un 35 pantos.

Konstitūcijas komisijas sekretariāta ieteiktos grozījumus akceptēja Latvijas Komunistiskās partijas CK birojs, bet 1978.gada 14.aprīlī LPSR Konstitūcijas projekts tika apspriests un atzīts par pareizu Konstitūcijas komisijas sēdē un tajā pašā dienā nodots Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijam.

1978.gada 17.aprīlī arī Latvijas Komunistiskās partijas CK plēnums pamatvilcienos atzina par pareizu Latvijas PSR Konstitūcijas projektu ar papildinājumiem, precizējumiem un labojumiem, kas tajā izdarīti saskaņā ar republikā notikušās visas tautas apspriešanas rezultātiem.

1978.gada 18.aprīlī Latvijas PSR devītā sasaukuma Augstākās Padomes ārkārtējā, astotā sesija noklausījās un apsprieda konstitūcijas projekta sagatavošanas komisijas priekšsēdētāja, PSKP CK locekļa, Latvijas Komunistiskās partijas CK pirmā sekretāra deputāta A.Vosa referātu par Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem. Sesijā uzstājās 17 deputāti. Visi runātāji, pauzdami savu vēlētāju gribu un domas, skaidri un nepārprotami atbalstīja Latvijas PSR Konstitūcijas projekta pieņemšanu. Viņi atzina par pilnīgi pareiziem grozījumus un papildinājumus, kurus Konstitūcijas projekta sagatavošanas komisija bija izdarījusi saskaņā ar visas tautas apspriešanas rezultātiem, izteica atsevišķas piezīmes un priekšlikumus.

Latvijas PSR Konstitūcijas projekta galīgā teksta sagatavošanai Augstākās Padomes sēdē tika ievēlēta redakcijas komisija 80 deputātu sastāvā.

Redakcijas komisija, izskatījusi visas saņemtās piezīmes, atzina par lietderīgu papildināt un precizēt dažus projekta pantus. Visus deputātu priekšlikumus un piezīmes republikas ministriju un resoru, rajonu un pilsētu izpildkomiteju praktiskās darbības jautājumos redakcijas komisija nolēma nodot attiecīgajiem valsts orgāniem, kuriem tie jāizskata un jāveic nepieciešamie pasākumi.

Ņemot vērā, ka visi deputāti, kuri uzstājās sesijā, projektu vienbalsīgi atbalstīja, redakcijas komisija ierosināja apatiprināt republikas jauno Konstitūciju.

Latvijas PSR Augstākās Padomes deputāti vienbalsīgi pieņēma preambulu, katru sadaļu un visu Latvijas PSR Konstitūciju kopumā.

Ievērojot visu republikas pieaugušo iedzīvotāju aktīvu līdzdalību Latvijas PSR Konstitūcijas projekta sagatavošanā un visas tautas apspriešanā, pamatoti var teikt, ka republikas Konstitūcija ir visas Padomju Latvijas tautas kolektīva radošs darba rezultāts. Latvijas PSR jaunais Pamatlikums ir Lielā Oktobra, ļepinisko ideju un PSRS tautu draudzības varenā spēka spilgts apliecinājums.

Storoženko G.A.,
vēstures zinātņu kandidāts,
docents

PSKP VADOŠĀS LOMAS KONCEPCIJAS NOSTIPRINĀŠANA PADOMJU KONSTITŪCIJĀ

Padomju tautas sniegumi komunisma celtniecībā sevišķi spilgti izpaužas jaunajā konstitūcijā. Tajā ir nostiprināta zinātniskā marksistiski ļeņinskā koncepcija par PSKP vadošo lomu socialistiskajā sabiedrībā. "XXV kongresā tika izdarīts secinājums, ka attīstīta socialisma periodā piesūg partijas loma sabiedrības dzīvē. Aizvadītie pieci gadi parādījuši, ka šis secinājums noteikti ir pareizs, Tieši tagad vēl dziļāk tiek izprasta ļeņina dotā pazīstamā formula: partija ir mūsu laikmeta prāts, gods un sirdsapziņa"¹.

Sakarā ar partijas vadošās lomas koncepcijas nostiprināšanos Konstitūcijā rodas zinātniska un praktiska interese izziņāt galvenos avotus, kas noseka marksistiski ļeņinskās partijas ietekmi uz valsti un sabiedrību.

Šī raksta autors, nepretendējot uz problēmas vispusīgu analīzi, mēģinās kaut īsumā izanalizēt dažus PSKP politikas un sociālās lomas, tās funkciju jautājumus, kuri attiecas uz jaunās Konstitūcijas 6.pantu.

Jautājumu par Komunistiskās partijas vietu un lomu sabiedrības revolucionārajā pārveidošanā, nepieciešams sakt ar marksisma-ļeņinisma klasisku metodologisko norādījumu spsktu. K.Marksa un F.Engelša darbos ir dota vispusīga analīze mācībai par komunistiskās partijas vadošās lomas likumsekarīgo nepieciešamību strādnieku šķiras un citu ekspluatāto darbaļaužu ci-

¹ PSKP XXVI kongress materiāli. - R., 1981, 89.lpp.

Latvijas
Universitātes
BIBLIOTĒKA

ņa pret ekspluatatoriem, par socialistiskās revolūcijas uzvaru, socialisma un komunisma uzcelšanu. F.Engelss rakstīja: "Lai proleteriatāts izšķirošā brīdī būtu pietiekami spēcīgs un varētu uzvarēt, ir nepieciešams - Markss un es esam aizstāvējuši šo pozīciju kopš 1847.gada, - lai tas dibinātu ipešu, no visām citām šķirtu un tām pretī stāvošu partiju, kas apzinās sevi par šķiras partiju"¹.

Šei citātā Engelss rakstījis tieši par komunistisko partiju. Attīstot tālāk šo ideju, V.I.ļeņins pasvītēja, ka bez šādas partijas vadošās lomas, "...proletariāta diktatūra nav realizējama"², socialisma uzcelšana ir neiespējama un ka komunistiskā partija veido "...proletariāta priekšpulku, kas spēj saņemt varu un vest visu tautu uz socialismu, vadīt un organizēt jaunu iekārtu..."³

PSKP vienmēr ir bijusi un ir tieši tāds strādnieku šķiras un visu darbaļaužu vadošais avangards. No šejienes izriet likumsakarība zinātniskai koncepcijai par partijas vadošo lomu, kas apstiprināta pedomju Pamatlikumā. Jaunajā Konstitūcijā vispusīgi raksturota partijas vieta un loma socialistiskajā sabiedrībā: "Atšķirība no 1936.gada Konstitūcijas tas pateikts plašāk - speciālā pantā"⁴. Pirms sākam analizēt jautājumu par PSKP vadošās lomas nostiprināšanu jaunajā Konstitūcijā, nepieciešams kaut īsumā apskatīt kā šis jautājums tika risināts 1936.gada Konstitūcijā, kā arī iepriekšējās konstitūcijas un citos tiesiskos valsts aktos.

Ir zināms, ka pašā pirmajā pedomju Konstitūcijā - KPFSR 1918.gada Konstitūcijā, pirmajā Pedomju Latvijas pamatlikumā - Latvijas Pedomju Konstitūcijā 1919.gadā, kā arī pārējo sociā-

¹ Markss K., Engelss F. Vēstuļu izlase. - Rīga, 1952, 366.lpp.

² Ļeņins V.I. Galevārds sakarā ar referātu par repartīcijas aizstāšanu ar materiālo nodokli. - Raksti, 32.sēj., 1951, 213.lpp.

³ Ļeņins V.I. Valsts un revolūcija. - Raksti, 15.sēj., 370.lpp.

⁴ Brežņevs L. Par Pedomju Socialistisko Republiku Savienības Konstitūcijas projektu. - R., 1977, 9.lpp.

listisko republiku sākuma perioda konstitūcijās¹, pirmajā PSR Savienības Konstitūcijā 1924.gadā tieši netiek minēta PSKP vadošā vieta proletariāta diktatūras sistēmā. Taču daži šo konstitūciju principi un tiem atbilstošie dekrēti un citi tiesiskie dokumenti dod iespēju secināt, ka koncepcija par partijas vadošo lomu valsts likumu līmenī ir nostiprinājusies jau ar padomju varas pirmajām dienām. Piemēram, KPFSR 1918.gada Konstitūcijas 70.pantā tika apstiprinātas tiesības piedalīties padomju vēlēšanās "profesionālam un citām strādnieku organizācijām"². Šis norādījums attiecināms arī uz PSKP organizācijām - strādnieku šķiras un valstiskajām politiskajām organizācijām, un nostiprina to vadošo lomu proletariāta diktatūras sistēmas izveidošanā.

Pēc satura padomju konstitūcijas ir Komunistiskās partijas ideju iemiesojums. Kā pareizi uz to norāda J.Tihomirovs, padomju Konstitūcija ir "partijas teorētiskie vispārinājumi, kas pārvērsti par valstisku normu"³.

PSKP vadošā loma konkrēti uzpaužas komunistisko ideju, sevišķi un vispirms proletariāta diktatūras idejas pārvēršanā socialistiskajā likumā. Ideja par partijas vadošo lomu socialisma celtniecībā pietiekami skaidri parādās pirmajos padomju dekrētos un citos dokumentos, kam ir likuma spēks un kuri saucās ar pirmajām padomju konstitūcijām.

Vispirms partijas vadošā loma atspoguļojās Viskrievijas Otrajā Padomju kongresā. Sakerā ar to KSDS(b)P CK 1917.gada 20.(7.) novembrī, griežoties pie darbaļaudīm, norādīja, ka:

¹ Baltkrievijas un Ukrainas PSR 1919.g. Konstitūcijas, Azerbaidžanas PSR 1921.g. Konstitūcija un citas. Šajā nelielajā darbā autors neizvirza uzdevumu izanalizēt visas šīs konstitūcijas.

² Конституция (Основной Закон) Российской Социалистической Федеративной Республики. Принята Всероссийским съездом Советов на заседании от 10 июля 1918 г. - В кн.: Конституция общенародного государства, - М., 1978, с.209.

³ Тихомиров Ю.А. Проблемы теории социалистической конституции-Сов.государство и право, 1978, № 2, с.4.

"Viskrievijas Otrais Padomju kongress deva vairākumu bolševiku partijai. Tāpēc tikai šās partijas sastādīta valdība ir Padomju valdība"¹. Ka zināms, KPFSR 1918.gada Konstitūcijas teorētiskais pamots bija V.I.Ļeņina darbs "Padomju varas kārtējie uzdevumi", kurā līdzās citiem jautājumiem ir pamatota partijas vadošā loma padomju sabiedrībā: "Mēs, bolševiku partija, Krieviju parliecinājam. Mēs Krieviju atkerojam no bagātajiem trūcīgo labā, no ekspluatatoriem darbaļaužu labā. Mums tagad Krieviju jāpārvalda"².

Tādējādi, lai gen KPFSR 1918.gada Konstitūcijā vēl nav uzsvērts komunistiskās partijas vadošā loma, tā ir pastarpinātā veidā caur galveno marksisma Ļeņinisma ideju atspoguļojumu, sevišķi idejā par proletariāta diktatūru, par darbaļaužu sabiedrisko organizāciju lomu, ar šai Konstitūcijai pievienotajiem pirmajiem tiesiskajiem aktiem un V.I.Ļeņina darbiem. Praktiski visi šie norādījumi ir attiecināmi arī uz Latvijas Padomju Socialistiskās Republikas Konstitūciju 1919.gada.

Pirmā Latvijas Padomju Konstitūcija - 1919.gada Konstitūcija bija Latvijas Sociāldemokrātijas (LSD)³ zinātniskais sasniegums, tajā bija plaši ietvertas marksisma-ļeņinisma idejas. V.Millers stizim: "LPSR Konstitūcijas projekts radās netiešā Latvijas Sociāldemokrātijas CK vadībā, t.i. bolševiku vadībā, tās pamatā bija Latvijas Sociāldemokrātijas XVII konferencē izstrādātais Konstitūcijas projekts ..." ⁴. Un, kaut arī LPSR 1919.gada Konstitūcijā, tāpat kā KPFSR 1918.gada Konstitūcijā, tieši netika runāts par partijas vietu, tajā bija galvenās

¹ Ļeņins V.I.No KSDS(b)P Centrālās Komitejas. - Raksti, 26.sēj., 265.lpp.

² Ļeņins V.I. Padomju vares kārtējie uzdevumi. - Raksti, 27.sēj., 208.lpp.

³ Tā saucās Latvijas bolševiku partija, kura stingri ieturēja V.I.Ļeņina pozīciju un pastāvēja līdz 1919.g. martam, kad VI kongresā tika pārdēvēta par Latvijas Komunistisko partiju (LKP).

⁴ Миллер В.О. Первая Советская Конституция Латвии. - Р., 1957, т. XII, Вып. I, с. 26.

bolševistiskās ievirzes par republikas valstisko formu, sevišķi par proletariāta diktatūru, kā arī ideja par partijas vadošo lomu. Par komunistu vadošās lomas nostiprināšanos Padomju Latvijā un par šīs lomas pamatošanu liecina daudzi dokumenti, kas ir tieši saistīti ar 1919.gada Konstitūciju. Sevišķi tas atspoguļojas republikas pamatdokumentos - I Apvienotās Padomju Latvijas kongresa (1919.g. janvārī) pieņemtajā LPSR Konstitūcijā u.c.

Kongress rezolūcijā par Padomju Latvijas valdības darbību norādīja uz LSD vadošās darbības milzīgo nozīmi masu mobilizācijā revolucionārī cīņai, padomju varas organu dibināšanā. Kongress vispirms atzina par pareizu darbu, ko veikusi Latvijas Sociāldemokrātijas (komunistu) Centrālā Komiteja buržuāzijas un muižnieku varas bruņotajā gāšanā un padomju varas nostiprināšanā Latvijā, atzina par pareizu darbību un politiku valdībai, kura bija formēta no komunistiem un uzdeva tai turpināt izšķirošu cīņu par iekarotās padomju varas nostiprināšanu¹.

I Padomju Latvijas kongresā koncepcija par partijas vadošo lomu izklāstīta arī LSD CK locekļu, LPSR konstitūcijas izstrādāšanas komisijas locekļu Pēteris Stučka un Jūlijs Daniševskis referātos². Savā referātā Pēteris Stučka partijas politiskās iedarbību uz republikas varas orgāniem izklāstīja sekojoši: "Partija (komunistiskā) noteic valdības virzienu..."³ Šajos vārdos precīzi atspoguļota leņķiniskā ideja par partijas vadošo lomu, tās politiku sociālistiskajā sabiedrībā. Jūlijs Daniševskis savā referātā norādīja: "Mēs atklāti pesakām, ka mūsu valdība ir komunistiska..."⁴

¹ См. Социалистическая Советская Республика Латвии в 1919 г. и иностранная интервенция. Документы и материалы. - Р., 1959, т. I, с. 224-225.

² Šie referāti ir tiesisko aktu galvenā sastāvdaļa, t.i., I Padomju Latvijas kongresa dokumenti un materiāli, kuri netieši ietilpst LPSR 1919.g. Konstitūcijā.

³ P. Stučka. Par Padomju varu Latvijā 1918 - 1920. - Rakstu izlase, - R., 1958, 98. lpp.

⁴ Я. Данишевский. Социалистическая Советская Республика Латвии в 1919 г. - В кн.: Сборник материалов Академии Наук ЛатвССР. Р., 1958, ч. I, с. 227.

Tātad Padomju Krievijas 1917.-1918.gada, Padomju Latvijas 1919.gada tiesiskajos aktos un V.I.Ļeņina darbos, padomju politisko un valsts darbinieku runās ir pamatota un nostiprināta PSKP vadošā loma jaunās sabiedrības celtniecības apstākļos.

Ideja par partijas vadošo lomu savu tālāko attīstību ieguva 1936.gada PSRS Konstitūcijā un uz tās pamata pieņemtajās savienoto republiku konstitūcijās, tajā skaitā arī Latvijas PSR 1940.gada Konstitūcijā. Šī ideja ir ietverta un pamatota 1936.gada PSRS Konstitūcijas 126. un 141.pantā. Identisks saturs ir arī 1940.gada Latvijas PSR Konstitūcijas 97. un 112.pantam. Tāda mūsu republikas Konstitūcijas pantu sakritība ar PSRS Konstitūciju ir pilnīgi likumšķerīga.

Visā buržuāzijas valdīšanas laikā Latvijas darbaļaudis Latvijas Komunistiskās partijas vadībā apņēmīgi cīnījās pret ekspluatatoru iekārtu, par padomju varas atjaunošanu. Pilnīgi saprotams, ka, atjaunojot padomju varu, republikas darbaļaudis tautas valsts priekšgalā izvirzīja savu kaujiniecisko svengardu - LKP, un šis fakts tika atspoguļots republikas konstitūcijā.

PSRS 1936.gada Konstitūcijas 126.pantā un Latvijas PSR 1940.gada Konstitūcijas 97.pantā, atzīmēts, ka, lai kāpinātu darbaļaužu aktivitāti, viņiem ir dotes tiesības apvienoties arodbiedrību, kooperatīvajās, jaunatnes u.c. sabiedriskajās organizācijās. Reizē šeit tiek uzsvērts PSKP vadošā loma citu sabiedrisko un valstisko organizāciju vidū. Pie tam konstitūcijas atzīmē trīs galvenos momentus, kas nosaka PSKP lomu sabiedrībā: 1) tā ir vadošais kodols visām sabiedrības darbaļaužu organizācijām, 2) partija ir darbaļaužu priekšpulks viņu cīņā par komunistiskās sabiedrības uzcelšanu, 3) PSKP brīvprātīgi apvienojas aktīvākie un apzinīgākie pilsoņi no strādnieku, darba zemniecības un darba inteligences rindām¹. Tādējādi pirmo

¹ Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamatlikums). - R., 1971, 27.-28.lpp.; Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Konstitūcija (Pamatlikums). - R., 1972, 35.lpp.

reizi padomju konstitucionalisma vēsturā Pamatlikumā bija fiksēta PSKP kā sabiedrības vadošā kodole un priekšpulka loma. PSRS 1936.gada Konstitūcijas 141.pantā un identiskā Latvijas PSR 1940.gada Konstitūcijas 112.pantā dotas tiesības komunistiskajām partijai organizācijām, kā arī visām sabiedriskajām organizācijām, piedalīties vēlēšanās un izvirzīt savus kandidātus Padomēm¹. Šīs tiesības nostiprinājās un attīstījās Padomju valstī visos līmeņos, organizējot un sagatavojot vēlēšanas: PSKP pastāvīgi vada tradicionāli darbojošos partijas un bezpartejisko bloku.

Ideja par partijas vadošo lomu attīstīta sociālisma savu tālāko attīstību un nostiprinājumu ieguva 1977.gada PSRS Konstitūcijā un savienoto republiku konstitūcijās. Latvijas KP CK pirmā sekretāra v.A.Vosa referātā Latvijas PSR Augstākās Padomes sesijā tika norādīts: "Tāpat kā Savienības Konstitūcijas, arī republikas konstitūcijas projektā atzīmēts, ka visas mūsu politiskās sistēmas kodols ir Padomju Savienības Komunistiskā partija"².

PSRS jaunajā Konstitūcijā, Latvijas PSR un citu republiku konstitūcijās jautājums par komunistisko partiju lomu tiek risināts jau konstitūcijas preambulas pirmajās rindās. Latvijas PSR Konstitūcijas preambula norādīts, ka Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas uzvaras rezultātā V.I.Ļeņins radītās Komunistiskās partijas vadībā ir veikti būtiski pārkārtojumi un ir uzcelta attīstīta sociālisma sabiedrība. Tālāk īsumā ir fiksēts mūsu republikas darbāņu vēsturiskais ceļš cīņā par pa-

¹ Padomju Sociālistisko Republiku savienības Konstitūcija. - R., 1974, 42.lpp.; Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Konstitūcija. - R., 1940, 39.lpp.

² Voss A. Par Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem: Referāts un ziņojums Latvijas PSR devītajā sēdē Augstākās Padomes ārkārtējā VIII sesijā 1978.g. 18.aprīlī. - R., 1978, 14.-15.lpp.

domju varu Oktobra revolūcijas, pilsoņu kara un ārzemju intervences periodā kā arī buržuāziskās diktatūras apstākļos. Preambulā uzsvērts, ka visa šī pašai izdzīvīgā cīņā noritējusi LKP vadība. Ļoti svarīgi atzīmēt Latvijas PSR jaunās Konstitūcijas norādījumus, kas tā saglabā "mūsu Padomju valsts konstitucionālās attīstības ideju un principu pāctecību, kā arī Latvijas Socialistiskās Padomju Republikas 1919.gada Konstitūcijas un Latvijas PSR 1940.gada Konstitūcijas pāctecību"¹, atbilstoši PSRS Konstitūcijai. Šī pāctecība pilnīgi attiecas arī uz koncepciju par PSKP vadošās un virzošās lomas attīstību padomju konstitūcijās un socialistiskās sabiedrības dzīvē.

Viens no galvenajām atšķirībām jaunajā padomju Konstitūcijā ir tā, ka iepriekš minētā koncepcija šeit pirmo reizi padomju konstitucionālisma vēsturē tiek nostiprināta īpaši speciālā 6.pantā, kas ir identisks PSRS, Latvijas PSR un pārējo savienoto republiku konstitūcijām. Šis pants sākas ar vārdiem: "Padomju sabiedrības vadošais un virzošais spēks, tās politiskās sistēmas, valsts un sabiedrisko organizāciju kodols ir Padomju Savienības Komunistiskā partija"².

Šādas vietas ierādīšana partijai socialistiskajā sabiedrībā ir pilnīgi likumsekariģa. Būdam tautas avangards, tā tautas vārdā politiski virza komunisma celtniecību, ieņem vadošo vietu socialistiskās sabiedrības politiskajā sistēmā.

Viss Padomju Savienības darbaļaužu revolucionārās darbības vēsture tās cīņā par jaunas sabiedrības radīšanu ar PSKP priekšgalā vēsturiski pamato ideju par partijas vadošo lomu socialistiskajā sabiedrībā. Marksistiski ļēpiniskās partijas vadošās lomas vēsturiskie avoti ir sekojoši:

1) savā darbībā tā balstās uz vienīgo zinātniski pareizo pasaules pārveidošanas teoriju - marksismu-ļēpinismu. Jau pirms

¹ Latvijas Padomju Socialistiskās Republikas Konstitūcija (Pamstlikums). - R., 1978, 4.lpp.

² Padomju Socialistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamstlikums). - R., 1977, 7.lpp. Latvijas Padomju Socialistiskās Republikas Konstitūcija (Pamstlikums). - R., 1978, 6.lpp.

jaunā Pamatlikuma izveidošanas PSKP XXV kongress norādījis: "Mērķisms-ļepinisms ir vienīgi drošais pamats pareizas stratēģijas un taktikas izstrādāšanai. Tas mums ļauj apzināties vēsturisko perspektīvu, palīdz noteikt sociāli ekonomiskās un politiskās attīstības virzienu ilgtermiņa gadiem uz priekšu un pareizi orientēties starptautiskajos notikumos"¹.

2) gan revolucionārajā cīņā pret spīdzinājumiem, gan sociālisma un komunisma celtniecībā, viss partijas darbība ir pilnībā pakļauta darbaļaužu mērķiem, atspoguļo un aizstāv viņu intereses. Konstitūcijā tiek uzsvērts: "PSKP pastāv tautas interesēs un kalpo tautai"². Partijai ir nesatricināma autoritāte un darbaļaužu uzticība, un tāpēc partijai jau no pirmajām padomju varas dienām darbaļaudis uzticējis valsts politisko vadīšanu. Biedrs A.Voss pamatoti atzīmē, ka "...sabiedrības vadoša un virzoša spēka stāvokli tā ieguvusi, pašizliedzīgi kalpodama tautai"².

3) būdama strādnieku šķiras partija, PSKP pakāpeniski kļuva par visas tautas partiju, jo visas pārējās sociāli šķiriskās grupas strādnieku šķiras uzdevumus, ideoloģiju uzskata par savu pamatlīniju un strādnieku šķiras vadībā aktīvi piedalās komunisma celtniecībā. "Aizvadīto piecu gadu posmā vēl vairāk nostiprinājusies partijas un tautas vienotība"³, uzsvērts PSKP XXVI kongresā. Strādnieku šķira joprojām patur vadošo lomu PSKP rindās, pie tam, tās īpašsvars sug. Bez tam, partijas sastāvā ietilpst labākie pārstāvji no citām sociālajām grupām (sk. 1. un 2. tabulu). PSKP daudzveidīgais, reprezentatīvais sastāvs dod tai objektīvas tiesības īstenot politiski vadošo lomu.

¹ PSKP XXV kongresa materiāli. - R., 1976, 81.-82.lpp.

² Voss A. Par Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā visas tautas spriešanas rezultātiem; Referāts un ziņojums Latvijas PSR devītajā sesaukuma Augstākās Padomes arkārtējā VIII sesijā 1978.g. 18.aprīlī. - R., 1978, 6.lpp.

³ PSKP XXVI kongresa materiāli. - R., 1981, 7.lpp.

1. tabula
PSKP sociālā sastāvs izmaiņas procentos
(uz attiecīgā gada 1.janvāri)¹

	1957	1967	1977
Strādnieki	32,0	38,1	42,0
Zemnieki (kolhoznieki)	17,3	16,0	13,6
Kalpotāji un pārējie	50,7	45,9	44,4

2. tabula
Izmaiņas Latvijas KP sastāvā procentos
(uz attiecīgā gada 1.janvāri)²

	1957	1967	1977
Strādnieki	31,8	35,5	38,4
Zemnieki (kolhoznieki)	16,3	15,2	13,7
Kalpotāji un pārējie	51,9	49,3	47,9

Partijas vadošā loma sabiedrībā nepārtraukti nostiprinās, tas politiskā, ideoloģiskā darbība pastiprinās reizē ar socialistiskās sabiedrības attīstību. Šo dialektisko procesu nostiprina Pamatlikuma preambula, kurā uzsvērts, ka attīstītā socialisma periodā "...palielinājusies Komunistiskās partijas - visas tautas svangarda - vadošā loma"³. Biedrs L.Brežņevs 1977. gada 4.oktobra referātā atzīmēja: "Jo sarežģītākus un atbildīgākus komunisms celtniecības uzdevumus risina padomju cilvēki, jo aizvien vairāk palielinās Komunistiskās partijas loma. Un šis ceļš neved uz socialistiskās demokrātijas ierobežošanu, bet gan uz tās arvien dziļāku attīstību - pilnīgā saskaņā ar mūsu partijas Programmu"³.

¹ КПСС в цифрах. - Партийная жизнь, 1977, № 21, с.28.

² Коммунистическая партия Латвии в цифрах (1904-1971). - Р., 1972, с.102, 158; Рост и укрепление партийных рядов. - Р., 1977, с.161.

³ Brežņevs L., Par Padomju Socialistisko Republiku Savienības Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā visas tautas apspriešanās rezultātiem. - R., 1977, 26.lpp.

Kā norādīts PSKP Programmā, pastāvīgu partijas lomas palielināšanos nosaka: "...komunisma celtniecības mērogu un tās uzdevumu sarežģītības piesūgšana, kādēļ nepieciešams augstāks politiskās un organizatoriskās vadienes līmenis; masu radošās aktivitātes kāpinājums, darbaļaužu piecu miljonu iesaistīšana valsts un ražošanas pārveidīšanā; tālāka socialistiskās demokrātijas attīstība, sabiedrisko organizāciju lomas palielināšanās un savienoto republiku un vietējo organizāciju tiesību paplašināšana; zinātniskā komunisma teorijas radošās attīstības un propagandas piesūgošā nozīme, nepieciešamība pastiprināt darbaļaužu komunistisko uzturēšanu un cīņu par pagātnes palieku pārvarēšanu cilvēku apziņā"¹.

Konstitūcijā dziļi pamatoti galvenie partijas darbības virzieni sabiedrības vadīšanā, 6.pantā norādīts: "Ar marksisma-lenīnisma mācību bruņota, Komunistiskā partija nosaka sabiedrības attīstības generālo perspektīvu, PSRS iekšpolitikas un ārpolitikas līniju, vada tautas lielo jaunclases darbu, piešķir plānveidīgu, zinātniski pamatotu raksturu tās cīņai par komunisma uzvaru". Pēc mūsu domām šajā pantā tiesiski pamatoti divi galvenie virzieni, kuros partija īsteno savu iedarbību uz sabiedrisko progresu: pirmkārt, izstrādājot zinātniski pamatotu iekšējo un ārējo politiku; otrkārt, realizējot partijas orgānu organizatorisko un ideoloģisko darbu, lai mobilizētu masas aktīvai komunisma celtniecībai.

Šeit minētie virzieni tālāk akcentēti PSKP XXVI kongresā. Partijas politika ir mūsu zemes sociālā progress avots un jo sevišķi tās ekonomiskā potenciāla attīstības nodrošinājums. PSKP XXVI kongresā izstrādātā partijas politika "nodrošina masu sabiedrības nemītīgu virzišanos uz priekšu pa darbaļaužu labklājības celšanas un komunisma materiāli tehniskās bāzes veidošanas ceļu"².

¹ Padomju Savienības Komunistiskās partijas Programma. - R., 1977, 173.lpp.

² PSKP XXVI kongress materiāli. - R., 1981, 274.lpp.

Sociālistiskajā sabiedrībā partijas politikas ietekme ir sevišķi liela un daudzpusīga, Sociālisma un komunisma celtniecība - tas ir zinātniski virzīts process, kurā PSKP ir kompasa, precīza instrumente loma. Partija neseke un pastāvīgi pārbauda mūsu sabiedrības virzību uz komunismu. Šāda partijas politikas nozīme ir objektīvi likumsakarīga, tāpēc sociālismā neparasti pieaug subjektīvā faktora loma, t.i., palielinās miljonu darbaļaužu apzinīgi pārveidojošās darbības. Paplašinās partijas politikas sociālās funkcijas, iespējas ietekmēt sociālos procesus. Sakarā ar to Konstitūcijā partijai dotas tiesības noteikt sabiedrības attīstības līniju, kā arī valsts iekšējo un ārējo politiku.

Tikai analizējot partijas politikas galvenās sociālās funkcijas, var pietiekoši dziļi parādīt partijas politikas būtību un saturu, tās iedarbības īpatnības uz valsti un sabiedrību. PSKP politikas funkcijās ietilpst partijas politiskās, organizatoriskās, ideoloģiskās iedarbības uz sabiedrību galvenās īpatnības un virzieni tajās vai citās sociālās sfērās, sistēmās un pārvaldes orgānos, kā rezultātā parādās partijas pieaugoša loma komunisma celtniecībā.

Galvenie marksistiski leņķiskās partijas politikas mērķi attīstītā sociālisma apstākļos, tās galvenās funkcijas ir sekojošas:

pirmkārt, sabiedrības attīstības galvenās līnijas prognozēšana un zinātniska pamatošana;

otrkārt, galveno stratēģisko mērķu un sabiedrības attīstības uzdevumu izstrādāšana, sabiedrības zinātniskās pārvaldes principu un metožu pilnveidošana;

treškārt, operatīvu taktisku līdzekļi un konkrētu pasākumu noteikšana stratēģisko mērķu un uzdevumu realizēšanai, kā arī efektīvu pasākumu izstrādāšana zinātniski pārvaldei;

ceturtkārt, tieša politiska, organizatoriska un ideoloģiska partijas komiteju un organizāciju darbība darbaļaužu masās, lai plašāk tos iekļautu sabiedrības uzdevumu risināšanā, attīstītu viņu sociālo aktivitāti, kas gala rezultātā nodrošina

patiesi augstu mākslu politisko uzdevumu risināšanā.

Partijas politikas izstrādāšanas un īstenošanas procesi organiski savieno zinātniskos pamatus ar partijas politiskās darbības mākslu. PSKP politiskās daudzšķautņainās funkcijas, kas atsedz tās vedošās lomas nozīmi, sevišķi spilgti raksturo pazīstamais V.I. Ļeņina dotais formulējums: "Politika ir zinātne un māksla"¹. Ļeņina formulējums nozīmē, ka partijas politikas izstrādāšanas un realizēšanas procesi izpaužas: pirmkārt tas, ka partija savā politikā balstās uz zinātniskiem faktiem, uz marksisma-ļeņinisma atklātam sabiedrības attīstības likumsakarībām un šīs attīstības zinātnieku prognozēšanu; otrkārt, ka partija ar istu mākslu un izpratni izstrādā sabiedrības stratēģiskos virzienus un taktiskos pasākumus to sasniegšanai, vada valsts pārvaldes un plašu tautas masu darbību uz tālāku sabiedrisko progresu.

No iepriekš minētā izriet PSKP politikas būtība, kas attīstīta sociālistiska apstākļos virzīta uz esošo iespēju pilnīgu izmantošanu komunisma uzcelšanai, tā sevi iemieso zinātniski pamatotus un izstrādātus sabiedrības attīstības stratēģiskos virzienus un uzdevumus, taktiskos pasākumus un to pielietošanas formas doto uzdevumu risināšanā, sociālistiskās sabiedrības attīstības zinātniskā vadīšanas metožu un līdzekļu pilnveidošanā.

Tāda partijas politikas definīcija, pēc mūsu domām, dod iespēju izdalīt partijas tiesisko pamatu tās iedarbībā uz valsti.

No konstitucionālo tiesību viedokļa PSKP politika kā sarežģīta sabiedriska parādība var tikt nostiprināta un regulēta, šķiru sabiedrībā valdošās partijas politikā, bez šaubām, var regulēt ar konstitucionālām tiesībām. Runa ir par to, ka dotās sabiedrības konstitūcija var nostiprināt valdošās šķires un tās

¹ Ļeņins V. I., Bērnišķīgā "kreisums" slimība komunismā. - Raksti, 31. sēj., 58. lpp.

partijas vadošo lomu sabiedrībā. Politikai vienmēr ir šķiriska raksturs, tā atspoguļo tās vai citas šķiras mērķus un uzdevumus, kuri visbiežāk izpaužas šo partiju politiskajā orientācijā. Politikas pamatā ir politiskās attiecības. Kā pareizi raksta V. Tenenbaums, "... tiesības regulē cilvēku darbību un savstarpējās attiecības, kas rodas šīs darbības rezultātā. Respektīvi, konstitucionālās tiesības regulē politisko darbību un politiskās attiecības valstī; politika veido konstitucionālo tiesību priekšmetu" (labāk tomēr būtu jāsaka - "objektu" - G.S.)¹. Nostiprinot partijas politikas tiesisko pamatu, jaunā padomju Konstitūcija atzīst Komunistiskās partijas sabiedrības vadīšanas objektīvo nepieciešamību, nostiprina partijas politikas virzošo iedarbību uz visām sociālām struktūrām un sistēmām.

Tālāk apskatīsim partijas iedarbības uz valsti otro virzienu - par PSKP organizatoriskā un ideoloģiskā darba nozīmīgu masu aktivitātes mobilizēšanā komunisma celtniecībā. Par otro virzienu Konstitūcijā teikts, ka partija: "vada padomju tautas lielo jauncelšmes darbu, piešķir plānveidīgu zinātniski pamatotu raksturu tās cīņai par komunisma uzvaru"².

Ar šo Pamatlikuma tēzi ir apstiprināts fakts, ka PSKP, īstenojot savu organizatorisko darbību ar darbaļaužu miljoniem, politiski vedot valstiskos un sabiedriskos orgānus, tomēr neizstāj tos, precīzi šķir savas funkcijas no visu šo orgānu funkcijām.

PSKP vienmēr ir bridinājusi partijas mokītejas un organizācijas no nevejdzīgas sīzbildniecības pār valstiskiem un sabiedriskiem orgāniem. Otrā PSKP Programmas, kure tiks pie-

¹ Таненбаум В.О. Категории "политика" и "власть" в науке конституционного права. - В кн.: Проблемы конституционного права. - Саратов, 1974, с.50.

² Latvijas Padomju Socialistiskās Republikas Konstitūcija (Pamatlikums). - Rīga, 1980, 6.lpp.

ņemta 1919.gadā KK(b)P VIII kongresā, izvirzīja svarīgu politisku uzdevumu: "Ar praktisku ikdienas pašizliedzīgu darbu Padomēs, izvirzot visos padomju posteņos savus - visnelokamākos un visuzticamākos biedrus, KKP jāiekaro sev stāvoklis būt par nedalītu politisku noteicēju Padomēs un faktisko kontrolēt visu to darbu"¹.

Bet šeit kongress arī norādīja: "Nekādā ziņā nevajag sajaukt partijas kolektīvu funkcijas ar valsts orgānu, kādas ir Padomes, funkcijām... Savi lēmumi partijai jārealizē caur padomju orgāniem, Padomju Konstitūcijas ietveros. Partija cenšas vadīt padomju darbību, n. vis sīkstāt tās... partijas organizācijas nekad nedrīkst ķerties pie sīkas sīzbildniecības pār padomēm, tām jānoskaidro saviem biedriem, ka piederība pie KKP nedod nekādas privilēģijas, bet tikai uzliek viņiem lielāku atbildību"².

Savu vadošo darbību partija īsteno caur komunistiem, kuri izvēlēti vadošai darbībai Padomēs un citos valstiskos un sabiedriskos orgānos, caur savu politiku un PSKP izstrādātiem lēmumiem, caur partijas politisko kontroles sistēmu par valsts un partijas direktīvu izpildi, iessistot visplašākās tautas masas valsts pārvaldīšanā. Pie tam, partijas politiskie lēmumi nedrīkst būt tiešais "komandējošais spēks". Tajos arī nav šim nolūkam konkrētu detaļu un norādījumu. Partijas politika, partijas politiskie lēmumi iedarbojas uz sabiedrību ar elastīgākām, galvenokārt, politiskām iedarbības, sudzināšanas un konkrētās darbs organizācijas metodēm.

Partijas politisko lēmumu pamats ir PSKP kongresu, PSKP CK plēnumu, vietējo partijas orgānu un organizāciju direktīvas. To īstenošana visām iestādēm un mūsu sabiedrības organizācijām ir obligāta. Politisko lēmumu izpildīšanas obligātums neparādās tieši, bet gan netieši - caur komunistu darbību, kuri strādā

¹ Padomju Savienības Komunistiskā partija kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijās un lēmumos. - R., 1954, I, 393.lpp.

² Padomju Savienības Komunistiskā partija kongresu... lēmumos. - R., 1954, I, 393.lpp.

padomju iestādēs un uzņēmumos, ceur dažādu valstisko, saimniecisko, kultūras un citu organizāciju un iestāžu lēmumiem un nolikumiem. Partijas politiskie lēmumi ir pārvaldes lēmumu pamats, kurus pieņem valdības, saimnieciskās un citas organizācijas un kurus realizē viss padomju tauta.

Sabiedrības politiskā vadīšanā sverīgu vietu ieņem partijas komiteju un organizāciju praktiskā darbība darbaļaužu kolektīvos. Šāda organizatoriska darbība ir sverīgākais faktors tautas masu iesaistīšanā komunisma celtniecībā. Piemēram, ir zināms, kādu lielu politisku darbu veic mūsu republikas partijas organizācijas sociālistiskās sacensības organizēšanā, lai sekmīgi izpildītu desmitās piecgades uzdevumus. Sacensības dalībnieku skaits aug katru gadu. Latvijas PSR šajā masu kustībā 1965.gadā piedalījās 725,3 tūkstoši cilvēku, 1970.gadā - 872,2 tūkst.¹ un 1975.gadā - 999 tūkstoši cilvēku², bet pēc rādītājiem uz 1978.gada maiju - vairāk nekā viens miljons 100 tūkstoši darbaļaužu, jeb vairāk nekā 90% no visiem strādājošiem³.

Masveidīga sacensība, ražošanas novatoru, izgudrotāju un racionalizatoru kustība, aktīva darbaļaužu iesaistīšana sabiedriski politiskajā dzīvē, kā arī citu padomju tautas sabiedriskās aktivitātes formu attīstība spilgti spļiecina visas tautas atbalstu partijas politikai, PSKP vadošās lomas pieeugšanu attīstītie sociālistiskās sabiedrības dzīvē. Raksturīgs ir fakts, ka ar katru gadu nostiprinās partijas vienotība ar tautu. Tas ar jaunu spēku parādījās jaunās Konstitūcijas projekta apspriešanas gaitā. Darbaļaudis atzinīgi novērtēja iedju par partijas vadošās vietas nostiprināšanu valsts politiskajā sistēmā. Sakarā ar to biedrs A.Voss uzsvēra: "Mūsu republikas

¹ Селиванова В.А. Роль профсоюзов в развитии творческой активности трудящихся в условиях развитого социализма: Автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. филос.наук.-Р., 1975, с.22.

² Zitmanis A. Istenojam partijas planus - Padomju Latvijas Komunistis, 1977, Nr.1, 16.lpp.

³ Sk. Latvijas Komunistiskās partijas CK Plēnums. - Cīņa, 1978, 17.maijs.

pilsoņi dedzīgi un vienprātīgi atbalstīja priekšlikumu Pamatlikuma likumdošanas ceļā fiksēt Komunistiskās partijas vadošo un virzošo lomu¹.

Līdz ar saimnieciskā un kultūras celtniecības apjomu paplašināšanos, darbaļaužu sociālās aktivitātes palielināšanos un komunistiskās personības sudzināšanas aktivizāciju, rodas nepieciešamība pilnveidot PSKP politisko, organizatorisko un ideoloģisko darbu. Pašas partijas aktivitātes palielināšana, partijas sakaru paplašināšana ar tautu ir izšķirošais faktors sekmīgai komunisma celtniecībai.

¹ Voss A. Par Latvijas Pēdomju Sociālistiskās Republikas Konstitūcijas (Pamatlikums) projektu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem. - R., 1978, 14.-15.lpp.

VISAS TAUTAS VALSTS POLITISKĀS KONCEPCIJAS
 NOSTIPRINĀJUMS LATVIJAS PSR KONSTITŪCIJĀ

Padomju sociālistiskā visas tautas valsts ir viens no ievērojamākajiem mūsu sabiedrības revolucionārās pārveidošanas rezultātiem. Taču tā nav jauna tipa valsts. Sociālistiskā visas tautas valsts izaugusi no proletariāta diktatūras valsts, ir tās tieša pēctece. Visas tautas valsts saglabā tās principiālās pamatiezīmes, kuras raksturīgas sociālistiskā tipa valstij.

Kā zināms, sociālistiskā valsts radās kā proletariāta diktatūras valsts, kas nosprauda sev vēsturiski principiāli jaunu uzdevumu - jebkura veida sociālās ekspluatācijas un apspiešanas likvidešanu, bezšķiru komunistiskās sabiedrības nodibināšanu. Jau no paša sākuma tā bija pretstats ekspluatatoru valstij, kura radās un pastāv kā ierocis, lai stiprinātu un censtos padarīt "mūžīgu" ekspluatatoru šķiru kundzību, viņu "īpašās tiesības", "likumus", "privilēģijas" utt. Tā realizē niecīga mazākuma varu pār tautas absolūto vairākumu.

Turpretim proletariāta diktatūras valstī proletariāts, kļuvis par valdošo šķiru, savu diktatūru nodibina, lai atbrīvotu tautas absolūto vairākumu, lai paustu un pārstāvētu visu darbaļaužu intereses. Ar to proletariāta diktatūras valsts principiāli atšķiras no visām, pat visdemokrātiskākajām buržuāziskajām valstīm.

Proletariāta diktatūras valstī apspiešanas funkcija tika realizēta tikai pret gāztajiem darbaļaužu ienaidniekiem. Tādēļ arī proletariāta diktatūras valsts ir diktatoriska tikai attiecībā pret gāztajām ekspluatatoru šķiru paliekām; darbaļaudīm tā dod jauna tipa demokrātiju - sociālistisko demokrātiju.

Proletariāta diktatūras valsts ir vēsturiski pirmā

valsts, kurā sākās tautas varas pakāpeniska īstenošana. Tautas varas sākotnējā forma ir darbaļaužu vara, tā nelo- kāmi nostiprināta jau tūlīt pēc Oktobra sociālistiskās revolūcijas. Viskrievijas III Padomju kongresā pieņemtajā "Strādājošās un ekspluatētās tautas tiesību deklarācijā" un pirmajā Padomju - 1918. gada Konstitūcijā (KPFSR) ierakstīts: "Varai jāpieder pilnīgi un vienīgi darbaļau- žu masām un to pilnvarotai pārstāvniecībai - strādnieku, kareivju un zemnieku deputātu padomēm"¹.

Proletariāta diktatūras valsts attīstība spilgti at- spoguļojas tās Konstitūcijās. Pirmā Padomju Konstitūcija - KPFSR 1918. gada Konstitūcija atbilda tā perioda īpatnī- bām, kurā saistīts ar sabiedrības revolucionāru pārkār- tošanu uz sociālisma pamatiem. Tā konstitucionāli nostip- rināja proletariāta diktatūru, juridiski noformēja kapi- tālistu un muižnieku privātipašumu atcelšanu un ražoša- nas pamatlīdzekļu pāriešanu tautas rokās. Tika pasludinā- ta pilsoņu līdztiesība un nodrošināta darbaļaužu piedalī- šanās sabiedrības lietu pārvaldē.

1924. gada Konstitūcijā atspoguļojās Padomju Sociālis- tisko Republiku Savienības izveidošanās, kas notika 1922. gadā. Tas bija proletāriskā internacionālisma, līdztiesī- gu un suverēnu tautu brālības un draudzības leninisko ide- ju triumpfs. Šī Konstitūcija apstiprināja republiku apvie- nošanās brīvprātīguma un līdztiesības principus, noteica PSRS augstāko valsts varas un pārvaldes orgānu struktūru un kompetenci. Sociālisma pamatu uzcelšana Padomju Savie- nībā likumdošanas ceļā nostiprināta PSRS 1936. gada Konsti- tūcijā. Šī Konstitūcija atspoguļoja ražošanas līdzekļu privātipašuma un ekspluatatoru šķiru likvidēšanu. Arvien vairāk paplašinādama mūsu valsts sociālo bāzi un tālāk at- tīstīdama sociālistisko demokrātiju, tā ienesa jaunus mo- mentus vēlēšanu sistēmas principos. Starp tiem bija pāre- ja uz vispārējām, vienlīdzīgām un tiešām vēlēšanu tiesī- bām, aizklāti balsojot. Tika noteikta vienāda pārstāvnie- cības norma deputātu vēlēšanām kā no pilsētu, tā lauku

¹ Lenin V.I. Strādājošās un ekspluatētās tautas tiesību deklarācija. - Raksti, 26. sēj., 379.-380. lpp.

vēlēšanu apgabaliem. Atspogojot sociālisma celtniecībā gūtos panākumus, šajā Konstitūcijā tika noteikts, ka vara mūsu zemē pieder pilsētu un lauku darbalaudīm (3.pants).

Laikā pēc 1936. gada Konstitūcijas pieņemšanas sākās pakāpeniska proletariāta diktatūras valsts paraugšana visas tautas valstī. Sociālisma pilnīgas un galīgas uzvaras apstākļos valsts no šķiru diktatūras ieroča kļūst par orgānu visas tautas interešu un gribas īstenošanai.

Teorētiskā koncepcija par to, ka proletariāta diktatūras valsts ir paraugusi visas tautas valstī, fiksēta PSKP XXII kongresā, kas notika 1961. gada oktobrī.

Kongresā pieņemtajā partijas Programma ierakstīts: "Nodrošināt socialisma - komunisma pirmās fāzes pilnīgu un galīgu uzvaru un sabiedrības pāreju uz plašu komunisma celtniecību, proletariāta diktatūra ir izpildījusi savu vēsturisko misiju un no iekšējās attīstības uzdevumu viedokļa PSK Savienība vairs nav nepieciešama. Valsts, kas radās kā proletariāta diktatūras valsts, jaunajā pašreizējā posmā parvērtusies par visas tautas valstī, kas izsaka visas tautas intereses un gribu".^I

Taču konstitucionāli, ka arī vispār likumdošanā koncepcija par padomju sociālistisko visas tautas valstī pirmo reizi nostiprināta PSRS 1977. gada Konstitūcijā. Teorētiskā koncepcija par sociālistisko visas tautas valstī ir viens no ievērojamākajiem mūsu laika marksistiskajiem

ļepiniskās sabiedriskās zinātnes un Komunistiskās partijas atklājumiem. Tas izdarīts dziļi un vispusīgi izanalizējot un vispārinot sociālistiskās valsts un sabiedrības attīstības norisi, tendences un likumsakarības komunisma celtniecības periodā.

Šīs koncepcijas metodoloģiskais pamats - marksistiski ļepiniskā mācība par sociālistiskās sabiedrības, valsts un demokrātijas attīstību, par Komunistiskās partijas vadošo lomu sabiedrības revolucionārās pārveidošanas procesā. Visas tautas valsts koncepc-

I

Padomju Savienības Komunistiskās partijas Programma.

-R., 1971, II0. - III. lpp.

cijas izcelsme saistīta ar V.I.ļeņina atziņām par sociālistisko valsti. Darbā "Valsts un revolūcija" V.I.ļeņins, zinātniski pamatojot komunistiskās sabiedrības celtniecības objektīvās likumsakarības, raksta, ka jau komunistiskās sabiedrības pirmajā fāzē "visi pilsoņi kļūst par v i e n a, visas tautas valsts "sindikāta" kalpotājiem un strādniekiem".¹

Jaunajā Konstitūcijā nostiprinātā atziņa par padomju sociālistisko valsti pēc savas vēsturiskās nozīmes visā pilnībā var tikt pielīdzināta tādiem izciliem zinātniskiem sasniegumiem kā K. Marksas un F. Engelsa izstrādātā mācība par proletariāta diktatūras valsti un V.I.ļeņina mācība par strādnieku, zaldātu un zemnieku deputātu padomēm un padomju valsti.

Padomju sociālistiskā visas tautas valsts ir kvalitatīvi jauns posms sociālistiskās valsts attīstībā. Tā objektīvi atbilst mūsu sabiedrības jaunajai attīstības pakāpei - attīstītam sociālismam, t.i. tādai jaunās sabiedrības brieduma pakāpei, kad notikusi sabiedrisko attiecību kopuma pārkārtošana uz sociālismam iekšēji piemērotiem kolektivistiskiem pamatiem. Tuvinoties dažādām sociālistiskā Ipašuma formām, pakāpeniski izzūdot būtiskajām atšķirībām starp pilsētu un laukiem, garīgo un fizisko darbu, visiem darbaļaudīm pārejot strādnieku šķiras idejiski politiskajās pozīcijās, pie mums vairāk nekā jebkad tuvinājušās visu iedzīvotāju slāņu reālās intereses un mērķi, sociālie ideāli un psiholoģija. Uz šī pamata notikušas būtiskas pārmaiņas arī sabiedrības politiskajā sistēmā, kuru svarīgākais rezultāts ir sociālistiskās visas tautas valsts izveidošanās.

Jaunajā Konstitūcijā nostiprināti ir arī sociālistiskās visas tautas valsts ekonomiskais pamats, sociālais pamats un politiskais pamats.

Visas tautas valsts ekonomiskais pamats ir sociālis-

¹ Ļeņins V.I. Valsts un revolūcija. - Raksti, 25. sēj., 435. lpp.

tiskais Ipašums un sociālistiskā saimniecības sistēma. Sociālistiskais Ipašums attīstīta sociālisma apstākļos ir nedalīti valdošais. Šim Ipašumam, kā tas noteikts PSRS Konstitūcijas 10. pantā, ir divi veidi: valsts (visas tautas) un kolhozu - kooperatīvais veids. Sociālistiskais Ipašums ir nepieciešams arī arodbiedrībām un citām sabiedriskajām organizācijām, statūtos noteikto uzdevumu veikšanai. Svarīgākais sociālistiskā Ipašuma veids ir valsts Ipašums - visas padomju tautas kopīga manta.

Tieši sociālistiskais Ipašums radīja objektīvu iespēju izveidot attīstītas sociālistiskās sabiedrības ekonomisko bāzi, proti, augsti attīstītus ražotājspēkus, varenu, modernu industriju, plaši mehanizētu lauksaimniecisko lieražošanu, kas dibināta un kolektīvisma pamatiem. Tāda tagad ir PSRS - pasaulē pirmās sociālistiskās visas tautas valsts ekonomika, kas gan mērogu, gan tehniskās apbruņotības ziņā pašos pamatos atšķiras no tās, kāda tā bija arī Latvijā līdz 1940. gadam, kad tika atjaunota Padomju vara.

Padomju sociālistiskās visas tautas valsts raksturošanā svarīga nozīme ir tās sociālajam pamatam. Jāsaka, ka pats jēdziens "valsts sociālais pamats" mūsu zemes jaunajā Pamatlikumā ierakstīts pirmo reizi. Tā 19. pantā noteikts, ka "PSRS sociālais pamats ir strādnieku, zemnieku un intelīgences nesatricināmā savienība".

Konstitūcijā nostiprinātais mūsu sociālistiskās visas tautas valsts sociālais pamats atspoguļo tās dziļās kvantitatīvās un kvalitatīvās izmaiņas, kas kopš trīsdesmito gadu vidus, kad tika pieņemta iepriekšējā Konstitūcija, notikušas kā mūsu sabiedrības sociālajā struktūrā, tā arī šķiru un sociālo grupu savstarpējās attiecībās. Trīsdesmito gadu vidū vairāk nekā puse no mūsu zemes iedzīvotājiem bija zemnieki. 1939. gadā to bija 49,1 %, 1959. gadā - 31,4 %, 1976. gadā - 16,4 %. Vienlaikus ievērojami kvantitatīvi un kvalitatīvi izaugusi strādnieku šķira. 1939. gadā strādnieki bija 33,5 %, 1959. gadā - 49,5 %, bet 1976. gadā - 61,2 % no visiem mūsu zemes

iedzīvotājiem, t.i., 74 miljoni cilvēku. Latvijas PSR 1940. gadā bija 177 tūkstoši strādnieku, 1960. gadā 535 tūkstoši, bet 1976. gadā - jau vairāk nekā 800 tūkstoši¹.

Mūsdienu strādnieks ir izglītots, tehniski sagatavots cilvēks. Ja pirms 40 gadiem mazāk kā 8 % strādnieku bija augstākā un vidēja (pabeigta un nepabeigta) izglītība, tad tagad tāda ir 73,2 % strādnieku. Nemitīgi palielinās strādnieku sabiedriskā aktivitāte un politiskais briedums.

Padomju sociālistiskā visas tautas valsts pamatojas ne tikai uz visu šķiru un sociālo grupu, bet arī uz visu Padomju Savienības nāciju un tautību monolītu vienotību. Lielā Oktobra sociālistiskā revolūcija atbrīvoja Krievijas tautas, likvidēja nacionālo jūgu un līdz ar to lika pamatus izsenis grūtā un sarežģītā nacionālā jautājuma atrisinājumam.

Visas tautas sociālistiskā valsts varēja rasties tikai apstākļos, kad pastāv ne tikai nāciju un tautību juridiskā un politiskā līdztiesība, bet arī faktiskā sociāla vienlīdzība. Tagad mūsu zemē, kā norādīts PSKP CK lēmumā "Par Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas 60 gadadienu" ir nodrošināta "... faktiskā visu nāciju un tautību vienlīdzība visās sabiedriskās dzīves sfērās, uzplaukusi kultūra - nacionāla pēc formas un sociālistiska pēc satura, nostiprinājusies patiesa brālība starp darba cilvēkiem, neatkarīgi no viņu tautības, brālība, ko cementējusi vitālo interešu un marksistiski leņiniskās ideoloģijas kopība".¹

Saskaņā ar jaunās Konstitūcijas 2. pantu PSRS politiskais pamats ir Tautas deputātu padomes, visas tautas ievēlēti valsts varas orgāni. Tautas deputātu padomes ir vismasveidīgākie un demokrātiskākie tautas pārstāvniecības orgāni, kuri kopumā koncentrē sevī visu valsts varu. Tautas deputātu padomes, kā tas noteikts Konstitūcijā, ir orgāni, ar kuru starpniecību tauta realizē

¹ Cīņa, 1977. gada 1. februārī.

valsts varu. Tām kā valsts varas orgāniem ir pakļauti un atbildīgi visi pārējie mūsu valsts orgāni.

Tautas deputātu padomes ir tiešas darbaļaužu deputātu padomju pēcteces (Laikā no 1936. līdz 1977. gadam šīs padomes bija Padomju valsts politiskais pamats). Taču Tautas deputātu padomes nav tikai pārdēvētas, citādi nosauktas darbaļaužu deputātu padomes. Tautas deputātu padomes atspoguļo padomju kvalitatīvi jaunu, augstāku attīstības pakāpi, kas pēc sava satura un darbības formām atbilst attīstīta sociālisma un visas tautas valsts apstākļiem. Tas, ko 1977. gada Konstitūcija ienesusi jaunu attiecībā uz padomēm, skar gan padomju ievēlēšanas pilnveidošanu, gan pilnvaru un kompetences paplašināšanu, gan sakaru nostiprināšanu ar tautas masām, pastiprināt padomju atbildību tautas priekšā.

Tautas deputātu padomju vistautas raksturu nosaka, pirmkārt, tas, ka pati padomju tauta no sava vidus izvirza un lielā vienprātībā ievēlē deputātus. Tā, piemēram, 1977. gada 19. jūnijā notikušajās vēlēšanās Latvijas PSR piedalījās 1 785 299 jeb 99,99% vēlētāju kopskaita, kuri vienprātīgi bobalvoja par izvirzītajiem kandidātiem.

Otrkārt, Tautas deputātu padomēs ievēlētie deputāti pārstāv visu tautu: strādniekus, kolhozniekus, dažādu tautu un tautību pārstāvjus, dažāda vecuma grupas, sievietes un vīriešus, PSKP un VĻKJS biedrus un bezpartejiskos. 1977. gada 19. jūnijā mūsu republikā ievēlēti 23 081 deputāti, no kuriem 38,6% strādnieku, 27,6% - kolhoznieki, PSKP biedri un kandidāti ir 46,6%, bezpartejiskie - 53,4%, sievietes - 49,1%, vecumā līdz 30 gadiem - 35,3% deputātu, VĻKJS - 21,0%.

Treškārt, visā savā darbībā Tautas deputātu padomes pauž un realizē visas tautas intereses un gribu.

Padomju socialistiskajā valstī izmaiņas ir notikušas arī pilsoņu tiesiskajā statusā. Tas raksturojas ar aizvien plašākām reāli nodrošinātām pilsoņu sociāli ekonomiskajām un politiskajām tiesībām un brīvībām.

Jaunajā Konstitūcijā ir nosprausti arī padomju sociālistiskās visas tautas mērķi un uzdevumi, kuri konkrēti zējās valsts darbības galvenajos virzienos - pamatfunkcijās. Visas tautas valsts mērķis, kā tas ierakstīts Konstitūcijas preambulā, ir uzcelt bezšķiru komunistisko sabiedrību, kurā attīstīsies sabiedriskā komunistiskā pašpārvalde. Valsts mērķis savukārt nosaka tās galvenos uzdevumus un darbības virzienus. PSRS jaunajā Konstitūcijas preambulā ierakstīts, ka mūsu visas tautas valsts galvenie uzdevumi ir komunisma materiāli tehniskās bāzes radīšana, sociālistisko sabiedrisko attiecību pilnveidošana un to pārveidošana komunistiskās attiecībās, komunistiskās sabiedrības cilvēka audzināšana, darbaļaužu materiālās labklājības un kultūras līmeņa paaugstināšana, valsts drošības nodrošināšana, miera nostiprināšanas un starptautiskās sadarbības attīstības veicināšana.

Sociālistiskās valsts mērķi un uzdevumi tieši atspoguļojas un realizējas valsts pamatfunkcijās, t.i., valsts darbības galvenajos virzienos, kuros izpaužas valsts šķiriskā būtība, sociālais mērķis un nozīme, kā arī valsts uzdevumi, un kuru īstenošanā lielākā vai mazākā mērā piedalās visi valsts orgāni. Atkarībā no tā, vai valsts funkciju ietekmes sfēra galvenokārt koncentrējas valsts iekšējās vai ārējās attiecībās, izšķir valsts iekšējās un ārējās funkcijas.

Sociālistiskajā visas tautas valstī kā iekšējās, tā arī ārējās funkcijas pilnīgi atbilst tautas interesēm un vajadzībām. Turpretim buržuāziskajās zemēs valsts darbības pamatvirzieni, t.i., funkcijas ir vērstas uz to, lai valdības šķiras, kas sastādaniecīgu daļu no visiem iedzīvotājiem, ar valsts aparāta palīdzību, pielietojot valsts piespiedspēku (policiju, armiju, tiesas, cietumus utt.), turētu politiskā un ekonomiskā, un ideoloģiskā pakļautībā un atkarībā iedzīvotāju pamatmasu, t.i., darbaļaudis, lai ar valsts mašīnas palīdzību apspiestu darbaļaudis un verdzi-

nāto tautu pretošanos. Svarīga buržuāziskās valsts funkcija ir privātā īpašuma aizsargāšana, kas ir buržuāziskās politiskās sistēmas pamats; kā arī visas buržuāziskās sabiedriskās un valsts iekārtas aizsargāšana.

Padomju sociālistiskā visas tautas valsts no proletariāta diktatūras valsts pēctecības ceļā pārņēmusi saimnieciski organizatorisko, darba un patēriņa mēra regulēšanas, kultūras un audzināšanas darba, kā arī sociālistiskās tiesiskās kārtības aizsargāšanas funkcijas. Gāzto šķiru palieku apspiešanas funkcija, kas bija raksturīga proletariāta diktatūras valstī, visas tautas valstī ir izzudusi. Pēctecības ceļā saglabāto iekšējo funkciju ietekmes sfēra, saturs un to īstenošanas metodes visas tautas valstī ir kvalitatīvi izmainījušies un atbilst tiem sabiedrības materiālās un garīgās dzīves apstākļiem, kādi pastāv attīstīta sociālistiska sabiedrībā. Šīs funkcijas visā pilnībā atbilst sabiedrības tālākas attīstības uzdevumu sekmīgai risināšanai.

Visas tautas valsts apstākļos valsts darbības pamatvirzienu nozīmi ieguvusi arī, pirmkārt, apkārtējās vides kā sabiedrības eksistences un attīstības dabiskā pamata racionāla izmantošana un aizsardzība un, otrkārt, kompleksu pasākumu veikšana, kuru mērķis ir sekmēt sabiedrības vienādīguma pastiprināšanos. Šo mūsu valsts darbības pamatvirzienu nosacīti var nosaukt par valsts sociālo funkciju.

Padomju sociālistiskā visas tautas valsts realizē šādas ārējās funkcijas: Dzimtenes aizsardzība, miera nodrošināšana visā pasaulē, savstarpēja palīdzība un sadarbība ar sociālistiska sistēmas valstīm, kā arī apspiesto tautu cīņa par nacionālo atbrīvošanos un sociālo progresu atbalstīšanas funkcija.

B.Škapare
juridisko zinātņu kandidāte, docente

LATVIJAS PSR KONSTITŪCIJA PAR TAUTAS
DEPUTĀTU PADOMĒM

Latvijas PSR 1978.gada Konstitūcija, tāpat kā PSRS Konstitūcija un citas padomju republiku konstitūcijas, likumdošanas ceļā nostiprina pilnbriedumu sasniegušās sociālistiskās sabiedrības attīstības rezultātus, formulē programmatiskas normas un noteic sociālistiskās valsts augstāko mērķi - uzcelt komunistisko sabiedrību.

Latvijas PSR Konstitūcija izstrādāta pilnīgā saskaņā ar PSRS 1977.gada Konstitūciju. Tajā ietvertas arī PSRS Pamatlikumā fiksētās visai Padomju Savienībai kopīgās konstitucionālās normas¹, tajā skaitā normas par tautas deputātu padomēm. Tāpat kā Savienības Konstitūcijā, arī republikas Pamatlikumā nostiprināta Padomju loma mūsu tautvaldības sistēmā, tālāk attīstīti padomju organizācijas un darbības demokrātiskie principi, noteikta visu padomju vienota sistēma un konkretizētas visu pakāpju padomju pilnvaras. Sevišķi svarīgas ir normas, kas tālāk nostiprina tautas ievēlēto pārstāvju - deputātu autoritāti. Jāpiezīmē, ka minētās konstitucionālās normas ietvertas dažādās Pamatlikuma sadaļās un nodaļās.

Atbilstoši PSRS Konstitūcijas garam arī Latvijas PSR Konstitūcijā pirmā sadaļa sākas ar nodaļu, kas veltīta politiskās sistēmas raksturojumam. Svarīgu vietu tajā ieņem tautas deputātu padomes, kas ir visas padomju tautas organizācija, tautvaldības iemiesojums.

¹ Voss A. Par Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem. - R., 1978, 5.lpp.

Attīstītā sociālistiskā sabiedrībā padomes ir tautas varas realizācijas galvenais pamats, jo tās ir visas tautas pārstāvniecības orgāni. "Tauta realizē valsts varu ar Tautas deputātu padomju starpniecību; tās ir Latvijas PSR politiskais pamats"¹, - teikts Latvijas PSR 1978.g. Konstitūcijas 2.pantā. Šajā Konstitūcijas tēzē spilgtāk nekā Latvijas PSR 1940.gada Konstitūcijā izcelta padomju vieta sociālistiskās sabiedrības politiskajā sistēmā. Neviens cits valsts orgāns, bet tieši tautas pārstāvības orgāni - Padomes ir valsts politiskais pamats. Ar padomju starpniecību mūsu tauta apvienojas visas tautas valstī, kas, savukārt, ir viena no svarīgākajām padomju sabiedrības politiskās sistēmas sastāvdaļām.

Latvijas PSR ir 596 Tautas deputātu padomes: republikas Augstākā Padome un 595 vietējās Padomes. Tās pārstāv 2 miljonus 520,5 tūkstošus republikas iedzīvotāju². Visu vairāk nekā 250 miljonus lielo padomju tautu pārstāv vairāk kā 51 tūkstotis Tautas deputātu padomju³. V.Ļepins ir teicis, ka, Padomes ir valsts augstākā vara, un tā sastāv no darbaļaužu pārstāvjiem: "...tikai strādnieki, tikai darba zemnieki, atskaitot ekspluatatorus, veido masu organizācijas - Padomes un šīm Padomēm tiek nodota visa valsts vara"⁴.

Padomes ir visplašāk pārstāvētie vēlētais varas orgāni. Pašas tautas izraudzītie deputāti reprezentē padomēs mūsu sabiedrībā pastāvošās šķiras, sociālos slāņus, nācijas un tautības, dažādas mūsu sabiedrības paaudzes. Par to liecina, piemēram, 1980.gada februārī ievēlētais republikas

¹ Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs. 1980, Nr.10. 513.lpp.

² Pēc 1979.g. Vissavienības tautas skaitīšanas rezultātiem Latvijas PSR

³ Cīņa, 1980., 1.marts.

⁴ Ļepins V.I. Kas ir padomju vara.-Raksti, 29.sēj.,216.lpp.

Augstākās Padomes sastāvs. Latvijas PSR Augstākā Padomē ir 325 deputāti, no tiem 104 pārstāv strādniekus, 60 - kolhozniekus, bet pārējie deputāti ir citu māsu sabiedrības sociālo grupu - darba intelīgences, karavīru utt. pārstāvji. 34,8 procenti no deputātu kopskaita ir sievietes, 20 procenti - jauni cilvēki vecumā līdz 30 gadiem¹. Deputāti ir dažādu tautību pārstāvji, to skaitā latvieši, krievi, ukraiņi, baltkrievi, igauņi, ebreji, poļi.

Arī republikas vietējās padomēs ievēlēto deputātu sastāvā reljefi atspoguļojas attīstītas sociālistiskās sabiedrības sociāli politiskā vienotība. 1980.gada februārī Latvijas PSR vietējās padomēs ievēlēto strādnieku un kolhoznieku īpatsvars sastāda 66,8 procentus². Pārējie deputāti - uzņēmumu, iestāžu, kolhozu vadītāji, dažādu tautas saimniecības nozaru speciālisti, zinātnes un kultūras darbinieki, skolotāji, veselības aizsardzības darbinieki, partijas, arodbiedrības un komjaunatnes darbinieki.

Visos valsts pārstāvības orgānos ievēlēti gan komunisti, gan bezpartejiskie. No Latvijas PSR Augstākās Padomes deputātiem PSKP biedri un biedru kandidāti ir 67,1 procenti no deputātu kopskaita, bet vietējās padomēs - 46,7 procenti³. Delegējot komunistus darbam valsts varas orgānos, tauta līdz ar to demonstrē savu uzticēšanos Komunistiskajai partijai, pierāda, ka atbalsta tās politiku.

Buržuāziskās valsts varas orgāni, kas pārstāv mantīgās šķiras, ir atšķirti no tautas un nepauž tās gribu. Buržuāziskajā Latvijā, piemēram, 1922.gadā pieņemtajā konstitūcijā gan tiek deklarēts, ka suverēnā vara Latvijā

¹ Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1980, Nr. 10, 513. lpp.

² Turpat, 529. lpp.

³ Turpat, 529. lpp.

pieder Latvijas tautai, bet tā bija tikai fikcija. Ne strādnieku šķirai, ne darba zemniecībai, kas bija Latvijas tautas lielākais vairākums, nepiederēja ne suverēnā vara, ne arī tās varēja izmantot demokrātiskās tiesības. Valdošās šķiras radītā reakcionārā vēlēšanu prakse bija tāda, ka revolucionārajiem strādniekiem un darba zemniekiem gandrīz neizdevās ievēlēt savus pārstāvjus par Saeimas deputātiem. 1922. un 1925. g. Saeimas sastāvā bija ievēlēti tikai buržuāzijas un sīkburžuāzijas pārstāvji, bet kad 1928.g. un 1931.gadā strādniekiem un darba zemniekiem izdevās pārvarēt buržuāzijas liktos šķēršļus un ievēlēt Saeimā attiecīgi 6 un 7 deputātus no darbaļaužu vidus, arī tad deputāti galvenokārt bija mantīgo šķiru pārstāvji (93% un 94%).

Tāpēc buržuāziskās Latvijas Saeimu nevar uzskatīt par latviešu tautas gribas paudēju.

Arī mūsdienu kapitālistisko valstu parlamentos darbaļaužu pārstāvjiem nav vietas. Par to liecina, piemēram, ASV kongresa sastāvs, kurā ir 184 bankieri un rūpniecības uzņēmumu pārvaldnieki, 57 lielie zemes īpašnieki, bet nav neviena strādnieka¹. VPR bundestāgā no 518 deputātiem tikai 3 deputāti pārstāv strādniekus.

Tikai sociālistiskā valstī varas orgāni ir patiesi tautas pārstāvības orgāni. Visas tautas sociālistiskā valstī padomes ir īsteni visas padomju tautas aptveroša organizācija, tās vienotības iemiesojums.

Tautas deputātu padomes no PSRS Augstākās Padomes līdz ciemu padomēm ir valsts varas nesējas. "Tautas pārstāvniecība ir nulle", rakstīja V.I. Ļeņins, "ja tai nepieder visa vara"². Mūsu padomēs pārstāvība un visa

¹ Kuzmins E., Sokolovs A. Sociālisms un demokrātija nav šķirami. - Padomju Latvijas Komunisti, 1980, Nr. 2, 37; 39. lpp.

² Ļeņins V.I. Domes atļaišana un proletariāta uzdevumi. - Raksti, 11. sēj., 89. lpp.

vara organiski saliedējas. V.I.ļepina vārdiem runājot, Padomes ir visas valsts varas, visa valsts aparāta pārstāvīgais un vienīgais pamats.¹ Padomēm ir dota varas pilnība, tās realizē padomju valsts aparāta valstisko virsvadību uz tā pamata, ka tieši pārstāv visu padomju tautu.

Kā jau atzīmēts, Tautas deputātu padomes saskaņā ar valsts pamatlikuma 2.pantu veido valsts politisko pamatu. Šī konstitucionālā norma nosaka padomju pārstāvības orgānu tiesisko pamatu sociālistiskās valsts aparātā.

Padomju kā sociālistiskās valsts politiskā pamata īpašais stāvoklis valsts aparātā vispirms izpaužas tādējādi, ka "visi citi valsts orgāni ir pakļauti Tautas deputātu padomju kontrolei un atbildīgi tam" (Konstitūcijas 2.p. III.d.). Tas nozīmē, ka visi valsts orgāni saņem savas pilnvaras no padomēm, un nevienam valsts orgānam nav iespējams realizēt savas funkcijas neatkarīgi no valsts pārstāvības orgāniem jeb ārpus to kontroles. Tautas deputātu padomes veido valsts pārvaldes orgānus, kā arī citus tām pakļautos orgānus. Padomes veido arī tautas kontroles komitejas un ir pārejās tautas kontroles sistēmas organizatoriskā bāze.

Tautas pārstāvības orgānu varas pilnība izpaužas arī tādējādi, ka tie izdod tiesību aktus. Valsts varas orgānu pieņemtajiem likumiem, dekrētiem, lēmumiem ir liels juridisks spēks, salīdzinot ar cita tāda paša valsts aparāta posma orgānu izdotajiem tiesību aktiem.

Tātad Tautas deputātu padomēm ir galvenā nozīme visas tautas sociālistiskās valsts mehānismā, kas juridiski nostiprināts jau minētajā Pamatlikuma 2.pantā.

Būtiska nozīme ir Latvijas PSR Konstitūcijas IV sadaļai "Latvijas PSR Tautas deputātu padomes un to ieviešanas kārtība". Tā ir pilnīgi jauna sadaļa, jo iepriekšējā Latvijas PSR 1940.gada Konstitūcijā tādas nebija.

¹ Ļepins V.I. Komunistiskās Internacionāles I kongress.- Raksti, 28.sēj. 430.lpp.

Jaunajā Konstitūcijā šajā sadaļā ietverta 9.nodaļa, kurā noteikta valsts varas orgānu sistēma un darbības principi, 10.nodaļa "Vēlēšanu sistēma" un beidzot speciāla nodaļa - "Tautas deputāts", kuras arī nebija iepriekšējā konstitūcijā. Būtiska nozīme ir Latvijas PSR Konstitūcijas 9. nodaļā ietvertajam 78.pantam, kurā fiksēts, ka "Tautas deputātu padomes - Latvijas PSR Augstākā Padomes, rajonu, pilsētu, pilsētu rajonu, ciematu un ciemu Tautas deputātu padomes - veido vienotu valsts varas orgānu sistēmu". Tas nozīmē, ka jebkura padome ir augstākās varas daļiņa, kas piedalās visas valsts mēroga lēmumu pieņemšanā¹, kā tēlaini izteicies biedrs Leonīds.

: Brežņevs. Visas šīs daļiņas apvienojas monolītā veselā uz demokrātiskā centrālisma pamatiem. Šeit jāpiezīmē, ka saskaņā ar Pamatlikuma 3.pantu, visa padomju valsts organizācija un darbība pamatojas uz ļepiniskā demokrātiskā centrālisma principa pamata. "Demokrātiskajam un sociālistiskajam centrālismam nav nekā kopēja ne ar šablonismu, ne no augšas diktētu vienveidību. Vienību pašā galvenajā, pašos pamatos, pašā būtībā, nevis ārda, bet gan nodrošina ar daudzveidību sīkumos, vietējās īpatnībās, papņemenos, kā pieiet lietai, kontroles realizēšanas veidos."¹

Attiecībā uz Tautas deputātu padomēm demokrātiskā centrālisma princips vispirms nozīmē to, ka visi valsts varas orgāni - no apakšas līdz augšai - tiek ievēlēti, un tie ir atbildīgi tautai. Augstāko valsts varas orgānu lēmumi ir obligāti zemākajiem. Demokrātiskais centrālisms vienoto vadību savieno ar tautas masu radošo iniciatīvu uz vietām, ar katra valsts orgāna un katras amatpersonas atbildību par uzticēto darbu. Augstākie valsts varas orgāni koncentrē savās rokās tikai galveno, pašu svarīgāko jautājumu risināšai, bet uz vietām jautājumus operatīvi risina

¹ PSRS Augstākās Padomes Ziņotājs, 1977, Nr. 25, 443. lpp.

² Ļepins V.I. Kā organizēt sacensību. - Raksti, 26. sēj., 368. lpp.

vietējie varas orgāni.

Tāpat uz demokrātiskā centrālisma principa pamata tiek norobežotas vienotās valsts varas orgānu sistēmas dažādu pakāpju Padomju pilnvaras. Augstākās Padomes kompetence atšķiras no vietējo padomju kompetences. Vienlaicīgi šis princips nodrošina visu pakāpju Padomju darbībā vienveidību, kas ir nepieciešams priekšnosacījums katras padomes sekmīgai funkcionēšanai un ir svarīgākā valsts politiskā pamata vienotības garantija.

Bez demokrātiskā centrālisma principa Tautas deputātu padomju darbība balstās arī uz virkni citu svarīgu principu.

V.I. Ļeņina izstrādātie Padomju organizācijas un darbības pamatprincipi precīzi atspoguļoti jaunās Latvijas PSR Konstitūcijas 83.pantā. "Tautas deputātu padomju darbības pamatā ir kolektīva, brīva un lietišķa jautājumu apspriešana un izlemšana, atklātums, regulāri izpildu un rīcības orgānu un padomju izveidoto citu orgānu pārskati padomēm un iedzīvotājiem, plaša pilsoņu iesaistīšana padomju darbā". Šo padomju darbības svarīgāko principu nostiprināšana Konstitūcijā radījusi stabilu juridisku bāzi Tautas deputātu padomju tālākai darbības pilnveidošanai, valsts varas orgānu funkciju efektīvai realizēšanai. Konstitucionālo padomju darbības principu konsekventa ievērošana un īstenošana dzīvē ir arī viena no sociālistiskās likumības režīma prasībām.

Koleģialitātes princips - viens no svarīgākajiem Tautas deputātu padomju darbības principiem. Koleģialitāti padomju darbā nodrošina padomju kompetencē ietilpstošo jautājumu apspriešana un izlemšana sesijās, kuras ir padomju darbības galvenā organizatoriskā forma. Nepieciešams priekšnoteikums šī principa realizēšanai dzīvē ir padomju sesiju sasaukšanas termiņu stingra ievērošana. Šie termiņi noteikti valsts Pamatlikumā: Latvijas PSR Augstākās Padomes sesijas sasauc divas reizes (100.pants), bet vietējo padomju sesijas ne retāk kā četras reizes gadā (128.pants). Jāatzīmē, ka republikas Tautas deputātu

padomju sesijas tiek sasauktas regulāri.

Svarīga koleģialitātes principa ievērošanas garantija ir arī visu sesijā apskatāmo jautājumu brīva, vispusīga un lietišķa apspriešana. Katra padome nosaka dienas kārtību, pieņem reglamentu un paredz jautājumu apspriešanas kārtību. Šāda demokrātiska kārtība nodrošina iespēju katram deputātam brīvi uzstāties un izteikt savu viedokli apspriežamajā jautājumā, izteikt kritiskas piezīmes, iesniegt priekšlikumus utt.

Runājot par koleģialitātes principa realizēšanu dzīvē, jāatzīmē, ka Latvijas PSR Tautas deputātu padomju deputāti aktīvi piedalās padomju sesiju darbā. Piemēram, 1979. gadā mūsu republikā 65 procenti no vietējo padomju deputātu kopskaita piedalījās debatēs par sesijās apspriežtajiem jautājumiem¹.

Viens no svarīgākajiem padomju darbības principiem, kas ieguvis konstitucionālu spēku, ir V.I. Ļepina iestrādātais atklātuma princips. V.I. Ļepins uzsvēra, ka padomes "ir vara, kas atklāta visiem, visu dara masas acu priekšā, kas ir pieejama masai, kas izriet tieši no masas, kas ir atklāta un tiešs tautas masas un viņas gribas spēks"².

Ļepiniskais atklātuma princips - ietekmīgs līdzeklis plašu tautas masu iesaistīšanā valsts varas orgānu daudzveidīgajā darbībā, ciešu sakaru nostiprināšanā starp Tautas deputātu padomēm un iedzīvotājiem. Atklātums izpaužas Tautas deputātu padomju teritorijā dzīvojošo iedzīvotāju plašā un pilnīgā informētībā par Padomes ekonomiskās un sociālās attīstības kārtējiem un perspektīvajiem plāniem, par padomju un to izpildkomiteju pieņemtajiem lēmumiem un to izpildi, par padomju pastāvīgo komisiju veikumu un deputātu un padomju aktīva darbu. Mūsu republikā, piemēram, daudzas Tautas deputātu padomju izpildkomitejas

¹ Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija statistiskie dati.

² Ļepins V.I. Kadetu uzvara un štrādnieku partijas uzdevumi. - Raksti, 10. sēj., 208.-209. lpp.

ar preses, radio starpniecību informē iedzīvotājus par padomju sesiju sasaukšanu un tajās izskatāmajiem jautājumiem, kā arī nosūta sesiju lēmumu projektus uzņēmumiem un organizācijām apspriešanai kolektīvos. Izpildkomitejas saņem daudz darba kolektīvu un iedzīvotāju ierosinājumus par jautājumiem, kurus paredzēts izskatīt vietējo padomju sesijās. Tas bagātina padomes ar daudzu cilvēku pieredzi, palīdz sagatavot pilnīgākus lēmumus, kas atspoguļo darba kolektīvu un tautas masu intereses un gribu. Sekmīgi tiek īstenota dzīvē arī Konstitūcijas noteiktā norma par pārskatu sniegšanu, kas arī ir atklātuma principa izpausme. Saskaņā ar Latvijas PSR Konstitūcijas 133.pantu padomju izpildkomitejas ne retāk kā vienu reizi gadā sniedz pārskatu padomēm, kuras tās ievēlējušas, kā arī vēlētajū sapulcēs, darba kolektīvos un pilsoņu dzīves vietās. Šī pamatlikuma prasība mūsu republikā tiek nelokāmi ievērota. Tā 1979.gadā visas vietējo padomju izpildkomitejas sniedza Padomēm pārskatu par gadā padarīto.

Pārskatus izpildkomitejas sniedza arī darba kolektīvos un pilsoņu dzīves vietās. Notika vairāk nekā 2100 sapulču, kurās piedalījās pāri par 358 tūkstošiem cilvēku, pie kam daudzi no tiem izteica vērtīgus priekšlikumus par padomju darba uzlabošanu¹.

Minētie piemēri liecina par sekmīgu konstitucionālā atklātuma principa īstenošanu Tautas deputātu padomju darbā. Tā kā padomju darbības konstitucionālie principi tiek sekmīgi realizēti dzīvē, mūsu valsts varas orgāni atrodas pastāvīgā sabiedriskās domas kontrolē, kas ir svarīga tautas masu gribas izpausmes garantija. Konstitucionālie principi, kas likti padomju darbības pamatā, ir tautas varas politiski juridiskās garantijas.

Jaunā Latvijas PSR 1978.gada Konstitūcija ir arī Tautas deputātu padomju veidošanas tiesiskais pamats. Pirmoreiz

¹ Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija statistiskie dati.

Latvijas PSR Konstitūcijā atsevišķā nodaļā "Vēlēšanu sistēma" noteikts, ka Tautas deputātu padomes veido pati tauta, ievēlējama deputātus uz vispārēju, vienlīdzīgu un tiešu vēlēšanu tiesību pamata, aizklāti balsojot (84.pants). Paplašinātas arī pilsoņu tiesības tikt ievēlētiem par padomju deputātiem. Agrāk Latvijas PSR Augstākajā Padomē varēja ievēlēt personas, kas sasniegušas 21 gadu vecumu, turpretim tagad visās republikas padomēs par deputātiem var ievēlēt cilvēkus, kas sasnieguši 16 gadu vecumu.

Lai nodrošinātu jaunu spēku pieplūdi mūsu valsts varas orgānos, Konstitūcija noteikusi, ka Latvijas PSR pilsonis nevar tikt ievēlēts vairāk nekā divās padomēs (90.pants). Deputātu kandidātus izvirza sabiedriskās organizācijas un darbaļaužu kolektīvi, kā arī karavīru sapulces karaspēka daļās.

Konstitūcijā paredzētas vairākas jaunas garantijas, lai vēlētāji varētu pilnīgāk īstenot plašās vēlēšanu tiesības. Pamatlikuma 89.pantā ir paredzētas tādas svarīgas garantijas, kā iespējas brīvi un vispusīgi apspriest deputātu kandidātu politiskās, lietišķās un personiskās īpašības, agitēt sapulcēs, presē, televīzijas un radio raidījumos. Izdevumus, kas saistīti ar Tautas deputātu padomju vēlēšanu, sedz valsts. Šīs garantijas ir apliecinājums tam, ka sociālistiskā sabiedrībā tautas pārstāvības orgānu vēlēšanas ir viena no sabiedriski un valstiski vissvarīgākajiem pasākumiem.

Salīdzinājuma dēļ jāatzīmē, ka vēlēšanas kapitālistiskajās valstīs ir pa kabatai tikai mantīgajām šķirām. Piemēram, ASV ciņā par vietu kongresā katrs senāta kandidāts priekšvēlēšanu kampaņā iztērēja apmēram 920000 dolāru, bet pārstāvju palātas kandidāts - 108000 dolāru. Protams, ka vienkāršam amerikānim nav iespējams samaksāt šādu summu, un tāpēc nav arī nejaušība, ka ASV kongresā nav ievēlēts neviens strādnieku šķiras pārstāvis.

Ciešā saskaņā ar PSRS Konstitūciju Latvijas PSR Konstitūcijā fiksēts noteikums, ka Tautas deputātu padomju vēlēšanu kārtību nosaka PSRS un Latvijas PSR likumi

(90.pants)Izpildot Konstitūcijas priekšrakstus, Latvijas PSR Augstākā Padome 1979.gada 14. jūnijā pieņēma Latvijas PSR Likumu par Latvijas PSR Augstākās Padomes vēlēšanām un Latvijas PSR Likumu par vietējo padomju vēlēšanām¹. Šie likumi nomainīja nolikumus, kuri agrāk reglamentēja pārstāvniecības orgānu vēlēšanas.

Konstitūcija un uz tās pamata pieņemtie likumi par padomju vēlēšanām tālāk attīsta padomju vēlēšanu sistēmas demokrātismu un pastiprina padomju pilsoņu politisko tiesību garantijas. Atbilstoši pamatlikumam vēlēšanu likumos ietvertas tādas jaunas normas, kā tiesības darba kolektīviem aktīvi piedalīties vēlēšanu organizācijā un norisē, deputātu kandidātu izvirzīšanā; noteikts atklātums vēlēšanu komisiju darbā - tām jāinformē iedzīvotāji par savām sēdēm un pieņemtajiem lēmumiem, valsts un sabiedriskām organizācijām jāatbalsta vēlēšanu komisiju darbība u.c. Jaunajos likumos par padomju vēlēšanām paredzēta arī īpaša nodaļa "Deputāta kandidāta darbības galvenās garantijas".

Vēlēšanas ir viena no visspilgtākajām padomju demokrātijas izpausmes formām, kad tauta izvēl savus pilnvarotos pārstāvjus valsts varas orgānos - padomēs. "Būt deputātam ir liels gods un liela atbildība", teikts PSRS Likumā par PSRS Tautas deputātu padomju deputātu statusu².

Deputāts ir valsts darbinieks. Viņš pārstāv padomju varu visur un vienmēr. Kopš 1972.gada PSR Savienībā ir spēkā Likums par deputāta statusu³. Šī likuma būtiskākās pamatēzes paceltas Konstitūcijas līmenī un iekļautas tajā kā atsevišķa II. nodaļa "Tautas deputāts", tādējādi pasvītrotot deputāta īpašo lomu mūsu valstī. Īpaši gribu pasvītrot, ka jaunajā Pamatlikumā pirmo reizi tik sīki reglamentēts padomju deputāta tiesiskais statuss.

¹ LPSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1979, Nr.25, 864.lpp.

² PSRS Augstākās Padomes Ziņotājs, 1972, nr.39,347.lpp.

³ PSRS Augstākās Padomes Ziņotājs, 1972,Nr.39,347.lpp.

"Deputāti ir pilnvaroti tautas pārstāvji Tautas deputātu padomēs", - teikts mūsu republikas pamatlikuma 92. pantā. Šāds deputātu politiski tiesiskais stāvoklis uzliek viņiem pienākumu vienmēr paust tautas gribu un aizstāvēt savu vēlētāju intereses.

Piedaloties padomju darbā, tautas pārstāvji risina visus svarīgākos valsts dzīves jautājumus, organizē padomju pieņemto lēmumu īstenošanu dzīvē, kontrolē valsts orgānu, uzņēmumu, iestāžu un organizāciju darbu. Lai šos uzdevumus sekmīgi veiktu, deputātam piešķirtas plašas tiesības: viņš var iesniegt priekšlikumus padomei par sesijā apspriežamajiem jautājumiem (Augstākās Padomes deputātam ir arī likumdošanas iniciatīvas tiesības), piedalīties debatēs, iesniegt priekšlikumus noklausīties sesijā jebkura padomei vai tās kontrolei pakļautā orgāna vai amatpersonas pārskatu vai informāciju, vēlēti un tikt ievēlēti padomes orgānos, griezties ar pieprasījumu pie visiem valsts un sabiedriskiem orgāniem, uzņēmumiem, iestādēm un organizācijām un piedalīties viņa izvirzīto jautājumu izskatīšanā u.c.

Deputāta pieprasījuma tiesības ir viens no svarīgākajiem deputātu kontroles līdzekļiem, lai noskaidrotu kā strādā iestādes un organizācijas, kas atrodas attiecīgās padomes teritorijā, un pastiprinātu padomes ietekmi uz to darbu. Ņemot vērā deputāta pieprasījuma svarīgo nozīmi, jaunajā Pamatlikumā šīs tiesības iekļautas deputāta konstitucionālajās tiesībās (PSRS 1977.gada Konstitūcijas 105.pants, Latvijas PSR 1978.gada Konstitūcijas 94.pants)

Padomju Konstitūcijā nostiprināti arī deputātu pamatpienākumi. Galvenais no tiem - uzturēt ciešus sakarus ar saviem vēlētājiem. Deputāts regulāri tiekas ar saviem vēlētājiem.

Atbilstoši Konstitūcijas un Likuma par deputāta statusu prasībām padomju deputāti sniedz pārskatu par savu darbu un padomes darbu vēlētājiem, kā arī kolektīviem un sabiedriskajām organizācijām, kas viņu izvirzījuši par deputāta kandidātu (Latvijas PSR Konstitūcijas 96.pants un

Likuma par deputāta statusu 20.pants). Šādās sapulcēs darbaļaudis gūst plašu informāciju par paša deputāta veikto darbu, par padomes pieņemtajiem lēmumiem, par ekonomiskās un sociālās attīstības valsts plānu izpildes gaitu, par vēlētāju norādījumu izpildes gaitu u.tml. 1979.gadā šajās sapulcēs, kur pārskatus sniedza 99,4% vietējo padomju deputātu, piedalījās gandrīz 1 miljons 300 tūkstoši vēlētaj¹, kuri uzdeva saviem deputātiem daudz jautājumu, kā arī iesniedza priekšlikumus par deputāta, padomes un tās izpildu un rīcības orgānu darba uzlabošanu. Pārskatus saviem vēlētajiem snieguši arī Latvijas PSR Augstākās Padomes deputāti.

Deputāts pilda savus pienākumus, nepārtraucot darbu vai dienestu. Šajā laikā viņam saglabājas vidējā izpeļņa pastāvīgā darba vietā. Deputāta pienākumu pildīšana bez īpašas atlīdzības ir padomju pārstāvniecības sistēmas svarīga īpatnība, kas radusi atspoguļojumu PSRS Konstitūcijas 104.pantā un tam atbilstošajā Latvijas PSR Konstitūcijas 93.pantā.

Lai deputāts varētu netraucēti un sekmīgi pildīt savus pienākumus, valsts garantē katram deputātam labvēlīgus darba apstākļus, paredzot to personu disciplināro, administratīvo vai pat kriminālatbildību, kuras kavē deputātu pienākumu izpildīšanu, vai mēģina aizskart deputāta kā varas pārstāvja godu un cieņu. Viena no speciālām garantijām ir Konstitūcijā un Likumā par deputāta statusu un citos likumdošanas aktos paredzētā deputāta neaizskaramība. Deputāta neaizskaramība nozīmē, ka deputātu nevar saukt pie kriminālatbildības, arestēt vai pakļaut tiesas ceļā uzliekamam administratīviem sodiem bez padomes, kuras loceklis viņš ir, piekrišanas, bet sēsiņu starplaiķā - bez Augstākās Padomes Prezidija vai attiecīgās vietējās Padomes izpildu komitejas piekrišanas.

Lai garantētu patiesu deputāta atbildību vēlētajū priekšā, jaunā Konstitūcija nosaka, ka deputātu, kas nav Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija statistikas dati.

attaisnojis vēlētāju uzticību, var jebkurā laikā atsaukt likumā noteiktajā kārtībā (Latvijas PSR Konstitūcijas 96. pants). Šāda kārtība noteikta likumos par deputāta atsaukšanas kārtību¹. Deputāts uzskatāms par atsauktu, ja par atsaukšanu nobalsojis attiecīgā vēlēšanu apgabala vēlētāju vairākums.

Vēlētāju tiesības atsaukt deputātu pirms termiņa liecina par padomju kā tautas pārstāvniecības orgānu patiesu demokrātismu. Latvijas PSR vēlētāji savas tiesības atsaukt deputātu izmantojuši tikai nedaudzos izņēmuma gadījumos, jo darba laudis par deputātiem padomēs ievēlē viscienījamākos un visautoritatīvākos cilvēkus.

Buržuāzisko valstu konstitūcijās nav paredzētas vēlētāju tiesības atsaukt parlamentu deputātus pirms termiņa, jo tur deputāti skaitās "neatkarīgi" un pēc ievēlēšanas deputātu saites ar vēlētājiem pārtrūkst.

Svarīga vieta vienotā valsts varas orgānu sistēmā ir augstākajiem valsts varas orgāniem. Tāpēc republikas Bamatlikuma V sadaļas 10. nodaļā fiksēta Latvijas PSR Augstākās Padomes tiesiskais stāvoklis. Republikas Augstākā Padome ir visu republikas iedzīvotāju gribas un interešu pārdēja, mūsu tautas suverenitātes nesēja. Republikas Augstākā Padome ir arī valsts suverenitātes nesēja. Tāpēc jaunajā Latvijas PSR Konstitūcijā Augstākās Padomes kompetence noformulēta precīzāk nekā tas bija 1940. g. LPSR Konstitūcijā. Tagadējās LPSR Konstitūcijas 97. pantā teikts, ka "Latvijas PSR augstākais valsts varas orgāns ir Latvijas PSR Augstākā Padome. Latvijas PSR Augstākā Padome ir tiesīga izlemt visus jautājumus, kas attiecināmi uz LPSR Konstitūciju un šo Konstitūciju nodoti Latvijas PSR pārziņā".

¹ Sk. "Latvijas PSR Likumu par Latvijas PSR Augstākās Padomes deputāta atsaukšanas kārtību" un "Latvijas PSR Likumu par Latvijas PSR vietējās Tautas deputātu padomes deputāta atsaukšanas kārtību". Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1978., Nr. 51. 1728. lpp.

Tas nozīmē, ka Augstākā Padome var pieņemt izskatīšanai un izlemt visus jautājumus, kas nodoti republikas pārzīnā, neatkarīgi no tā, kurš no Augstākajai Padomei pakļautajiem orgāniem ir tiesīgs izlemt šos jautājumus.

Tagad konstitucionālo nārmu skaitā iekļauta svarīgs princips, kas bija nostiprināts pirmajās padomju Konstitūcijās, un proti, ka augstākais valsts varas orgāns ir tiesīgs izskatīt jebkuru jautājumu, tai skaitā arī jautājumus, kas ietilpst arī tam pakļauto valsts orgānu kompetencē¹.

Saglabājot padomju konstitūciju pēctecības principu, jaunajā Pamatlikuma noteiktas Augstākās Padomes izpēmuma tiesības, tas ir, Konstitūcijā fiksēto jautājumu loks, kas ietilpst tikai Latvijas PSR Augstākās Padomes kompetencē. Latvijas PSR Konstitūcijas 97.panta III daļā noteikts, ka "vienīgi Latvijas PSR Augstākās Padomes kompetencē ir Latvijas PSR Konstitūcijas pieņemšana un grozīšana, Latvijas PSR ekonomiskās un sociālās attīstības valsts plānu un Latvijas PSR valsts budžeta, kā arī to izpildes pārskatu apstiprināšana un tai pakļauto Latvijas PSR orgānu nodibināšana.

Latvijas PSR likumus pieņem Latvijas PSR Augstākā Padome vai arī ar visas tautas nobalsošanu (referendumu), ko rīko saskaņā ar Augstākās Padomes lēmumu".

Bez šīm izpēmuma tiesībām republikas Augstākajai Padomei ir plašas tiesības valsts orgānu izveidošanā (Latvijas PSR Konstitūcijas 98., 106., 107., 112., 113., 116., 152. panti).

Saskaņā ar Latvijas PSR 113.pantu Latvijas PSR Augstākā Padome kontrolē visu tai pakļauto valsts orgānu darbību.

Šajā sakarībā jāatzīmē, ka saskaņā ar PSRS Konstitūcijas 77.pantu un Latvijas PSR Konstitūcijas 70.pantu, republikas

Augstākajai Padomei ir tiesības koordinēt un kontrolēt Savienības pakļautības uzņēmumu, iestāžu un organizāciju darbību, kuras atrodas republikas teritorijā.

¹Par to sīkāk sk. Васильев В.И. Советы как "работящие корпорации". - Советы депутатов трудящихся, 1962, №4, с.26.

Kā novitāte republikas Konstitūcijā jāatzīmē arī II2. pants, kurā pirmo reizi pamatlikumā noteikts pastāvīgo komisiju tiesiskais stāvoklis. Te ierakstīts, ka Latvijas PSR Augstākā Padome no saviem deputātiem ievēlē pastāvīgas komisijas, kas iepriekš izskata un sagatavo jautājumus, kuri ir Latvijas PSR Augstākās Padomes kompetencē. Šis punkts arī nosaka, ka visiem valsts un sabiedriskiem orgāniem jāpilda Latvijas PSR Augstākās Padomes komisiju prasības, jāsniedz tām nepieciešamie materiāli un dokumenti. Latvijas PSR desmitā sasaukuma Augstākās Padomes pirmajā sesijā ievēlētās 15 Augstākās Padomes pastāvīgas komisijas¹. Bez tam pastāvīgo komisiju darbību reglamentē arī Latvijas PSR Augstākās Padomes pastāvīgo komisiju nolikums, kas tagad apstiprināts redakcijā atbilstoši Pamatlikumam².

Latvijas PSR Konstitūcija 14. nodaļā, attīstot un konkrētīzējot PSRS Konstitūcijas normas par vietējiem valsts varas orgāniem, fiksē to galvenās funkcijas. Tā Latvijas PSR Konstitūcijas I31.pantā noteikta, ka vietējās Tautas deputātu padomes realizē zemāku padomju darbības vadību, tām ir tiesības atcelt zemāku padomju aktus, ja šie akti neatbilst likumdošanai. Atšķirībā no Latvijas PSR 1940. gada Konstitūcijas šajā konstitūcijā vairs nav normas, ka augstāk stāvošai izpildkomitejai būtu tiesības apturēt padomju lēmumus. Šādas tiesības ir tikai augstākstāvošām padomēm.

Ļoti svarīgs ir arī republikas Konstitūcijā formulētais princips, saskaņā ar kuru vietējās Tautas deputātu padomes ir tiesīgas izstrādāt un izlemt sesijās visus jautājumus, kas ar PSRS un Latvijas PSR likumiem nodoti to pārziņā (120.pants). Pie tam Konstitūcijā īpaši paredzēts, ka jautājumus, kurus izlemj vienīgi sesijās, nosaka likumi par vietējām Tautas deputātu padomēm. Patlaban republikā

¹ Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1980, Nr. 13, 655., 657.-668. lpp.

² Turpat, 1979., 51, 2056.-2063. lpp.

spēkā esošie Latvijas PSR likumi par rajona Tautas deputātu padomi, par pilsētas un pilsētas rajona Tautas deputātu padomi un par ciemata un ciema Tautas deputātu padomi ir papildināti atbilstoši Pamatlikuma prasībām. Šajos likumos konkretizētas vietējo padomju pamattiesības un pamatpienākumi, pilnveidotas padomju funkcijas. Šie grozījumi un papildinājumi atspoguļo vietējo padomju darbības demokrātisko principu tālāko attīstību, to lomas pastiprināšanos valsts, saimnieciskās, sociālās un kultūras celtniecības svarīgāko jautājumu risināšanā, paplašina to jautājumu loku, kuri jāizskata tikai sesijās. Tas ir vēl viens spilgts apliecinājums tam, ka jaunā Latvijas PSR Konstitūcija kļūst par bāzi republikas likumdošanas tālākajā attīstībā.

A. Gulpe
pasniedzēja

SABIEDRISKĀS ORGANIZĀCIJAS - PADOMJU SABIEDRĪBAS
POLITISKĀS SISTĒMAS SASTĀVDAĻA

Sabiedrisko organizāciju jēdziens

Attīstīta sociālisma un visas tautas valsts apstākļos sevišķi spilgti izpaužas padomju demokrātijas daudzpusīgais, visaptverošais raksturs, demokrātijas, kuras pamatā likts pautiesas tautvaldības princips. Arvien daudzveidīgākas un saturīgākas kļūst tautvaldības konstitucionālās formas. Varas īstenošanai padomju tauta izmanto dažādas organizatoriskas formas: valsts varas pārstāvniecības orgānus un tiem pakļauto valsts aparātu, pašdarbību ražošanas sfērā (sociālistisko sacensību, ražošanas racionalizatoru un novatoru kustību), tiešās demokrātijas formas (piemēram, likumprojektu visas tautas apspriešanu, referendumus). Visbeidzot tautvaldības realizēšanā svarīgu vietu ieņem darbaļaužu sabiedriskās organizācijas.

PSKP XXVI kongress atzīmēja: "PSRS Konstitūcija ievērojami palielinājusi to lomu, kādu mūsu demokrātijas attīstībā ir sabiedriskajām organizācijām"^I.

Latvijas PSR pilsoņu piedalīšanās sabiedrisko organizāciju darbībā ir konstitucionālā principa par tiesībām apvienoties sabiedriskās organizācijās realizēšana, kuru paredz Latvijas PSR Konstitūcijas 49.pants. Tiesības apvienoties sabiedriskajās organizācijās izriet no sociālistiskās valsts pašas būtības, tās ieņem nozīmīgu vietu padomju pilsoņu demokrātisko tiesību un brīvību vidū.

Minēto tiesību loma īpaši pieaugusi attīstīta sociālisma periodā. Šodien nav iespējams iedomāties mūsu sabiedrības dzīvi bez masu organizācijām, ar kuru starpniecību miljoni padomju cilvēku - praktiski visi pieaugušie mūsu zemes iedzī-

^I PSKP XVI kongress materiāli. - R., 1981, 87.lpp.

votāji - aktīvi piedalās mūsu valsts sabiedriski politiskajā dzīvē. Svarīgi atzīmēt, ka šo tiesību (un tas attiecas arī uz citām padomju pilsoņu tiesībām un brīvībām) nedrīkst izmantot "pretēji sabiedrības un valsts interesēm un citu pilsoņu tiesībām" (Latvijas PSR Konstitūcijas 37.pants). Tiesības apvienoties sabiedriskās organizācijās piešķirtas padomju pilsoņiem "atbilstoši komunisma celtniecības mērķiem", pasvītrots PSRS Konstitūcijas 49.pantā.

Pats par sevi saprotams, ka tiesības uz apvienošanos realizēšana, iestājoties tajā vai citā sabiedriskā organizācijā pilsoni pamudina personiskā ieinteresētība kaut kāda veida darbībā. Pie tam, realizējot savu tiesību uz apvienošanos, pilsonis izmanto kādu konkrētu tiesību - vai nu tiesību piedalīties sabiedriskā dzīvē, vai nu tiesību uz māksliniecisku darbību, kuras izmantošanā pilsonis ir ieinteresēts. Nepieciešams atzīmēt, ka gala rezultātā personiskā interese, sabiedrisko vajadzību nosacīta, vienmēr atbilst sabiedrības interesēm.

"Paverot plašas iespējas pilsoņu, viņu pārstāvju un organizāciju politiskajai, ekonomiskajai un garīgajai aktivitātei, mūsu demokrātija virza šo aktivitāti uz mērķiem, kuru sasniegšanā ieinteresēta visa tauta, visa sabiedrība. Turklāt tai jānodrošina dažādu iedzīvotāju grupu daudzveidīgo specifisko interešu izpausme, tās saistot un saskaņojot ar sabiedrības interesēm kopumā. Šajā plāksnē milzīga ir sabiedrisko organizāciju loma"^I.

Kā politiskās sistēmas sastāvdaļai sabiedriskajām organizācijām piemīt iezīmes, kādas ir arī politiskās sistēmas citām sastāvdaļām. Tā sabiedriskajām organizācijām un valsts orgāniem ir kopīgas sekojošas iezīmes:

- 1) sabiedriskajām organizācijām un valsts orgāniem ir kopējs uzdevums - komunisma uzcelšana,
- 2) sabiedriskās organizācijas un valsts orgāni attie-

^I L. Brežņevs. Vēsturiskā robežlīnija ceļā uz komunismu. - Padomju Latvijas Komunisti, 1978, Nr.1, 10.lpp.

tās vienā virzienā - demokrātijas arvien pilnīgākā izvēršanās,

- 3) sabiedriskās organizācijas un valsts orgāni darbojas vienas un tās pašas partijas - Padomju Savienības Komunistiskās partijas vadībā,
- 4) sabiedriskās organizācijas un valsts orgāni veic sabiedrībā svarīgākās sociālās funkcijas, kas tādā vai citādā veidā veicina komunistiskās sabiedrības uzcelšanu,
- 5) kā sabiedrisko organizāciju, tā arī valsts orgānu organizatoriskie un funkcionālie principi pamatojas uz demokratisko centrālismu^I.

Taču salīdzinājumā ar valsts orgāniem sabiedriskajām organizācijām piemīt arī svarīgas atšķirīgas zīmes:

- 1) sabiedriskajām organizācijām pašām nav varas pilnvaru. Atsevišķos gadījumos šādas pilnvaras (piemēram, arodbiedrībām) piešķir valsts,
- 2) sabiedriskās organizācijas ir darbalauzu apvienības, kurās var brīvi iestāties un izstāties.
- 3) sabiedriskās organizācijas ir patstāvīgas apvienības, kuru iekšējās dzīves jautājumi tiek risināti bez valsts orgānu līdzdalības.

Attīstīta sociālisma un visas tautas valsts apstākļos ievērojami pieaug sabiedrisko organizāciju loma valsts un sabiedrības lietu pārvaldīšanā.

Pirmkārt, sabiedriskās organizācijas aktīvi piedalās valsts orgānu izveidošanā. Tās izvirza deputātu kandidātus Latvijas PSR Augstākās Padomes un vietējo varas orgānu vēlēšanām, komjaunatnes vīrtēšanā attiecīgajiem valsts orgānu amatiem, nepieciešamības gadījumā ierosina vedošo darbinieku pārcelšanu citā darbā vai to atbrīvošanu no iepriekšējā amata.

^I Ср. Ямпольская Ц.А. Общественные организации в СССР. - М., 1972, с.42-43.

Otrkārt, sabiedrisko organizāciju pārstāvji ir iekļauti koleģiālos valsts orgānos, kur tie līdztiesīgi ar valsts amatpersonām piedalās jautājumu risināšanā. Tā komjaunatne ir pārstāvēta republikānisko kultūras, izglītības, augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijas kolēģijās, tautas kontroles komitejā, fizikultūras un sporta komitejā u. e. Sabiedrisko organizāciju pārstāvji ir iekļauti padomju pastāvīgajās komitejās.

Treškārt, sabiedriskās organizācijas dažādās formās realizē kontroli pār valsts organizāciju darbu. Kontroles funkcijas veic, piemēram, "Komjaunatnes starmeši", arodbiedrību sabiedriskie inspektori u. e.

Ceturtkārt, sabiedriskās organizācijas kopīgi ar valsts orgāniem izdod normatīvos tiesiskos aktus, lemj konkrētus jautājumus (piemēram, uzņēmuma administrācijas un arodbiedrības vietējās komitejas kopīgie lēmumi).

Piektkārt, sabiedriskās organizācijas plaši piedalās tiesību jaunradē un pielieto šīs tiesības. Tā arodbiedrības izdod normatīvos aktus - darba aizsardzības un sociālās nodrošināšanas jomā, biedru tiesas izskata atsevišķus strīdus un tiesību pārkāpumus.

Sabiedrisko organizāciju sistēma mūsu valstī raksturojas ar savu komplicētību un daudzšķautnību. Parasti sabiedrisko organizāciju sistēmu sadala divās lielās grupās: pirmā - masu sabiedriskās organizācijas un otrā grupa - iedzīvotāju sabiedriskie pašdarbības orgāni^I.

Pie masu sabiedriskajām organizācijām pieder visas brīvprātīgās ar fermālu biedru savienību nostiprinātās organizācijas, kuras ir veidotas pēc pašvadības un demokrātiskā centrālisma principa un kuru struktūrororganizācijas sistēma ir formēta no apakšas uz augšu visas valsts

^I Dažkārt ar sabiedriskajām organizācijām sapret tikai masu sabiedriskās organizācijas. Šīni gadījumā rīna ir par sabiedriskās organizācijas jēdzienu šaurākā nozīmē.

republikas mērogā. Masu sabiedrisko organizāciju galvenie veidi ir uzskaitīti PSKP Programmā. Pie tiem pieder: arodbiedrības, komjaunatne, kooperatīvi, mākslinieku savienības un brīvprātīgās savienības^I. Pie masu sabiedriskajām organizācijām pieder arī Komunistiskā partija, taču tā ieņem īpašu vietu mūsu sabiedrības politiskajā sistēmā.

Iedzīvotāju sabiedriskās pašdarbības orgāni tiek dibināti pie valsts orgāniem un sabiedriskajām organizācijām, pie uzņēmumiem, iestādēm. Tās ir namu, ielu, kvartālu komitejas, medicīnisko iestāžu padomes, bibliotēku padomes, kārtību sargu vienības, biedru tiesas u.c. Šie orgāni atšķiras no masu sabiedriskajām organizācijām ar sekojošām pazīmēm:

Iedzīvotāju, darbaļaužu sabiedriskās pašdarbības orgānu izveidošanas un funkcionēšanas kārtība ir citāda. Pirmkārt, iedzīvotāju pašdarbīgo orgānu darbība pamatojas nevis uz statūtiem, bet gan uz nolikumiem, kurus apstiprina kompetenti valsts orgāni. Atšķirīga pazīme ir arī biedru formēšanas pārstāvnieciskā kārtība, kura izpaužas tādsjādi, ka jaunus biedrus neuzņem pats sabiedriskais orgāns, bet tos izvēl darba kolektīvu kopsapulcēs vai darbaļaužu dzīves vietās, vai arī izvirza citu sabiedrisko organizāciju sapulcēs - partijas, arodbiedrības, kooperatīvu sapulcēs. Tā, piemēram, ielu komiteju izvēl dotās ielu komitejas teritorijā dzīvojošie iedzīvotāji. Tautas kārtības sargu vienības formē arodbiedrības, komjaunatnes un citas sabiedriskās organizācijas.

No pārstāvniecības principa organiski izriet arī cits princips - periodiska iedzīvotāju sabiedrisko pašdarbības orgānu sastāva atjaunošana. Piemēram, bibliotēkas pārvaldes sastāvus periodiski pārvēl šo orgānu rīkotās atskaites konferences. Atsevišķu sabiedrisko pašdarbības orgānu sastāvu atjauno pakāpeniski (BKS).

Šiem orgāniem nav materiālās bāzes, jo iedzīvotāju

^I Padomju Savienības Komunistiskās partijas Programmas, -R., 1971., II 7-120. lpp.

sabiedrisko pašdarbības orgānu biedri nemaksā biedru naudu. Citās sabiedriskās organizācijās biedru nauda ir galvenais viņu materiālās bāzes avots. Bez tam iedzīvotāju sabiedriskās pašdarbības organizācijas neizdod laikrakstus, nesāņem dotācijas no valsts, kā arī neveic citas materiāli ienesīgas funkcijas.

Sabiedriskās pašdarbības organizācijām nav centralizētas vadības sistēmas, tās izlemj vietējās nozīmes jautājumus un tāpēc to darbības raksturs ir lokāls¹.

Arodbiedrības

Padomju sabiedrības politiskajā sistēmā svarīgu vietu ieņem arodbiedrības. Raksturojot arodbiedrību darbības pamatvirzienus, PSKP XXVI kongress pasvītēja: "Arodbiedrību organizāciju uzdevumi un tiesības ir ārkārtīgi plaši. Tās rūpējas par darbaļaužu interešu aizsargāšanu, piedalās saimniecisko, sociālo un kultūras uzdevumu risināšanā, daudz dara, lai izvērstos sociālistiskā sacensība, izgudrotāju un racionalizatoru kustība"².

Arodbiedrības aptver visplašākās darbaļaužu masas un ir vislielākā sabiedriskā organizācija. Pašlaik tā apvieno vairāk nekā 115 milj. cilvēku PSRS un 412000 cilvēku Latvijas PSR. Raksturīga arodbiedrību īpatnība visas tautas valsts apstākļos ir to sociālās bāzes paplašināšana - arodbiedrībās ir ne tikai strādnieki un kalpotāji, bet arī kolhozu zemniecība. Arodbiedrību pirmorganizācijas ir visās kolektīvajās saimniecībās.

Arodbiedrībām piemīt īpaši nozīmīga loma strādnieku iesaistīšanā valsts un sabiedrības lietu lemešanā, ražošanas pārvaldē. Mūsu sabiedrībā plašu tautas masu dalība valsts un sabiedrības pārvaldē, svarīgu lēmumu pieņemšanā iegūst principiālu nozīmi, tā ir sociālistiskās demokrātijas neatņemama sastāvdaļa. V. I. Ļeņins arodbiedrību funkcijai veltīja īpaši daudz uzmanības. Viņš norādīja, ka kommunisma uzvara ir iespējama tikai tad, ja proletā-

¹ SK.

Чигурь А. Е. Общественные организации трудящихся и развитие социалистической демократии. - Наука и техника, 1975, с. 13-30.

² PSKP XXVI kongresa materiāli. - R., 1981, 87. lpp.

riāts iemācīties pārvaldīt valsti, vadīt tautas saimniecību, jo pārvaldes mākslu apgūs visi pilsoņi bez izņēmuma.¹

Strādnieku un kalpotāju iesaistīšanā ražošanas procesa pārvaldīšanā īpaši nozīmīgas ir pastāvīgi funkcionējošās ražošanas apspriedes, kuras darbojas fabriku, rūpnīcu arodbiedrību vietējo komiteju vadībā. Ražošanas apspriedes ir tiesīgas kontrolēt administrācijas vadību, izskatīt jautājumus par uzņēmuma ražošanas darbību, par tehnisko normēšanu utt., kā arī izteikt priekšlikumus par konstatāto trūkumu novēršanu un uzņēmuma darbības uzlabošanu. Republikā ir vairāk nekā 1500 rūpnīcu un cehu pastāvīgi darbojošos ražošanas apspriežu, kurās ievēlēti 59.800 cilvēku. Ik gadus pastāvīgi darbojošos ražošanas apspriežu locekļi iesniedz vidēji 20.000 priekšlikumu, lai uzlabojama ražošanas organizācija un vadīšana, kā pilnveidojama materiāli tehniskā apgāde un atrisināmas citas svarīgas problēmas.

Ne mazāk svarīgs arodbiedrību uzdevums ir darbaļaužu interešu pārstāvība un aizstāvība. Jāatzīmē, ka arī kapitālisma apstākļos arodbiedrības pilda darbaļaužu aizsargfunkcijas. Tomēr attīstītas sociālistiskās sabiedrības apstākļos minētās funkcijas iegust kvalitatīvi pilnīgi jaunas iezīmes. Atbildot uz jautājumu, kādēļ ir nepieciešams saglabāt šo funkciju, V.I. Leņins rakstīja, ka arodbiedrības padomju varas laikā ir zaudējušas tādu pamatu kā šķiras ekonomisko cīņu, bet ne tuvu nav zaudējušas un vēl ilgu laiku, diemžēl, nevarēs zaudēt tādu pamatu kā nešķiras "ekonomisko cīņu pret padomju aparāta birokrātiskiem izkropļojumiem, kā darbaļaužu masu materiālo un garīgo interešu aizsargāšanu ar līdzekļiem un pasākumiem, kādi šim aparātam, nav pieejami."² Tā ir arodbiedrību realizētās aizsargfunkcijas viena puse - "lai aizrautētu strādniekus no savas valsts". Otra tās puse - "lai strādnieki aizstāvētu mūsu valsti" pret personām, kas pārkāpj valsts un ražošanas disciplīnu - liekožiem, ierāvējiem

¹ Leņins V.I. Par arodbiedrībām. - Raksti, 32. sēj., 8. lpp.

² Leņins V.I. Par arodbiedrībām. - Raksti, 32. sēj., 6. lpp.

vai uz sociālistiskā īpašuma izlaupītājiem.

Izpildot šo aizsargfunkciju, arodbiedrību pienākums ir pārstāvēt darbaļaužu personiskās un kolektīvās intereses dažādos valsts, saimnieciskajos un sabiedriskajos orgānos, rūpēties par strādnieku un kalpotāju darba, sadzīves, atpūtas apstākļiem, par veselības aizsardzību un sociālo nodrošināšanu. Tā, piemēram, rūpējoties par darba aizsardzības noteikumu ievērošanu, tikai devītajā piecgadē vien mūsu republikā tehniskā inspekcija izdarīja 10.000 pārbaužu uzņēmumos, organizācijās un ceļos.

Nākamais svarīgākais arodbiedrību darba virziens — sekmēt sociālistiskās sacensības attīstību darba kolektīvos. Sociālistiskā sacensība kļuvusi par iedarbīgu stimulu personības pilnveidei, plašu masu iesaistīšanai ražošanas un citu sabiedrības lietu pārvaldē, tā sekmē sociālistiskās demokrātijas nostiprināšanos un tālāku izaugsmi, visa padomju dzīves veida attīstību.

Padomju arodbiedrību uzdevumos ietilpst arī daudzpusīgi attīstītas personības veidošana. Mērķis, kādam kalpo arodbiedrības šai gadījumā, ir komunistiskā apzinīguma ieaudzinašana visiem darbaļaudīm, t. i., komunistiskas attieksmes pret darbu, pret sabiedrisko īpašumu, rūpju par darba efektivitātes paaugstināšanu ieaudzinašana un darba disciplīnas nostiprināšana.

Par svarīgu audzināšanas, sabiedriski politiskās un ekonomiskās izglītošanās, kultūras līmeņa celšanas un labāko darba metožu popularizēšanas formu kļuvušas komunistiskā darba skolas. To mācību programmās savienota idejiski politiskā un tikumiskā audzināšana ar darbinaudzināšanu, tāpēc tās lielā mērā atbilst mūsdienu prasībām kompleksi veikt idejiskās audzināšanas. Šādas skolas republikā iemantojušas plašu popularitāti: pašlaik darbojas 576000 skolas ar vairāk nekā 150 000 klausītājiem.

Audzinašanas darbā aktīvi tiek izmantotas arodbiedrību bibliotēkas. Patlaban 27 arodbiedrību bibliotēku pakalpojumus izmanto 192000 lasītāju. Uzlabojies sarkano stūrīšu darba saturs. Tajos ik gadus rīko līdz 145 000 lekciju un pārrunu, vairāk nekā 10000 koncertu un izrāžu. Sarkanaļos

stūrīšos darbojas apmēram 1500 pašdarbības kolektīvu, kas apvieno 46500 strādnieku un kalpotāju.

Arodbiedrību raksturīga īpašība ir arī tā, ka tās izpilda daudzas funkcijas, kuras agrāk bija valsts orgānu kompetencē: sociālās nodrošināšanas pārvaldes, darba likumdošanas, darba aizsardzības un drošības tehnikas ievērošanas kontroles funkcijas, sanatoriju un atpūtas namu pārzināšanu u.c. Par minēto funkciju realizēšanas mērogiem liecina sekojoši dati: republikānisko arodbiedrību IX un X kongresu starplaikā no valsts sociālās apdrošināšanas budžeta vairāk nekā 30 miljoni rubļu tika izlietoti darbaļaužu ārstēšanai sanatorijās un kūrvietās. Vairāk nekā 600000 republikas darbaļaužu un viņu ģimenes locekļu saņēma ceļazīmes uz sanatorijām un atpūtas namiem, tūrisma bāzēm un nometnēm.

Komjaunatne

Padomju sabiedrības politiskajā sistēmā svarīga vieta ir Vissavienības Leņina Komunistiskās jaunatnes Savienībai, kuras rindās apvienoti 39 miljoni jauniešu. Labākie Latvijas PSR jaunatnes pārstāvji apvienoti republikas komjaunatnes organizācijā, kurā ir 309 tūkstoši jauniešu.

Attīstīta sociālisma apstākļos partija piešķir komjaunatnei īpašu vietu sabiedrības pārvaldē.

"Komjaunatne jau sen ir stingri ieņēmusi godpilnu vietu padomju sabiedrības sabiedriski politiskajā sistēmā. Tās lomā nosaka pats sociālisma raksturs, tā revolucionārā būtība, mūsu virzība uz nākotni."^I

Komjaunatnes politiskā būtība izpaužas tajā apstākļi, ka komjaunatne, Leņina vārdiem runājot, ir kā "savienojošais posms", ar kuras palīdzību Komunistiskā partija uztur saikni ar visu jaunatni. Budama nepartejiska organizācija, VĻKJS tajā pašā laikā ir vienīgā no sabiedriskajām organizācijām, kas tieši saistīta ar partiju. Komjaunatnes dar-

^I Brežņevs L. Par darbaļaužu komunistisko audzināšanu: Runas un raksti. - R., 1976, 490.-491.lpp.

bības politiskais raksturs izpaužas arī tās funkciju skaidrā idejiski politiskā ievirzē. Būdam jaunatnes sabiedriskā masu organizācija, komjaunatne izpilda sekojošas galvenās funkcijas:

- a) palīdz partijai jaunatnes komunistiskajā audzināšanā,
- b) ir partijas rezerve.

Komjaunatnes galvenās funkcijas ir formulētas un apstiprinātas VĶKJS statūtos: "Komjaunatne ir aktīvs Padomju Savienības Komunistiskās partijas palīgs un rezerve. Būdam uzticīga leņģina novēlējumiem, VĶKJS palīdz partijai audzināt jaunatni komunisma garā, iesaistīt to praktiskā jaunās sabiedrības celtniecībā, gatavot vispusīgi attīstītu cilvēku paaudzi, kas dzīvos, strādās un vadīs sabiedrisko dzīvi komismā."^I

Jaunatnes komunistiskajā audzināšanā komjaunatne izmanto daudz dažādu formu un metožu. Tā, piemēram, komjaunatnes politiskā un ekonomiskā mācību sistēma, leņģiniskā ieskaite, sabiedriski politiskie lasījumi u.c.

Padomju Latvijā politiskās izglītības apmācībā iesaistījušies vairāk nekā 260 tūkstoši jauniešu, kuri nodarbojas 2800 pulciņos un semināros. Vairāk nekā 350 tūkstoši jauniešu piedalās leņģiniskajā ieskaitē.

Par sekmīgu komunistiskās audzināšanas funkcijas izpildi Latvijas republikas komjaunatnes organizācijā liecinātas, ka vairāk nekā 600 tūkstoši mūsu republikas iedzīvotāju 60 gados izgājuši komjaunatnes skolu, ieguvuši tikumisko un idejisko rādījumu.

Komjaunatne veic lielu darbu, izpildot arī savu otro uzdevumu - sagatavo labākos jaunatnes pārstāvjus uzņemšanai PSKP biedru rindās. Tieši tāpēc komjaunatni ne velti dēvē par partijas rezervi. Komjaunatnes kā partijas rezerves nozīme īpaši pieauga sakarā ar PSKP XXIII kongresa lēmumu par to, ka jauniešus līdz 23 gadu vecumam (ieskaitot) var

^I Vissavienības Leņģina Komunistiskās Jaunatnes Savienības statūti. - R., 1978, 31. lpp.

uzņemt par partijas biedriem tikai no komjaunatnes organizācijas. Mūsu republikā 70% sava papildinājuma partija katru gadu saņem no VĻKJS rindām. Komjaunatne ir kadru rezerve arī partijas, padomju un saimnieciskajiem orgāniem. Ik gadus tukstoši jauniešu, komjaunatnes darbinieku un aktivistu, izgājuši savas organizācijas skolu, dodas strādāt partijas, padomju un saimnieciskajās iestādēs.

Ļoti svarīgs komjaunatnes uzdevums ir visu jauniešu mobilizēšana ekonomiskās un sociālās attīstības plānu, socialistisko saistību izpildei, sabiedriskās ražošanas efektivitātes un darba ražīguma paaugstināšanai, zinātnes un tehnikas jaunāko sasniegumu plašai ieviešanai darba procesā, ražošanas rezervju labākai izmantošanai.

Komjaunatne visai dažādās formās piedalās mūsu zemes ekonomikas attīstībā, viena no šīm formām ir komjaunatnes šefība pār valstiski īpaši nozīmīgu objektu celtniecību. Laika posmā starp Latvijas VĻKJS XX un XXI kongresiem par republikas, pilsētu un rajonu triecienceltnēm tika pasludināti 117 objekti, uz Vissavienības nozīmes piegādes triecienceltnēm Latvijas komjaunatne nosūtīja vairāk par 1700 savu audzēkņu.

Ļoti svarīgas ir arī tādas komjaunatnes darbības formas tautas saimniecības attīstīšanā kā plaši izvērstā sacensība par komunistisku darbu, jauno strādnieku profesionālās meistarības konkurā, "komjaunatnes starpeša" kontrole pār ražošanas procesu u.c.

VĻKJS aktīvo piedalīšanos tautas saimniecības attīstīšanā ilustrē sekojoši fakti.

Šodien vairāk kā 250 jauniešu piedalās kustībā "Efektivitātes un kvalitātes piegādei - jaunatnes entuziasmu un jaunradi".

Augsti mehanizētajā lauksaimniecības ražošanā katrs otrais speciālists ir komjaunietis, gandrīz 1400 jauniešu vada brigādes, fermas un apvienības.

Republikā nodibināti vairāk nekā 1500 komjauniešu posteņu, štābi, kvalitātes biroji. Komjauniešu šefībā atro-

das vairāk nekā 500 izstrādājumu izlaide. Darbojas 250 komjauniešu jauniešu kolektīvi.

Vairāk nekā 90 tūkstoši republikas jauno novatoru piedalās jaunatnes zinātniski tehniskās jaunrades skatē. Uzņēmumos, kolhozos, sovhozos, mācību iestādēs izveidotas vairāk kā 300 jauno racionālizatoru skolas. Noorganizētas vairāk nekā 1000 jauno novatoru izstādes.

Pēdējo divu kongresu starplaikā Latvijas komjaunieši iesnieguši ap 71 tūkstoti racionālizācijas priekšlikumu, kuru ekonomiskā efektivitāte ir vairāk nekā 35 milj. rubļu.

Pieaug komjaunatnes loma padomju darbībā. Ar padomju starpniecību jaunatne aktīvi piedalās valsts, saimnieciskās un kultūras dzīves kardinālu jautājumu risināšanā. Latvijas PSR Augstākajā Padomē 65 (20,0%) deputāti ir jaunāki par 30 gadiem, no viņiem 42 (12,9%) ir VĻKJS biedri. Latvijas PSR vietējo tautas deputātu padomju sastāvā 8011 deputāti (34,2%) ir jaunatnes pārstāvji, 5047 (21,6%) no viņiem ir VĻKJS biedri.

Latvijas PSR 1978.gada Konstitūcija paplašina jaunatnes, tai skaitā komjauniešu, iespējas piedalīties valsts pārvaldē. Tas skaidri redzams, piemēram, vēlēšanu sistēmas jaunajos papildinājumos. Ja agrāk tiesības tikt ievēlētām PSRS Augstākajā Padomē bija pilsoņiem no 23 gadu vecuma, bet Latvijas PSR Augstākajā Padomē no 21 gadu vecuma, tad šobrīd PSRS Augstākajā Padomē var tikt ievēlētas personas no 21 gadu vecuma, bet visās pārējās padomēs - no 18 gadu vecuma.

Kooperatīvi

Kooperatīvu mērķi un uzdevumi tiek fiksēti šo organizāciju statūtos. Kooperatīvo organizāciju sistēma sevī ietver: lauksaimniecības - kolhozus, zivsaimniecības, patērētāju biedrību kooperatīvus u.c.

Padomju Savienībā kooperatīvi nav centralizēti vienotā sistēmā, t.i., tiem nav vēlētu orgānu, kuri realizētu visu veidu kooperatīvu vadību.

No visiem kooperatīvu veidiem visizplatītākais ir kolhozi. Pašlaik republikā ir 347 kolhozi. Kolhoza mērķi ir noformulēti Kolhoza Paraugstatūru 1.pantā, kur teikts, ka kolhozs ir kooperatīva organizācija, kurā zemnieki brīvprātīgi apvienojušies kopīgai sociālistiskai lauksaimnieciskai lielražošanai uz sabiedrisko ražošanas līdzekļu un kolektīva darba pamata.

Kolhozs, no vienas puses, ir saimnieciska organizācija, kura ir izveidota uz kooperatīvā (grupas) sabiedriskā īpašuma uz ražošanas līdzekļu pamata. No otras puses kolhozam raksturīgas sabiedrisko organizāciju pazīmes.

Kolhoza īpatnība ir tā, ka kolhozu īpašumam ir kooperatīva raksturs, kamēr tajā pašā laikā valsts uzņēmumi ir visas tautas īpašums un pieder valstij, kura tieši rīkojas ar pamatlīdzekļiem un saražoto produkciju kolhozi ir tiem piederošā īpašuma īpašnieki un saskaņā ar padomju likumdošanu paši ar to rīkojas, patstāvīgi nosaka savu darbību.

Lauksaimniecisko kooperatīvu galvenais uzdevums komunisma celtniecības periodā ir plaukstošas, vispusīgi attīstītas lauksaimniecības radīšana. Tādēļ saimnieciski organizatoriskā funkcija ir viena no kolhozu un to pašpārvaldes orgānu galvenajiem uzdevumiem.

Apskatot lauksaimniecisko kooperatīvu citā aspektā, redzam, ka kolhozi ir sabiedriskas organizācijas, kuru biedri veido padomju sabiedrības šķiru - zemniecību. Latvijas PSR tā ir aptuveni 139000 republikas iedzīvotāju. Ar kolhozu sabiedrisko pašpārvaldes demokrātisko orgānu sistēmas starpniecību tiek nodrošināta plaša kolhoznieku piedalīšanās sava kooperatīva pārvaldīšanā.

Kolhoza pašpārvaldes orgāni savā darbībā balstās uz kolhoza demokrātijas pamatprincipu vienotību, kas nozīmē, ka kolhoza biedri lemj visus svarīgākos kolhoza dzīves jautājumus, kolhoza pārvaldes orgāni tiek vēlēti, kolhoznieku izvēlētie pārvaldes orgāni un amatpersonas ir atbildīgi kolhozniekiem. Kolhozniekiem ir tiesības jebkurā laikā atsaukt no pārvaldes orgāniem tās personas, kuras neattiecināmo kolhoznieku uzticību un nepilda tam uzliktos pienākumus.

Konsekventa kolhozu sabiedriskās pašpārvaldes attīstīšana un pilnveidošana ir kļuvusi par kolhozu sistēmas likumsakarību.

Kolhozu demokrātijas tālāka pilnveidošana norit, iekļaujot saimniecības lietu pārvaldē ierindas kolhozniekus, uzlabojot kolhozu pārvaldes koleģiālo orgānu darbību. Kolhozu demokrātija attīstītās valsts vadībā. Padomju valsts vadība ir objektīva nepieciešamība, to ievērot ir ieinteresēti gan valsts, gan arī kolhozi: valsts vadība nodrošina pareizu kolhozu darbību saskaņā ar tiem izvirzītajiem uzdevumiem.

Kolhozu darbības tiesiskais pamats ir kolhozu Paraugstatūti. Paraugstatūtus pieņem kolhoznieku kongress un tos apstiprina PSRS PSKP CK un Ministru Padome. Tādējādi šis dokuments vienlaicīgi ir gan valsts normatīvs akts, gan partijas direktīva, gan kolhozu iekšējās dzīves jautājumu optimāls risinājums. Pamatojoties uz Paraugstatūtiem, kolhozs biedru kopsapulcē pieņem savus statūtus. Kolhoza statūti tiek iesniegti rajona (pilsētas) tautas deputātu padomes izpildu komitejā reģistrēšanai. Reģistrācija ir iesniegto statūtu likumības pārbaudes akts - pārbauda, kā statūti atbilst demokrātiskiem principiem, kuri ir nostiprināti Paraugstatūtos, kā arī pārbauda, kā statūti atbilst pastāvošajai likumdošanai. Patērētāju kooperatīvās apvienības republikā, kuras ieņem otro vietu pēc kolhoziem, raksturo šādi dati:

Latvijas PSR patērētāju savienībai ir 3 tūkstoši veikalu, tai skaitā 65 universālveikali. Piecgades trijos gados sabiedriskās ēdināšanas tīkls patērētāju kooperācijas sistēmā palielinājies līdz 7,9 tūkstošiem sēdvietu plānoto 5,7 tūkstošu vietā.

Mākslinieku savienības un brīvprātīgās apvienības

Mākslinieku savienību, kuras pēc to profesionālajām iezīmēm apvieno rakstniekus, gleznotājus, komponistus

aktierus, izvirzītais mērķis ir mākslinieciskās meistarības pilnveidošana. Pildot savus uzdevumus, mākslinieku savienības veic darbu, kuram piemīt politisks raksturs. Tā, piemēram, PSRS Mākslinieku savienības Statūtos rakstīts:

"Vadoties no Komunistiskās partijas un padomju valdības politikas, PSRS Mākslinieku savienība organizē un vada mākslinieku un mākslas zinātnieku radošo darbu, lai ar mākslas līdzekļiem palīdzētu padomju tautai cīņā par komunisma uzcelšanu".

Mākslinieku savienību darbība tiek regulēta ar statūtu palīdzību, kurus pieņem attiecīgās savienības augstākais orgāns - Mākslinieku savienības kongress.

Mākslinieku savienības neveido vienotu sistēmu, tās nav centralizētas. Latvijas PSR darbojas sešas patstāvīgas mākslinieku organizācijas: Arhitektu savienība, Žurnālistu savienība, Kinematogrāfistu savienība, Komponistu savienība, Rakstnieku savienība un Mākslinieku savienība. Bez tam pastāv arī teātra biedrība.

Tomēr mākslinieku savienību mērķu specifika, kā arī no tā izrietošie organizatoriskie un tiesiskie jautājumi nav pietiekošs pamats, lai šīs savienības pielīdzinātu brīvprātīgajām biedrībām.

Brīvprātīgās biedrības (DOCAAF, Latvijas PSR biedrība "Zinātne", sporta biedrības, Sarkanā Krusta biedrība u.c.) ir viens no masu sabiedrisko organizāciju veidiem, organizācijas, kuras tiek veidotas, pamatojoties uz Latvijas PSR 1977.gada Konstitūcijas 7. un 49.pantu. Kopā ar valsts orgāniem, kā arī ar citām masu sabiedriskajām organizācijām, brīvprātīgās biedrības ietilpst padomju sabiedrības politiskajā sistēmā.

Jāpiezīmē, ka termins "Brīvprātīgās" nenozīmē kādu specifisku šo organizāciju pazīmi. Šis termins vienlīdz piemērojams visām sabiedriskajām organizācijām, tā kā to izveides pamatā ir brīvprātības princips. Jēdziens "brīvprātīgās savienības" ir vēsturiski nosacīts. Brīv-

prātīgās biedrības - tās ir apvienību kopums. Padomju sabiedrisko organizāciju sistēmā brīvprātīgās biedrības ietilpst nevis katra atsevišķi, bet gan kompleksi, t.i., vienlaicīgi visas kopā kā viens vienots vesels.

Tajā pašā laikā brīvprātīgajām biedrībām kā īpašam sabiedrisko organizāciju veidam raksturīgi mērķi, kuri aptver personu intelektuālo, estētisko u.tml. interešu sfēru.

E. Melķis

juridisko zinātņu doktors, profesors

A. Miķelsons

students

DARBA KOLEKTĪVS KĀ PADOMJU SABIEDRĪBAS POLITISKĀS SISTĒMAS SASTĀVDAĻA

Sociālisma celtniecības prakse ir parliecināti pierādījusi, ka darba kolektīviem ir izcili svarīga nozīme ne tikai materiālo vērtību ražošanā, bet arī sabiedrības politiskajā dzīvē un socialistiskās demokrātijas attīstībā. Šī nozīme vēl vairāk pieaug attīstīta socialisma un socialistiskās visas tautas valsts apstākļos. Par to liecina jau tas, ka mūsu valsts jaunajā Pamatlikumā pirmo reizi konstitucionāli nostiprināts darba kolektīvu tiesiskais statuss. Svarīgi atzīmēt, ka darba kolektīva tiesiskā statusa regulējums ir ietverts nevis nodaļā par ekonomisko sistēmu, kā tas bija vēl Konstitūcijas projektā, bet gan nodaļā "Politiskā sistēma". Tas ir vēl viens mūsu valsts un sabiedriski politiskās dzīves tālākas demokrātijas pierādījums.

Izmantojot tiesības, kas nostiprinātas PSRS Konstitūcijas un Latvijas PSR Konstitūcijas 8.pantā, darbaļaudis ar savu darba kolektīvu starpniecību gūst garantētas iespējas piedalīties valsts orgānu izveidošanā, kontroles realizēšanā pār valsts operāto darbību, lēmumu pieņemšanā sociāli politiskos jautājumos. Šāda politiskās sistēmas izpratne, kad tajā iekļaujas ne tikai politiski institūti kā valsts, politiskās, partijas, sabiedriskās organizācijas, bet arī pilsoņu darba apvienības, iespējama tikai socialisma.

Leika periodā pirms socialisma ienākšanas vēstures sēnā valdijs uzskata, ka politika un valsts pārvalde ietver sevi vienīgi jautājumus, kas saistīti ar valsts uzbūvi un tās funkcionēšanu, bet demokrātijas izpausmes tikai vēletāju līdzdalība valsts

orgānu izveidošanā. Attiecībā uz sociālisma ienestajām izmaiņām šajā jomā V. Ļeņins pamatoti atzīmēja, ka līdz ar varas nonākšanu strādnieku rokās pirmo reizi civilizēto tautu vēsturē valsts pārvaldē priekšplānā izvirzās nevis politika, bet ekonomika. Ja līdz šim ar pārvaldi saistīti tikai vai pārsvērā politisko darbību, tad tagad politikas loma kļūst pakārtota ekonomiskiem uzdevumiem¹.

Rezošenas rīku un līdzekļu sabiedriskošana un politiskās varas pāriešana proletariāta rokās rada priekšnoteikumus demokrātijas izplatīšanai arī ekonomisko attiecību jomā, līdz ar to panākot visu dzīves sfēru demokratizāciju. Pasvitrojot šī jautājuma nozīmīgumu, L. Brežņevs norādīja, ka "demokrātijai ir tikai tukša skaņa, ja tā neaptver vidi, kurā cilvēks diendienā strādā, liek lietā savus radošos spēkus, Tāpēc principiāla nozīme ir demokrātisko pamatu nostiprināšana tieši rezošanā"².

Sociālistiskās demokrātijas paplašināšanās un padziļināšanās, strādnieku sabiedriskās aktivitātes un politiskā brieduma palielināšanās, kā arī saimniecisko jautājumu īpatsvara palielināšanās valsts un sabiedrības dzīvē ir galvenie faktori, kas mūsdienu apstākļos nosaka darba kolektīvu lomas pieaugumu.

Taču, lai sociālistiskais darba kolektīvs sekmīgi varētu īstenot viņam objektīvi dotās iespējas, efektīvi darboties valsts un sabiedrības daudzšķautņainajā dzīvē, nepieciešama tiesiskā statusa, tiesību un pienākumu noteikšana un regulēšana.

Darba kolektīva tiesiskā statusa pamati ir noteikti PSRS Konstitūcijas un Latvijas PSR Konstitūcijas 8. pantā. Šī statusa atsevišķi aspekti ir regulēti PSRS Konstitūcijas 22., 33., 59., 100., 101., 107., 149., 152. un 162. pantos, kā arī atbilstošos mūsu republikas Konstitūcijas pantos. Visvairāk normu par darba

¹ См. Ленин В.И. Вариант статьи "очередные задачи советской власти". - Полн. собр. соч., т. 36, с. 130

² Brežņevs L. Visu tautas labā, padomju cilvēku vārdā, - R., 1974, 16. lpp.

kolektīviem esot darba likumdošana - PSRS un savienoto republiku darba likumdošanas pamati¹, un savienoto republiku darba likumu kodeksi, to skaitā Latvijas PSR Darba likumu kodekss². Darba kolektīva tiesiskā stāvokļa regulēšana svarīga nozīme ir Nolikumam par sociālistisko valsts ražošanas uzņēmumu, Nolikumam par ražošanas apvienību (kombinātu)³, Nolikumam par arod biedrības fabrikas, rūpnīcas vai vietējās komitejas tiesībām, likumam par tautas kontroli un citām tiesību normām.

Kaut arī spēkā esošā likumdošana par darba kolektīvu ir visai plaša, tomēr šīs normas ir izkaisītas pa dažādiem normatīvajiem aktiem un neaptver darba kolektīva tiesiskā stāvokļa un lomas daudzpusību visā tās kopumā. Tapet šajā likumdošanā neatspoguļojas tas jaunsis, kas izriet no 1977.gada Konstitūcija nostiprinātās tēzes, ka darba kolektīvi ir padomju sabiedrības politiskās sistēmas sastāvdaļa. Šo iemeslu dēļ PSRS Augstākās Padomes Prezidijs 1977.gada 12.decembrī pieņemtajā "Plānā darba organizēšanai, lai PSRS likumus pieņemtu PSRS Konstitūcijai", paredzēja izstrādāt un izdot speciālu likumdošanas aktu par darba kolektīva tiesībām. Patlaban tiek veikts plašs darbs, lai izstrādātu šādu likumdošanas aktu.

Jautājumā, ka spēkā esošajos likumdošanas aktos, kas regulē jautājumus par darba kolektīvu, ka arī juridiski politiskajā literatūrā, visai dažādi tiek traktēti darba kolektīva jēdziens. Daži autori ļoti konspektīvi izsakās, ka darba kolektīvi ir kopīga darba esistītu cilvēku sociāla kopība⁴. Citi, dodot plašāku definējumu, raksta, ka darba kolektīvs ir ļaužu kopums, kurus vieno sabiedriskā darba kooperācija un kopīga līdzdalība

¹ Sk. PSRS Augstākās Padomes Zinotājs, 1970., Nr.29, 26.lpp.

² Sk. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Darba likumu kodekss. - R., 1978.

³ ЦП СССР, 1974, № 8.

⁴ Орловский Ю.П. Место и роль трудового коллектива в системе трудовых отношений.-Советское государство и право, 1979, № 4, с.65.

valsts, sabiedrības un kolektīvu lietu parveldē kāda noteikta darba uzņēmums ietvaros, balstoties uz sabiedriskotiem ražošanas līdzekļiem, lai veiktu sabiedriski derīgu funkciju saskaņā ar valsts plānu¹.

Māsuprāt, darba kolektīvu varētu definēt kā tādu sociālu kopību, kurā pilsoņi brīvprātīgi apvienojušies kopīgam sabiedriski derīgam darbam, kurš balstās uz ražošanas līdzekļu socialistisko īpašumu, planveidīgu tautas saimniecības organizāciju, kā arī uz sabiedrības, kolektīvu un atsevišķa strādājoša pamatinterēšu vienotību, savstarpēju biedrisku atbalstu un katra stabilitāti ne tikai par pašam veicamo darbu, bet arī par visu kolektīvu un valsts lietām. Darba kolektīvu darbība vārsta, lai radītu komunisma materiāli tehnisko bāzi, pilnveidotu socialistiskās attiecības, veicinot to pārsugāšanu komunistiskajās, lai veiktu jaunā cilvēka audzināšanu.

Socialistiskie darba kolektīvi nevienveidīgi. Tie atšķiras cits no cita pēc darbinieku skaitliskā sastāva, struktūras, ekonomiskās darbības, kā arī pārvaldes veida un citām pazīmēm. Tādu darba kolektīvu būtiskākās atšķirības ir saistītas, pirmkārt, ar socialistiskā īpašuma veidu, uz kura pamata kolektīvs darbojas un, otrkārt, saistītas ar to, kādu sabiedriski derīgu darbu tas veic socialistiskajā darba dalīšanas sistēmā.

Pēc īpašuma veida darba kolektīvi iedalās, pirmkārt, valsts uzņēmumu darba kolektīvos (rūpnīcās, ražošanas apvienībās, padomju saimniecībās u.c.), kas darbojas uz valsts (visas tautas) īpašuma pamata. Otrkārt, uz kolhozu kooperatīvu un sabiedrisko organizāciju īpašuma pamata darbojas stabilitāši kolhozu un kooperatīvu, kā arī sabiedrisko organizāciju darba kolektīvi.

Starp šiem darba kolektīvu veidiem ir ievērojama atšķirība. Valsts uzņēmumu darba kolektīvu vada direktors, kuru iecel kompetents valsts pārvaldes orgāns un šis kolektīvs darbojas pēc

¹ Масленников В.А. Правовой статус трудового коллектива. - Советское государство и право, 1979, № I, с.41.

vienvadības princips. Turpretim kolhoze vai kooperatīva sugstākais orgāns ir kolhoze vai kooperatīva biedru kopsapulce. Valsts uzņēmumu darba kolektīvos strādnieki un kalpotāji tikai piedalās ražošanas un kooperatīvajos uzņēmumos darba kolektīva pats likumā noteiktajos ietveros realizē pārvaldi visā pilnībā.

Atkarībā no tā sabiedriski derīgā darba, ko veic darba kolektīvi, tos var iedalīt sekojoši: ražošanas darba kolektīvi (rūpniecības un lauksaimniecības); apkalpojošās sfēres darba kolektīvi (transporta, sekaru, tirdzniecības u.c.); zinātniskie, mācību un radošā darba kolektīvi.

Ikviena socialistiskais darba kolektīvs arī pēc savas iekšējās uzbūves un struktūras un ir vissi sarezģīta sociāls vienība.

Pēc funkciju rakstura darba kolektīva locekļi var būt administrācijas pārstāvji un ierindas personāls darbinieki. Administrācija ar valsts ieceltu (valsts uzņēmumos) vai kolektīva ievēlētu (kolhozos, kooperatīvajās organizācijās) vadītāju (direktoru, vadītāju, priekšsēdētāju) priekšgalā vada uzņēmumu, iestādi, organizē kolektīva darbu, stājoties sakarā ar citiem saimnieciskās sistēmas posmiem, kā arī ar valsts pārvaldes orgāniem. Strādnieki un kalpotāji veido darba kolektīva pamatmasu. Tie ir materiālo vērtību radīšanā, pakalpojumu sniegšanā, vārdu sakot, uzņēmuma (iestādes) pamatfunkciju veikšanā tieši ieskaitītie darba kolektīva locekļi.

Administrācija, būdama vsirumā gedījumu kompetente valsts pārvaldes orgāns iecelts, kolektīvā pārstāv valsts intereses, organizējot darba kolektīva un visas sabiedrības interešu sakarēšanu. Lai administrācija varētu veikt savus uzdevumus, valsts pārvaldes orgāni tai piešķir valstiska rakstura pilnvaras. Tās tiek pielietotas tādas jomās kā ražošanas organizēšana, kadru izvēle un izviestošana, darba sakarsas organizēšana, stimulēšanas fondu sadale, pamudinājumu un disciplināro sodu pielietošana u.c. Visi šie apstākļi noseka administrācijas specifisko stāvokli darba kolektīvā. Taču socialistiskā uzņēmums, iestādes

administrācija nav ārpus darba kolektīva, tā ir šī kolektīva būtiska sastāvdaļa, kas saistīta ar kolektīva pārējo daļu, kopējiem mērķiem, uzdevumiem, kopīgām interesēm. Tas iespējams tāpēc, ka socialisma apstākļos administrācija nav uzņēmums, iestādes īpašnieks un ar pārējo kolektīvu to saista organizatoriski tiesiskas (administrācijas pārstāvji ietilpst darbinieku štatu sarakstā, ir pakļauti iekšējās darba kārtības noteikumiem, pilda noteiktas funkcijas kopēja mērķa sasniegšanai); materiālas (visi saņem darba samaksu no uzņēmuma atbilstošā fonda, tās samaksa ir atkarīga no visa kolektīva darba rezultātiem); sociāli psiholoģiskas (kopīga līdzdalība ražošanas, sabiedriski politiskajā un kultūres dzīvē) saites.

Darba kolektīva līdzekļus vienotā kolektīvā integrē arī visu darbinieku kopsapulce. Tās sesaukšenu paredz vairāki likumdošanas akti, to skaitā Nolikuma par sociālistisko valsts ražošanas uzņēmumu 102.pantu. Darba kolektīva sēpulce kā organizatoriskā forma, lai izteiktu visu kolektīva locekļu gribu, ir apstiprināta arī mūsu valsts jaunā Pamatlikuma 48.pantā.

Kopējam sabiedriski derīģejam darbam socialisma apstākļos ir vislielākā nozīme sabiedrisko saišu izveidošanā starp cilvēkiem. Mūsu valsts jaunā Pamatlikuma 14.pantā konstitucionāli nostiprināts, ka tieši "sabiedriski derīģais darbs un tā rezultāti noseka cilvēka stāvokli sabiedrībā".

Ļoti svarīga nozīme darba kolektīva visu locekļu apvienošanā vienotā sociālā vienībā ir sabiedriskeģām organizāģijām. Ne-raugoties uz to, kādu smatu katrs ieģem uzģemumā, iestādes parvaldes struktūrā vai arī kādu darbu katrs veic - sabiedriskeģās organizāģijās visiem ir vienlīdzīģes tiesības un pienākumi, atbilstoši attiecīģo organizāģiju statūtiem.

Darba kolektīvos darboģes Komunistiskās partijas organizāģijas. Saskeģģā ar PSKP Statūtu 59.pantu darba kolektīvu partijas organizāģijām ir pieģģirtes tiesģbes kontrolģt administrāģijas darbību¹.

¹ Sk. Pģdomģu Savienģbes Komunistiskās partijas Statūti.
- B., 1978.

Taču, realizējot savu vadošo lomu, partijas organizācijām nev ne administratīvu, ne disciplināru tiesību. Tās darbojas ar sev raksturīgajām izskaidrošanas un pārliecinašanas metodēm, balstoties uz partijas nedalīto autoritāti visā sabiedrībā. Partijas organizācijas, darbojoties padomju likumu ietvaros, mobilizē darbu kolektīvu sekmīgai plānu izpildei un pārsniegšanai, darbaļaužu politiskās aktivitātes un radošas iniciatīvas attīstīšanai, sekmējot darbaļaužu līdzdalību ražošanas pārvaldē, veicina darbinieku kolektīvisma un augstas atbildības sajūtas nostiprināšanos¹.

Īpaša loma kolektīvos ir arodbiedrībai, kurā faktiski ir apvienojušies visi strādājošie. Tai ir tiesības un arī pienākums parstāvēt un aizstāvēt strādnieku un kalpotāju intereses ražošanas, sadzīves un kultūras jautājumos (Latvijas PSR darba likumdošanas kodekss 230.pants). Arodbiedrība ir tiesīga iesniegt administrācijai priekšlikumus par uzņēmuma darbības pilnveidošanu, par strādnieku un kalpotāju sadzīves apstākļu uzlabošanu, par birokrātisku darbinieku sodīšanu vai atbrīvošanu no amata, Daudzu jautājumu izlemšana, piemēram, darba apstākļu noteikšana, darba likumdošanas piemērošana u.c. ir administrācijas un arodbiedrības orgānu kopējā kompetencē. Arodbiedrība uzrauga un kontrolē, kā uzņēmumā, iestādē ievēro darba likumdošanu un darba aizsardzības jautājumus. Arodbiedrības pārziņā ir arī sociālā apdrošināšana.

Arodbiedrība pārstāv strādniekus un kalpotājus kolektīvajā līgumā, kuru ik gadus fabrikas vai rūpnīcas Vietējā komiteja saskaņā ar Latvijas PSR darba likumu kodekss 8.-13.pantiem noslēdz ar uzņēmuma administrāciju. Līgums satur savstarpējas strādnieku un kalpotāju, un administrācijas ražošanas plānu izpildes, darba organizācijas pilnveidošanas, darbaļaužu sadzīves apstākļu uzlabošanas u.c. saistības. Kolektīvais līgums saieds visu

¹ гл. Снигирева И. Правовое положение трудового коллектива. - Хозяйство и право, 1978, № 7, с.49.

kollektīvu, tas kļuvis par uzņēmuma ekonomiskās un sociālās attīstības plānu tiesiskās realizēšanas formu, par socialistiskās valsts uzņēmuma vadīšanas neatņemamu sastāvdaļu¹.

Darbe kollektīvā funkcionē arī komjaunatnes organizācija, tiek izveidoti un darbojas tautas kontroles orgāni, biedru tiesas u.c. sabiedrības pašdarbīgie orgāni.

Tas viss liecina, ka darba kollektīva kā prizma atspoguļo masu sabiedrības politiskās sistēmas visus pamatsastāvdaļas. Šeit ir gan valsts pārstāvība (administrācija), gan sabiedriskās masu organizācijas, gan arī sabiedrības pašdarbīgie orgāni. Komunistiskās partijas organizācija ir visu šo organizāciju un orgānu vadošais spēks.

Socialistiskais darba uzņēmums ir masu sabiedrības ekonomiskā un sociālā pamatšūniņa, kurā top visas galvenās materiālās bagātības un garīgās vērtības, veidojas padomju cilvēka komunistiskā attieksme pret darbu, viņu cildenās morālās un politiskās īpašības.

"Cilvēkam kollektīvs, kurā viņš strādā, ir gan seva voida mājas, gan ģimene, gan skola. Tieši tur pseudze nodod otrai pseudzei pieredzi, meistarību, ieradumu strādāt pēc vislabākas sirdsapziņas. Tieši tur - no sirds uz sirdi - junioriem tiek nodota komunistiskā pārliecība, uzticība partijas ideāliem, gatavība vienmēr būt priekšgalā, visgrūtākajos, pašos izšķirošākos iecirkņos"². Šie L. Brežņeva vārdi būtiski raksturo darba kollektīva vietu masu sabiedrībā.

Mūsu republikā ir turpat diverpus tūkstošu darba kollektīvu, tādu kā Rīgas V. I. Ļeņina ražošanas apvienības VEF, apvienību "Alfa" un "Komutators", Daugavpils pievadķēžu rūpnīcas, Rīgas elektrospuldžu rūpnīcas, Rīgas apgaismes tehnikas rūpnīcas un daudzi citi kollektīvi, kuros pilnasinīgi pulsē darba un dzīves ritms, tiek risinātas lielas un mazas problēmas, redzami iero-

¹ Sk. Dubure V. Kollektīvais līgums Latvijas PSR. - R., 1975, 9.lpp.

² Sk. Brežņevs L. Padomju arodbiedrības - ietekmīgs masu sabiedrības spēks. - R., 1977, 18.lpp.

sinoši teicama darbe un pilsoniskas stājas paraugi. Tejā pašā laikā notiek cīņa pret sabiedriskās dzīves antipodiem, individuālismu un savtības paliekām, vienaldzību, neiejūtību, citu necieņu savu laiku pārdzīvojušiem darba pašmērķiem un cilvēku rīcību, pret tiem, kuri apstājušies savā profesionālajā un garīgajā izaugsmē. Kolektīvā veidojas jaunas socialistiskas īpašības, nostiprinās draudzība un biedriska savstarpēja palīdzība, palielinās katra darbinieka atbildība kolektīva priekšā un visa kolektīva atbildība par katru darbinieku.

Kolektīvisms ir padomju dzīves veida svarīga iezīme. Tieši padomju dzīves kolektīvisma principi paceļ mūsu sabiedrību pāri buržuāziskajai pasaulei. Kolektīvisms pretstata individuālismam ir divu atšķirīgu dzīves veidu atšķirīgums. Tas ir padomju cilvēku sabiedriskās dzīves, darbības, psiholoģijas un morāles stūrskaņš.

Socialistiskie darba kolektīvi vārda pilnā nozīmē ir mūsu sabiedrības sociālā pamatšūnīša. Tie mūsu sabiedrībā attīsta socialistisko sacensību, veicina labāko darba metožu izplatīšanos un darba disciplīnas nostiprināšanos, sudzina kolektīva locekļus komunistiskās tikumības garā, rūpējas par viņu politiskā apzinīguma, kultūras līmeņa un profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanos.

Viens no svarīgākajām masu ierosmēm, kas radušās darba kolektīvos, ir darbūdzinātāju kustība. Tās mērķis ir izsudzināt pirarindas strādnieku un kolhoznieku, istu padomju pilsoni, cilvēku ar sugstiem tikumiskiem ideāliem.

Darba kolektīvā, kā norādīja b. L. Brežņevs, sākas valsts plāna izveidošana, arī plāna izpilde un pārniegšana izšķirošā mērā ir atkarīgs tieši no kolektīva darba¹.

Darba kolektīvs ir sākums arī valsts varas pārstāvības veidošanā. Darba kolektīvos notiek deputātu kandidātu izvirzīšana un apspriešana (Latvijas PSR Konstitūcijas 89.pants). Darba kolektīvi ir viens no tām organizatoriskajām formām, ar kuru starp-

¹ Sk. Brežņevs L. Vēsturiskā robežliniņa ceļā uz komunismu. - R., 1977, 17.lpp.

niecību pilsoņi piedalās vēlēšanu sagatavošanā un rīkošanā.

Ievēlētajiem deputātiem par savu darbu ir jāsniedz pārskati kolektīvos, kuri tos izvirzījuši. Darbu kolektīvos pārskatus sniedz arī vietējo padomju izpildkomitejas (Latvijas PSR Konstitūcijas 133.pants).

Padomju sabiedrībā darba kolektīviem ir piešķirtas tiesības piedalīties tiesas procesā, kas skar kolektīva locekļu intereses. Konstitucionāli nostiprinātas darba kolektīva pārstāvja tiesības piedalīties tiesvedībā civillietas un kriminallietas (Latvijas PSR Konstitūcijas 162.pants). Izvērstā veidā šīs tiesības ietvertas attiecīgajos LPSR civilprocesa kodeksa un kriminālprocesa kodeksa 6.pantā, ir noteikts, ka darbaļaužu kolektīvam ir tiesības uzņemties sabiedrisko galvojumu; šī kodeksa 250.pants paredz sabiedrisko apsūdzējumu un sabiedrisko aizstāvju piedalīšanos lietas iztiesāšanā. Latvijas PSR civilprocesa kodeksa 149.pants nosaka, ka ar tiesas lēmumu lietas iztiesāšanā var piedalīties darbaļaužu kolektīvu pārstāvji, kas lietā nav puses.

Šādu tiesību apstiprinašana padomju likumdošanā liecina par tendenci paplašināt darba kolektīva lomu sociālo funkciju īstenošanā, kā arī par tendenci pastiprināt kolektīva sociālo atbildību par saviem locekļiem. Pamatojoties uz sociālistiskās ideoloģijas un morāles principiem un tiesību normām, darba kolektīvs arvien raugās, lai itin visi kolektīva locekļi apzinīgi un radoši veiktu savus darbus un sabiedriskos pienākumus, nelokāmi ievērotu sociālistiskās likumības un sadzīves normu prasības, pastāvīgi pilnveidotu personību.

Tas viss nostiprina darba kolektīva sociālo vienotību, pasargā tīnu tā darba efektivitāti un rāda nepieciešamos priekšnoteikumus arvien plašākai un lemjošākai līdzdalībai valsts un sabiedrības jautājumu kārtošanā.

E. Stumbina

juridisko zinātņu doktore, profesore

LATVIJAS PSR KONSTITŪCIJA PAR PILSOŅA TIESISKO STĀVOKLI

Personas tiesiskais stāvoklis sabiedrībā - viena no svarīgākajām demokrātijas jēdziena sastāvdaļām.

Kā zināms, Latvijas PSR jaunajā Konstitūcijā, tāpat kā PSRS 1977.gada Konstitūcijā, sadaļa "Valsts un persona" ir otrā. Tā seko tūlīt pēc sadaļas par sabiedriskās iekārtas un politikas pamatiem. Jau pats šis fakts liecina par te ārkārtīgi lielo lomu, kāda mūsu zemē piešķirta cilvēkam, personai, pilsonim.

Sadaļa "Valsts un persona" aptver divas nodaļas: "Latvijas PSR pilsonība. Pilsoņu līdztiesība" (5.nod.) un "Latvijas PSR pilsoņu pamattiesības, pamatbrīvības un pamatpienākumi" (6.nod.). Jāuzsver, ka jautājumu loks, kuri regulēti šajās nodaļās, ir ievērojami plašāks nekā tas bija 1940.gada Latvijas PSR Konstitūcijas 8.nodaļā, kurā bija noteiktas tikai pilsoņu pamattiesības, pamatbrīvības un pamatpienākumi. Šīs evolūcijas būtība ir personas tiesiskā stāvokļa dziļāka un daudzpusīgāka fiksācija. Jaunajā Pamatlikumā pirmo reizi konstitucionāli ir noteikta tiesību un pienākumu vienotība. Tā ir cilvēka un sabiedrības, pilsoņa un valsts savstarpējo attiecību obligāts nosacījums, obligāts demokrātisks princips.

Latvijas PSR Konstitūcijā pienākumi nav izdalīti atsevišķā nodaļā, vēl vairāk, 57.pantā uzsvērts, ka tiesību un brīvību realizēšana nav šķirama no pilsoņa pierākumu pildīšanas. Sociālismā nav objektīva pamata personas pretstatīšanai sabiedrībai, jo pilsoņu pienākumu pildīšana rada priekšnoteikumus tiesību izmantošanai. Tiesību un pienākumu vienotība pastāv kā visas sabiedrības mērogā, tā arī attiecībā uz katru atsevišķu cilvēku. Tā, piemēram,

sociālismā pilsoņu tiesībām uz darbu atbilst pilsoņa pienākums apzinīgi veikt darbu viņa izraudzītajā sabiedriski derīgās darbības sfērā; tiesībām uz izglītību - vispārējā obligātā vidējā izglītība, tiesībām uz materiālu nodrošinājumu vecumā, slimības gadījumā, kā arī apgādnieka zaudējuma gadījumā - pienākums sargāt un stiprināt sociālistisko īpašumu.

Pirms konkrēti apskatīsim pilsoņu tiesības, brīvības un pienākumus, pakavēsimies pie 5.nodaļas "Latvijas PSR pilsonība. Pilsoņu līdztiesība" satura.

Šo nodaļu ievada 3l.pants, kurā nostiprināta tēze, ka saskaņā ar PSRS noteikto vienoto Savienības pilsonību ikviens Latvijas PSR pilsonis ir PSRS pilsonis.

Saskaņā ar jauno PSRS Pamatlikumu 1978.gada 1.decembrī tika pieņemts Padomju Sociālistisko Republiku Savienības likums par PSRS pilsonību.

Jaunajā likumā noteikts, ka tiesības uzņemt padomju pilsonībā ir PSRS Augstākās Padomes Prezidijam un tās republikas Augstākās Padomes Prezidijam, kuras teritorijā dzīvo attiecīgā persona.

Saskaņā ar PSRS Konstitūciju, Latvijas PSR Konstitūciju un PSRS Likumu par pilsonību Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs 1981.gada 24.septembrī pieņēma dekrētu "Par kārtību, kādā notiek uzņemšana Latvijas PSR pilsonībā"¹. Tajā noteikts, ka jautājumu par uzņemšanu Latvijas PSR pilsonībā izskata Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs pēc ieinteresētās personas lūguma. Jautājums par uzņemšanu Latvijas PSR pilsonībā tiek izlemts neatkarīgi no rases, tautības, valodas, dzimuma un dzīves vietas.

II.sadaļas 3l.-34.panti ir sevišķi nozīmīgi, jo tieši šajos jautājumos risināti padomju pilsoņa politiskā statusa pamatjautājumi. Tie ir pamats, kas nodrošina visu pārējo Konstitūcijā paredzēto pilsoņu tiesību, brīvību un pienākumu. ¹ Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1981, Nr.40.

kumu apjomu, iespējamību un obligātumu. Tikai būdams PSRS pilsonis, cilvēks pilnā mērā izmanto tiesības un pilda savus pienākumus pret padomju valsti un sabiedrību.

Jaunajā Latvijas PSR Konstitūcijā ļoti precīzi formulēts princips, ka pilsoņi ir vienlīdzīgi likuma priekšā. 33.pantā īpaši uzsvērts, ka sievietei un vīrietim ir vienlīdzīgas tiesības. Raksturīgi, ka 33.pantā sieviešu tiesiskais stāvoklis nav pielīdzināts vīriešu tiesiskajam stāvoklim, bet apliecinātas vienlīdzīgas tiesības neatkarīgi no dzimuma: Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā sievietei un vīrietim ir vienlīdzīgas tiesības. Tas ir pirmkārt. Un, otrkārt, šī vienlīdzība ir nodrošināta ar daudzām garantijām, pie tam tās kļuvušas iespējamās tikai padomju valsts tagadējā attīstības posmā. Minēsim svarīgākās no tām: sievietēm tādas pašas iespējas kā vīriešiem iegūt izglītību un profesionālo sagatavotību, izvirzīties darbā, piedalīties sabiedriski politiskajā un kultūras darbā; veikti speciāli pasākumi sieviešu darba un veselības aizsardzībai; radīti apstākļi, kas ļauj sievietēm savienot darbu ar mātes pienākumiem; tiek nodrošināta mātes un bērna tiesiskā aizsardzība, sniegts materiālais un morālais atbalsts, ieskaitot apmaksātu atvaļinājumu un citu atvieglojumu piešķiršanu grūtniecēm un mātēm; paredzēts pakāpeniski saīsināt darba laiku sievietēm, kam ir mazgadīgi bērni.

Juridiskās vienlīdzības patieso līmeni raksturo faktiskās vienlīdzības līmenis, par kuru liecina šādi skaitļi: no republikas tautas saimniecībā nodarbinātajiem 55% ir sievietes, 42% zinātnes darbinieku, gandrīz puse tautas padomju deputātu, vairāk nekā puse arodbiedrību orgānu vēlēto locekļu utt.¹

Latvijas PSR pilsoņu pilnīgas vienlīdzības realizēšanu sekmē likumdošanas normas, to skaitā kriminālās likumdošanas normas, ar kuru palīdzību valsts bargā pilsoņu tiesības un brīvības no noziedzīgiem tikojušiem.

¹ Народное хозяйство Латвийской ССР в 1979 году. - В кн.:

Ir vairāki panti, kuri nodrošina sievietes un vīriešu vienlīdzību. Arī Latvijas PSR Civilt kodeksā un Latvijas PSR Laulības un ģimenes kodeksā.

LPSR Pamatlikuma 34.pantā fiksēts vēl viens tiesību un pienākumu aspekts - dažādu rasu un nacionalitāšu pilsoņu vienlīdzīgas tiesības. Arī šeit, tāpat kā iepriekšējā pantā, akcentētas garantijas vienlīdzības nodrošināšanai. Šo tiesību realizēšanu nodrošina visu PSRS nāciju un tautību vispusīgas attīstības un tuvināšanās politika, pilsoņu audzināšana padomju patriotisma un sociālistiskā internacionālisma garā, iespēja lietot dzimto valodu un citu PSRS tautu valodas.

Te jāatgādina Konstitūcijas 62.pants: katra Latvijas PSR pilsoņa pienākums ir respektēt citu pilsoņu nacionālo pašcieņu. stiprināt daudznacionālās Padomju valsts nāciju un tautību draudzību.

Tajā pašā 34.pantā uzsvērts, ka jebkādu tiešu vai netiešu pilsoņu tiesību ierobežošanu, tiešu vai netiešu priekšrocību noteikšanu pilsoņiem atkarībā no viņu rases un nacionālās piederības, kā arī jebkādu rases vai nacionālā pārkāpuma, naida vai nievāšanas sludināšanu soda saskaņā ar likumu. Tāds likums formulēts Latvijas PSR Kriminālkodeksa 69.pantā (Nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšana). Protams, šis Kriminālkodeksa pants tiek piemērots ārkārtīgi reti, taču pats fakts, ka tādi panti ietverti Konstitūcijā, veic nopietnu brīdinošu funkciju.

Latvijas PSR 1978.gada Konstitūcijas divi nākamie panti (35. un 36.) ir tradicionāli un atbilst PSRS Konstitūcijas attiecīgajiem pantiem, kuri veltīti ārvalstniekiem un bezpavalstniekiem.

Tālāk seko 6.nodaļa - "Latvijas PSR pilsoņu pamattiesības, pamatbrīvības un pamatpienākumi". Šajā nodaļā ietverts 31.pants, kurā, kā norāda nodaļas nosaukums, noteiktas pilsoņu pamattiesības, pamatbrīvības un pamatpienākumi. Šajos pantos sevišķi spilgti izpaužas sociālistiskās demokrātijas humānais raksturs.

Nodaļa sākas ar 37.pantu, kurā noteikts, ka Latvijas PSR pilsoņiem ir visas sociāli ekonomiskās, politiskās un personiskās tiesības, ko pasludina un garantē PSRS Konstitūcija. Latvijas PSR Konstitūcija un citi padomju likumi, 37.panta raksturīga īpatnība, pirmkārt, ir norādījums uz neapstrīdamo faktu, ka sociālistiskā iekārta nodrošina pilsoņu tiesību un brīvību paplašināšanos, viņu dzīves apstākļu nepārtrauktu uzlabošanos un, otrkārt, norādījums, ka tas notiek atbilstoši sociāli ekonomiskās un kultūras attīstības programmu izpildei (šo programmu izpilde ir pašu pilsoņu darbības rezultāts).

Tātad te uzsvērtā darbaļaužu aktivitātes nozīme tālākā tiesību un brīvību paplašināšanā, dzīves apstākļu uzlabošanā, uzsvērtā to savstarpējā sakarība. Sociālismā nav vietas personas atsvešinātībai no kolektīva, personiskās dzīves atsvešinātībai no sabiedrības dzīves. Sociālismā personas pamatintereses sakrīt ar sabiedrības interesēm.

Analizējamā Konstitūcijas panta pēdējā daļa norāda uz personas un kolektīva, pilsoņa un valsts nesaraujamās savstarpējās atkarības vēl ciešāku nostiprināšanu. Tajā teikts, ka pilsoņi nedrīkst izmantot savas tiesības un brīvības pretēji sabiedrības un valsts interesēm un citu pilsoņu tiesībām.

Šajā Konstitūcijas nodaļā fiksētās mūsu republikas pilsoņu pamattiesības, pamatbrīvības un pamatpienākumus var iedalīt sociāli ekonomiskās, politiskās un personiskās tiesībās, brīvībās un pienākumos.

Sociāli ekonomiskās tiesības ir svarīgākās tiesības, no kurām izriet visas citas. Tieši sociāli ekonomisko tiesību realizēšana rada pilsoņiem iespējas iegūt un realizēt citas materiālās un nemateriālās tiesības un labumus. Sociāli ekonomiskās tiesības rada priekšnoteikumus, lai reāli varētu izmantot pilsoņtiesības un politiskās brīvības. Tāpēc nav nejaušība, ka sociāli ekonomiskās tiesības pirmoreiz pasludinātas un garantētas padomju Konstitūcijā.

Sociāli ekonomisko tiesību un pienākumu grupu ievada 38.pants, kurā noteikta pilsoņa vissvarīgākās tiesības -

tiesības uz darbu. Te precīzi definētas tiesības uz darbu attīstīta sociālisma sabiedrībā: proti, tiesības dabūt garantētu darbu ar samaksu, kas atbilst darba daudzumam un nav mazāka par valsts noteikto minimumu, - ieskaitot tiesības izraudzīties profesiju, nodarbošanos un darbu atbilstoši savas aicinājumam, spējām, profesionālajai sagatavotībai un izglītībai un ievērojot sabiedrības vajadzības. Minētajā pantā ietvertas arī šo tiesību garantijas: sociālistiskā saimniecības sistēma, ražotājspēku nemītīgā attīstība, bezmaksas profesionālā apmācība, darba kvalifikācijas celšana, jaunu specialitāšu apgūšana, profesionālās orientācijas un darbā iekārtošanas sistēmu attīstība.

Šīs nesagraujamās garantijas, to realitāte un dziļums ir personas stāvokļa svarīgākā priekšrocība sociālistiskajā sabiedrībā: jo augstāk attīstīta sociālistiskā sabiedrība, jo pilnīgāk un pastāvīgāk garantētas tiesības uz darbu, tātad pašas svarīgākās tiesības visā padomju pilsoņu tiesību, brīvību un pienākumu sistēmā, kuru realizācijas līmenis nosaka kā visas sabiedrības, tā arī katra tās pilsoņa spēka, labklājības un garīgās attīstības līmeni.

Tiesības uz darbu padomju konstitūcijās ir nesagraujami saistītas ar pienākumu strādāt. Konstitūcijas 58.pantā noteikts, ka katra darba spējīga Latvijas PSR pilsoņa pienākums un goda lieta ir apzināgs darbs viņa izraudzītajā sabiedriski derīgās darbības sfērā, darba disciplīnas ievērošana. Izvairīšanās no sabiedriski derīga darba nav savienojama ar sociālistiskās sabiedrības principiem.

Tiesības uz darbu pilnā to apjomā tiek nodrošinātas ne tikai ar tām galvenajām garantijām, kuras noteiktas Konstitūcijā, bet arī ar kārtējo likumdošanu, pirmām kārtām, ar tām tiesību garantijām, kuras ietvertas PSRS un savienoto republiku Darba likumdošanas pamatos; Latvijas PSR Darba likumu kodeksā, kā arī Latvijas PSR Kriminālkodeksā (133.pants u.c.).

LPSR Konstitūcijas 39.pantā fiksētas tiesības uz atpūtu.

Šīs tiesības tiek nodrošinātas, nosakot strādniekiem un kalpotājiem darba nedēļu, kas nepārsniedz 41 stundu; saīsinātu darba dienu zināmās profesijās un ražotnēs, saīsinātu darba laiku naktīs; piešķirot ikgadējus apmaksētus atvaļinājumus un nedēļas atpūtas dienas, kā arī paplašinot kultūrizglītības un veselības nostiprināšanas iestāžu tīklu, attīstot masu sportu, fizisko kultūru un tūrisma utt. Šajā pantā ir arī noteikts, ka kolhoznieku darba laiku un atpūtas ilgumu regulē paši kolhozi (ņemot vērā lauksaimnieciskās ražošanas īpatnības un vadoties no darba likumdošanas noteikumiem).

Tiesības uz atpūtu, tāpat kā tiesības uz darbu, tiek konkrēti garantētas arī darba un kriminālajā likumdošanā (piemēram, Latvijas PSR Kriminālkodeksa 133.pantā).

Pamatlikuma 40.pantā formulētas tiesības uz veselības aizsardzību. Firmoreiz padomju konstitucionālā likumdošanā atklāts arī šo tiesību saturs un tā garantijas. Tiesību uz veselības aizsardzību saturs aptver gan profilakses pasākumus, gan arī tiešo medicīnisko palīdzību pilsoņiem. Šīs tiesības tiek nodrošinātas, bez maksas sniedzot kvalificētu medicīnisko palīdzību valsts veselības aizsardzības iestādēs; paplašinot pilsoņu ārstniecības un veselības nostiprināšanas iestāžu tīklu, attīstot un pilnveidojot drošības tehniku un ražošanas sanitāriju utt. Šo tiesību konkrēto saturu atsedz šādi skaitļi: mūsu republikā (1979.g.) uz katrēm 10 000 iedzīvotājiem ir 43 ārsti (ASV -22,5, Anglijā - 16,4 utt.); gultu skaits slimnīcās (uz tādu pašu iedzīvotāju daudzumu) - 134¹ (Somijā - 123, Anglijā -90 utt.)².

Ar Konstitūcijas 40.pantu zināmā mērā saistīts 65.pants, kurā teikts, ka Latvijas PSR pilsoņiem jāsaudzē daba, jā**sargā tās bagātības**, jo tikai veselīgā apkārtnē jā

Народное хозяйство Латвийской ССР в 1979 году. - В кн.:

Статистический ежегодник, Рига, 1980, с.215.

Роман М.Л. Советская Латвия, Рига, 1978, с.3.

var dzīvot fiziski veseli cilvēki.

Tiesības uz veselības aizsardzību apstiprina arī to garantijas kārtējā likumdošanā. Pie krimināltiesiskajām garantijām, piemēram, pieder arī tādi Latvijas PSR Kriminālkodeksa panti, kuri paredz atbildību par noziegumiem, kas vērsti pret personu, pirmām kārtām, pret personas veselību un dzīvību.

Nav nepieciešams pārstāstīt 41.panta saturu, kurš paredz Latvijas PSR pilsoņiem tiesības uz materiālu nodrošinājumu vecumā, slimības gadījumā, pilnīga vai daļēja darba spēju zaudējuma, kā arī apgādnieka zaudējuma gadījumā. Tomēr jāuzsver šo tiesību garantijas: strādnieku, kalpotāju un kolhoznieku sociālā apdrošināšana; vecuma un invaliditātes pensijas, kā arī pensijas no valsts un kolhozu līdzekļiem apgādnieka zaudējuma gadījumā; valsts rūpes par to pilsoņu iekārtošanu darbā, kuri daļēji zaudējuši darbaspējas; gādība par gados veciem pilsoņiem un invalīdiem. Padomju pilsoņu sociālā nodrošināšana notiek bez pašu pilsoņu maksājumiem.

Tiesības uz materiālu nodrošinājumu tiek garantētas tādejādi, ka, piemēram, 1979.gada sociālās nodrošināšanas izdevumi bija 267 miljoni rubļu (1950.gadā - 16,3 miljoni rubļu)¹. No sabiedriskā patēriņa fondiem 1975.gadā izmaksāti 29% pensijām, 6% pabalstiem, 22% - citām izmaksām un atvieglinājumiem; šie fondi, salīdzinot ar 1960.gadu, ir izauguši vairāk nekā 3 reizes.² No 1975.gada līdz 1979.gadam šie fondi palielināti par 26%³.

Tāpat kā citas sociāli ekonomiskās pilsoņu pamattiesības, arī šis tiek garantētas kārtējās likumdošanas normās.

Pirmoreiz padomju konstitucionālajā likumdošanā formulētas un garantētas tiesības uz dzīvokli. 1978.gada Lat-

¹ Народное хозяйство Латвийской ССР в 1979 году.-Р.,1979, с.304.

² Латвийская ССР (цифры и факты).-Р.,1978,с.9,12.

³ Народное хозяйство Латвийской ССР в 1979 году.-Р.,1979, с.24.

vijas PSR Konstitūcijas 42.pantā atklāts šo tiesību saturs un uzskaitītas garantijas. Šīs tiesības tiek nodrošinātas, attīstot un aizsargājot valsts un sabiedrisko dzīvokļu fondu, veicinot kooperatīvu un individuālo dzīvokļu celtniecību, sabiedrības uzraudzībā taisnīgi sadalot dzīvojamo platību, ko piešķir atbilstoši labiekārtotu dzīvokļu celtniecības programmas īstenošanai, kā arī nosakot zemu maksu par dzīvokli un komunālajiem pakalpojumiem.

Šajā sakarībā nevar neatcerēties, ka padomju varas gados republikas iedzīvotāji ir saņēmuši vairāk nekā 20 miljonus kvadrātmetru dzīvojamās platības. Salīdzinājumam var teikt, ka divdesmit buržuāziskās varas gados uzcēla dzīvojamās mājas nepilna miljona kvadrātmetru kopplatībā¹. Katru dienu mūsu republikas pilsētās un laukos nodod ekspluatācijā vidēji 55 dzīvokļus. Tas dod iespēju ik gadus uzlabot dzīves apstākļus apmēram 100 tūkstošiem Latvijas PSR iedzīvotāju.²

42.pants noslēdzas ar obligātu nosacījumu: pilsoņiem jāsaudzē viņiem piešķirtais dzīvoklis.

43.pantā fiksētas vēl vienas padomju pilsoņu tiesības - tiesības uz izglītību. Šīs tiesības tiek nodrošinātas, realizējot jaunatnes vispārējo obligāto vidējo izglītību, tehnisko, vidējo speciālo un augstāko izglītību, kas pamatojas uz mācību saikni ar dzīvi un ražošanu; attīstot neklātienēs un vakara izglītību; bez maksas izsniedzot skolas mācību grāmatas utt.

Par šo tiesību, kuru sociālā nozīme arvien pieaug mūsu sabiedrības ceļā uz komunismu, realitāti liecina šādi skaitļi: 1979./80.g. 476 tūkstoši jauniešu vienlaicīgi mācījās skolās, tehnikumos, augstskolās utml., tai skaitā augstskolās - 48 tūkstoši³ (visos buržuāziskās Latvijas

¹ Voss A. Par Latvijas PSR Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem. - R., 1978, 10. lpp.

² Латвийская ССР (цифры и факты). - Р., 1976, с. 50.

³ Народное хозяйство Латвийской ССР в 1979 году. - Р., 1979, с. 253.

pastāvēšanas gados augstskolas beidza 6841 cilvēku).

1979.gadā vidējās mācību iestādes beidza 35 tūkstoši jauniešu (buržuāziskajā Latvijā - 2 tūkstoši gadā). Sniegsim vēl vienu salīdzinājumu: uz 10 000 iedzīvotāju 1979. gadā Latvijas PSR bija 189 studenti (pēc 1974.gada datiem Somijā šis skaitlis bija 140 studenti, Anglijā - 88 studenti)¹.

Ar tiesībām uz izglītību cieši saistītas divas nākamajos Latvijas PSR Konstitūcijas pantos ierakstītās pilsoņu tiesības, kuru bāze ir tiesības uz izglītību, t.i., pirmkārt, tiesības izmantot kultūras sasniegumus (44.pants) un, otrkārt, zinātniskās, tehniskās un mākslinieciskās jaunrades brīvība (45.pants).

Šīs tiesības pirmoreiz noteiktas padomju Konstitūcijā.

Pirmās no tām tiek nodrošinātas, padarot visiem pieejamas savas zemes un pasaules kultūras vērtības, kas atrodas valsts un sabiedriskajos fondos; attīstot un vienmērīgi izvietojot kultūrizglītības iestādes republikas teritorijā, paaugstinot televīzijas un radio pārraižu līmeni, paplašinot grāmatu izdošanu un periodisko presi, kā arī bezmaksas bibliotēku tīklu utt.

Šo procesu ilustrē tādi fakti, ka 1979.gadā republikā darbojās 1379 bibliotēkas, 10 profesionāli teātri ar 2515 tūkstošiem skatītāju vietu, 950 klubi, 1249 kinoiekārtas, 67 muzeji utt.; 1978.gadā uz katrām 100 ģimenēm bija 93 radioaparāti un radiolas, 81 televizors utt.²

Šo tiesību sociālā nozīme neaprobežojas ar to, ka katrs mūsu republikas pilsonis, neatkarīgi no viņa sociālā stāvokļa, nacionālās piederības, materiālās labklājības utt. var izmantot kultūras sasniegumus - latviešu un citu mūsu zemes un pasaules kultūras sasniegumus, kuri atrodas valsts un sabiedrības īpašumā vai rīcībā, kas jau pats par sevi

¹ Раман М.Л. Советская Латвия. -Р.,1978,с.2.

² Народное хозяйство Латвийской ССР в 1979 году. -Р.,1979. с.276-279,2II.

ir milzīgs sasniegums, bet katram pilsonim ir iespējas celt savu garīgo kultūru.

Ar šo pantu cieši saistās arī 66.pants, kurā (arī pirmoreiz padomju konstitucionālajā likumdošanā) noteikts, ka rūpēties par vēstures pieminekļu un citu kultūras vērtību saglabāšanu ir Latvijas PSR pilsoņu pienākums.

Zinātniskās, tehniskās un mākslinieciskās jaunrades brīvība, pirmām kārtām, autoru, izgudrotāju un racionalizatoru tiesības, sargā dažādas tekošās likumdošanas normas, vispirms, civiltiesību normas, tāpat arī krimināltiesiskās normas, to skaitā Latvijas PSR Kriminālkodeksa 136.pants, kas paredz atbildību par autortiesību un izgudrotāju tiesību pārkāpšanu.

44. un 45. panta iekļaušana jaunajā Konstitūcijā - vēl viens padomju pilsoņu sociālās aktivitātes aspekta atspoguļojums un nostiprinājums likumdošanas ceļā, viena no sociālistiskās demokrātijas izpausmēm.

Un, visbeidzot, 51.pants - ģimene ir valsts aizsardzībā - arī pirmoreiz padomju konstitucionālajā likumdošanā.

Šo tiesību būtība atklājas pašā šī panta tekstā: laulība pamatojas un sievietes un vīrieša brīvprātīgu vienošanos; laulātie ir pilnīgi līdztiesīgi ģimenes attiecībās. Valsts rūpējas par ģimeni, izveidojot un attīstot plašu bērnu iestāžu tīklu, organizējot un pilnveidojot sadzīves pakalpojumu dienestu un sabiedrisko ēdināšanu, izmaksājot pabalstus sakarā ar bērna piedzimšanu, piešķirot pabalstus un atvieglojumus daudz bērnu ģimenēm, kā arī citāda veida pabalstus un palīdzību ģimenei.

Šie noteikumi jau agrāk tika atspoguļoti Latvijas PSR Laulības un ģimenes kodeksā, ko pieņēma 1969.gadā, un tajā uzsvērts, ka rūpes par padomju ģimeni, kurā harmoniski savienojas pilsoņu sabiedriskās un personiskās intereses, ir viens no svarīgākajiem padomju valsts uzdevumiem.

Konstitūcijas 51.pants korespondējas ar 64.pantu, kurā noteikts, ka Latvijas PSR pilsoņiem jā rūpējas par bērnu audzināšanu, jā gatavo viņi sabiedriski derīgam darbam,

jāaudzina par sociālistiskās sabiedrības cienīgiem locekļiem. Bērniem jā rūpējas par vecākiem, jāsniedz viņiem palīdzība.

Šo pantu īpašo nozīmīgumu nosaka sabiedrības audzināšanas funkcijas nozīme komunistiskās sabiedrības cēlāja personas veidošanā. Dažādi audzināšanas aspekti - tikumiskais, estētiskais, darbaudzināšanas un politiskās audzināšanas aspekti sākas ģimenē.

Tikai fiziski un morāli veselā ģimenē var izaugt morāli un fiziķi veseli bērni, kuri kļūs par padomju zemes apziņīgiem un aktīviem pilsoņiem.

Konstitūcijas 6.nodaļā par pilsoņu pamattiesībām un pamatbrīvībām nav izdalītas pilsoņu tiesības uz personisko īpašumu, taču šo tiesību pastāvēšana izriet no Latvijas PSR Konstitūcijas 13.panta. Mēs esam vienprātis ar tiem autoriem, kuri šķir šīs tiesības no ekonomiskās sistēmas jautājumiem, attiecinot tās uz pilsoņu sociāli ekonomiskajām tiesībām¹.

Saskaņā ar Pamatlikuma 13.pantu, pilsoņu personiskā īpašuma pamats ir darba ienākumi. Personiskajā īpašumā var būt iedzīves, personiskā lietojuma, ērtību un mājas palīgsaimniecības priekšmeti, dzīvojamā māja un darba ienākumi.

Bez personiskā īpašumā atrodošos objektu uzskaitījuma 13.pantā uzrādīts arī pilsoņu lietošanā esošais objekts, t.i., zemes gabals, ko, likumā noteiktajā kārtībā piešķir palīgsaimniecībai (arī lopu un pitnu turēšanai), augļu dārziem un sakņu dārziem, kā arī individuālajai dzīvokļu celtniecībai.

Turpat noteikti arī pilsoņu pienākumi: racionāli jāizmanto viņiem piešķirtie zemes gabali; mantu, kas ir pilsoņu personiskajā īpašumā vai lietošanā, nedrīkst izlietot bezstrādes ienākumu gūšanai vai lietot, kaitējot sabiedrības interesēm.

¹ См. Чхивкадзе В.М. Советское государство и личность. - М., 1978, с.71 и др.

Noteikti arī valsts pienākumi: pilsoņu personālo īpašumu un tā mantošanas tiesības sargā valsts.

Civiltiesību un krimināltiesiskās normas nosaka kārtību, kādā regulē pilsoņu un valsts darbību šajā sfērā.

Svarīga jaunās Konstitūcijas īpatnība ir tā, ka pantos, kuri nosaka valsts uzdevumus sociālajā un kultūras attīstībā (3.nodaļa), atspoguļojas pilsoņu sociāli ekonomisko tiesību garantijas. Tādi, pirmām kārtām, ir 20.-27.panti, kuros fiksēti valsts pienākumi pret pilsoņiem: valsts rūpējas par darba un atpūtas apstākļu uzlabošanu; par darba zinātnisko organizāciju, par smagā fiziskā darba samazināšanu un turpmāku pilnīgu likvidēšanu, kompleksi mehānizējot un automatizējot ražošanas procesus visās tautas saimniecības nozarēs (21.pants); atbilstoši sabiedrības vajadzībām valsts nodrošina plānveidīgu zinātnes attīstību un zinātnieku kadru sagatavošanu, organizē zinātnisko pētījumu rezultātu ieviešanu tautas saimniecībā un citās dzīves sfērās (26.pants) utt.

Jaunā Konstitūcija piešķir pilsoņiem arī plašas politiskās tiesības, brīvības un pienākumus. Tās fiksētas 46., 48. un 49.pantos, pie tam dažos pantos būtībā fiksēts vesels politisko brīvību komplekss. Jāuzsver, ka 46.pantā nostiprinātas tiesības, kuras iepriekšējās konstitūcijās netika apvienotas vienā pantā, bet gan izrietēja no vairākiem pantiem, kuri ietilpa dažādās Konstitūcijas nodaļās. Runa ir par Latvijas PSR pilsoņu ļoti svarīgām politiskajām tiesībām, proti, piedalīties valsts un sabiedrības lietu pārvaldīšanā, visas valsts un vietējās nozīmes likumu un lēmumu apspriešanā un pieņemšanā.

Šīs tiesības nodrošina iespēja vēlē Tautas deputātu padomes un citus vēlētus valsts orgānus un tikt ievēlētam tajos, piedalīties kā visas valsts, tā arī vietējas nozīmes likumu un lēmumu projektu apspriešanā, tautas kontrolē, sabiedrisko organizāciju un sabiedrības pašdarbīgo orgānu darbā, darba kolektīvu sapulcēs un sapulcēs dzīves vietā.

Šo tiesību atsevišķi aspekti fiksēti arī citos Konsti-

tūcijas pantos, sākot ar 1.pantu, un tālāk sadaļā "Latvijas PSR Tautas deputātu padomes un to ievēlēšanas kārtība" utt. Šajā apstākli izpaužas tā pati likumsakarība - fiksētas pilsoņu tiesības un attiecīgie valsts pienākumi, par ko jau runājām.

Savdabīgs ir 47.panta saturs, kurā fiksētas pilsoņu tiesības iesniegt valsts orgāniem un sabiedriskajām organizācijām priekšlikumus par darbības uzlabošanu, kritizēt trūkumus darbā.

Šīs tiesības garantētas tajā pašā pantā-amatpersonām uzliktajos pienākumos noteiktajos termiņos izskatīt pilsoņu priekšlikumus un iesniegumus, atbildēt uz tiem un veikt nepieciešamos pasākumus. Panta nobeigumā teikts, ka vajāšana par kritiku ir aizliegta. Personas, kas vajā par kritiku, tiek sauktas pie atbildības.

47.pantā, pēc mūsu domām, pietiekami skaidri tiek prasīts tālāk padziļināt amatpersonu atbildību par šajā pantā izvirzīto prasību pārkāpšanu.

Īpaši, ka arī tagad Latvijas PSR Kriminālkodeksa Sevišķās daļas septītās nodaļas ("Amatnoziegumu") panti var tikt izmantoti, lai krimināltiesiskā ceļā garantētu šīs padomju pilsoņu tiesības, taču reizē ar to, acīmredzot, nepieciešams paredzēt arī speciālus pantus, kuros būtu tieši noteikta atbildība par šo tiesību pārkāpšanu.

LPSR Konstitūcijas 48.pantā fiksētas brīvības, kas ir tradicionālas padomju konstitūcijām: vārda, preses, sapulču, ielas gājienu un demonstrāciju brīvība. Šo brīvību virzība noteikta, pirmām kārtām "atbilstoši tautas interesēm", teikts Konstitūcijas tekstā. Par šo tiesību realizēšanas vērienu liecina dati par Latvijas PSR izdodamo grāmatu daudzumu, par kaikrakstu un žurnālu tirāžām, kuras minētas krājumā "Latvijas PSR (skaitļi un fakti)"¹.

Šajā pantā pasludināto brīvību mērķis noteikts atbilstoši padomju valsts pašreizējam attīstības posmam: sociālistiskās iekārtas nostiprināšanas un attīstīšanas nolūkā.

I Латвийская ССР (цифры и факты). - Р., 1978.

Tātad, tautas interešu ievērošana ir viens, sociālistiskās iekārtas nostiprināšana un attīstīšana - otrs iemesls vārda, preses u.c. brīvību ietveršanai Konstitūcijā.

Šīs politiskās brīvības tiek nodrošinātas, nododot darbaļaudžiem un to organizāciju rīcībā sabiedriskās ēkas, ielas un laukumus, plaši izplatot informāciju, radot iespējas izmantot presi, televīziju un radio. Tādējādi mūsu republikas pilsoņiem nodrošinātas tiesības tautas interesēs un likuma robežās izteikt savas domas par sociālās dzīves, partijas, valsts un sabiedrisko organizāciju politiku un tās īstenošanu dzīvē utt. Mūsu republikas darbaļaudis plaši izmanto šīs tiesības, sākot ar rakstu publicēšanu republikāniskajos un rajona laikrakstos un beidzot ar demonstrācijām ne tikai revolucionārajos svētkos, bet arī tieši mūsu republikai raksturīgos svētkos, kā, piemēram, ielas gājieni, dziesmu svētkos, mācību gada sākumā vidējās un augstākās mācību iestādēs utt.

Latvijas PSR Konstitūcijas 49.pantā fiksētas pilsoņu tiesības apvienoties sabiedriskās organizācijās atbilstoši komunisma celtniecības mērķiem. Apvienojoties pilsoņi veicina savu politisko aktivitāti un pašdarbības attīstību, apmierina daudzveidīgās intereses.

Svarīgākie pilsoņu politiskie pienākumi nostiprināti LPSR Konstitūcijas 59., 62.-65.pantos. Tie ir: pilsoņu pienākums ievērot Konstitūciju un padomju likumus, sargāt valsts intereses, veicināt tās varenību un autoritātes nostiprināšanos. Sociālistiskās Tēvijas aizsardzība ir katra pilsoņa vsēts pienākums. Karadienests PSRS Bruņoto Spēku rindās ir godpilns pienākums. Katra pilsoņa pienākums ir respektēt citu pilsoņu nacionālo pašcienību utt.

1978.gada Latvijas PSR Konstitūcija nostiprina arī plašas pilsoņu personiskās tiesības un brīvības. 50.pantā pilsoņiem tiek garantēta apziņas brīvība, proti, kā paskaidrots šajā pašā pantā, tiesības pievērsties jebkurai reliģijai vai nepievērsties nevienai, piekopt reliģiskus kultus vai propagandēt ateismu. Konstitūcijā dots jēdzī-

na "apziņas brīvība" definējums: pilsoņiem dotas tiesības nevis vienkārši pievērsties jebkurai reliģijai, kā tas fiksēts daudzās buržuāziskajās konstitūcijās, bet tieši: pievērsties jebkurai reliģijai vai nepievērsties nevienai; piekopt reliģiskus kultus vai propagandēt ateismu.

Tālāk šajā pašā pantā noteikts, ka aizliegts celt naidu sakarā ar reliģiskiem ticējumiem. Un, visbeidzot, šajā Konstitūcijas pantā fiksēts, ka Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā baznīca ir atdalīta no valsts un skola no baznīcas.

No šo konstitucionālo tiesību garantijām pirmām kārtām jāmin garantija, ko satur Pamatlikuma 32.pants, kurā teikts, ka Latvijas PSR pilsoņi ir vienlīdzīgi likuma priekšā neatkarīgi no attieksmes pret reliģiju.

Kārtējā likumdošanā paredzētās garantijas ir tādi normatīvie akti, kas nosaka valsts un baznīcas organizāciju attiecības, kā arī citi akti un Latvijas PSR Kriminālkodeksa normas (219., 137., 138.pants u.c.).

Latvijas PSR Konstitūcijas 52.pantā nostiprināta pilsoņu tiesību neaizskaramība. Tajā noteikts, ka nevienu nevar apcietināt citādi kā uz tiesas lēmuma pamata vai ar prokurora sankciju.

Padomju Konstitūcijā tradicionāli ir ietvertas tiesības uz dzīvokļa neaizskaramību. Šīs tiesības fiksētas Latvijas PSR jaunās Konstitūcijas 53.pantā. Šajā pantā atklāts arī šo tiesību saturs: nevienam nav tiesību bez likumīga pamata ieiet dzīvoklī pret tajā dzīvojošo personu gribu. Jau pats fakts, ka Pamatlikumā dots saturs izskaidrojums pantiem par personas neaizskaramību, atspoguļo sociālistiskā demokrātisma tālāku paplašināšanos.

Dzīvokļa neaizskaramības tiesības būtiska garantija ir kriminālatbildības noteikšana par dzīvokļa neaizskaramības pārkāpšanu (Latvijas PSR Kriminālkodeksa 131.pants).

Konstitucionālu tiesību rangā paceltas arī citas personiskās tiesības. Pilsoņu personisko dzīvi, korespondences, telefona sarunu un telegrāfisko ziņojumu noslēpumu sargā

likums (54.pants). Šīs tiesības tiek nodrošinātas ar administratīvajām, civiltiesību un krimināltiesiskajām normām (piemēram, Latvijas PSR Kriminālkodeksa 13.pants u.c.).

Pamatlikuma 55.pantā uzsvērts, ka cienīt personu, aizsargāt pilsoņu tiesības un brīvības ir visu valsts orgānu, sabiedrisko organizāciju un amatpersonu pienākums. Tajā pašā pantā noteikts, ka Latvijas PSR pilsoņiem ir tiesības uz tiesas aizsardzību pret viņa goda un cieņas, dzīvības un veselības, personiskās brīvības un mantas apdraudējumiem.

Iepriekšējā Konstitūcijā tādu tiesību nebija, lai gan kārtējā likumdošanā bija un ir paredzēti dažādi atbildības veidi par šo tiesību pārkāpšanu (administratīvā, civilā atbildība, kriminālatbildība). Piemēram, Latvijas PSR Kriminālkodeksā tās pirmām kārtām ir normas, kas ietvertas Sevišķās daļas 3.nodaļā - "Noziegums pret personu", Latvijas PSR Civilkodeksā otrās sadaļas 11.nodaļa - "Personiskais īpašums", 15.nodaļa "Īpašuma tiesību aizstāvēšana", sadaļas "Autortiesības", "Izgudrotāju tiesības", "Tiesības uz atklājumu" un būtībā arī visas pārējās sadaļas un nodaļas.

Par demokrātisma paplašināšanos pilsoņa tiesiskā statusā raksturīgs ir padomju konstitūcijas jauns pants par tiesībām pārsūdzēt amatpersonu, valsts un sabiedrisko orgānu rīcību un noteikums, ka sūdzības jāizskata likumā noteiktajā kārtībā un termiņos (56.pants). Šī panta otrajā daļā ietverts pavisam jauns noteikums, kas agrāk nebija fiksēts arī likumdošanā. Tajā teikts, ka amatpersonu rīcību, ar kuru pārkāpts likums, pārsniegtas pilnvaras un aizskartas pilsoņu tiesības, likumā noteiktajā kārtībā var pārsūdzēt tiesā. Šī noteikuma principiāli jaunais ir apstākli, ka līdz šīs Konstitūcijas pieņemšanai amatpersonu rīcību, kas saistīta ar likuma pārkāpšanu, varēja sodīt administratīvi vai arī iestājoties kriminālatbildībai (amatnozie-

gumi un pārkāpumi). Tas notika pēc valsts iniciatīvas, bet tagad - pēc pilsoņa iniciatīvas, apejot atbilstošās administratīvās instances, - tieši tiesā.

Šajā pašā pantā fiksets, ka pilsoņiem ir tiesības saņemt atlīdzību par zaudējumiem, ko ar nelikumīgu rīcību nodarījušas valsts un sabiedriskās organizācijas kā arī amatpersonas, izpildot dienesta pierākumus.

Tādas ir pilsoņa un valsts attiecības Latvijas PSR, tādas ir pilsoņu pamattiesības, pamatbrīvības un pamatpieņēmumi, kas ietverti 1978.gada LPSR Konstitūcijā, kas ir Padomju Latvijas konstitucionālās likumdošanas augstākais sasniegums. Tā kā šī ir attīstīta sociālistiskās sabiedrības konstitūcija. tad viena no tās īpatnībām un tai raksturīgām iezīmēm ir pilsoņa sociālā un tiesiskā statusa ievērojama bagātināšanās.

Pēc PSRS un savienoto republiku Konstitūciju pieņemšanas ir pagājuši četri gadi. Šajos gados ir bijuši notikumi, kam ir liela sociāli politiska nozīme, pieņemti likumdošanas akti, kas vērsti uz konstitucionālo normu realizāciju.

Svarīgākais no šiem notikumiem bija PSKP 26.kongress. Kongresā tika izdarīti secinājumi par paveikto darbu visās mūsu valsts dzīves nozarēs, tajā skaitā arī sociālistiskās demokrātijas tālākā pilnveidošanā. Kongress noteica arī uzdevumus nākošajai piegādei un starp tiem tādus, kuru risināšana ir pamatā personības stāvokļa tālākai uzlabošanai padomju valstī¹.

¹ PSKP XXVI kongresa materiāli. -R., 1981.

V. Kairovs
vecākais pasniedzējs
P. Zintare
studente

VĒLĒTAJU NORĀDIJUMI - SVARĪGS LATVIJAS PSR KONSTITUCIJAS INSTITŪTS

Vēlētāju norādījumi ir svarīgs padomju vēlēšanu sistēmas un tautas suverēnās varas īstenošanas institūts. Tie ir viens no socialistiskās demokrātijas reālajām izpausmēm. Padomju socialistiskās vises tautas valsts apstākļos vēlētāju norādījumi iegūst arvien plašāku nozīmi kā viens no tiesīgas demokrātijas institūtiem. Par to liecina arī tas, ka jaunās PSRS Konstitūcijas visās tautas apspriedes gaitā daudzi jo daudzi pilsoņi ieteica ietvert Konstitūcijā jaunu pantu par vēlētāju norādījumiem. Šie ieteikumi tika ņemti vērā PSRS 1977. g. Konstitūcijā un savienoto republiku 1978. g. Konstitūcijās.

Tā Latvijas PSR Konstitūcijas 91. pantā ierakstīts, ka vēlētāji dod norādījumus saviem deputātiem. Attiecīgās Tautas deputātu padomes izakste vēlētāju norādījumus, ievēro tos, izstrādājot ekonomiskās un sociālās attīstības plānus un sastādot budžetu, organizē norādījumu izpildi un informē pilsoņus par to realizēšanu.

Vēlētāju norādījumi socialistiskās celtniecības praksē tika ņemti vērā jau pirmajos padomju varas mēnešos. Kā zināms, Viakrievijas II Padomju kongress pieņēmais dekrēts par zemi tika izstrādāts, balstoties uz 242 zemnieku norādījumiem. Pēc vēlētāju norādījumiem vadījās arī vēlākos gados. Tomēr līdz 50. gadu otrajai pusei padomju celtniecības praksē tie tika pielietoti samērā ierobežoti. 1957. g. 22. janvārī PSKP CK pieņēma lēmumu "Par darbaļaužu deputātu padomju darba uzlabošanu un padomju sekeru nostiprināšanu ar mēsām"¹. Šim lēmumam bija ievē-

¹ Справочник партийного работника. - М., 1957, с. 448-457.

rojams nozīme vēlētajū norādījumu institūta talaka attīstībā. Tajā bija uzsvērts, ka darbs ar vēlētajū norādījumiem ir padomju darbs nozīmīga sastāvdaļa. Tādēļ tika norādīts, ka ziņojumus par vēlētajū norādījumu izpildi ir nepieciešams uzskatīt tieši padomju sesijās.

Taču vēlētajū norādījumu tiesiskais regulējums tajā laikā vēl nebija izstrādāts. Tas zināmā mērā traucēja šī institūta plašāku un efektīvāku pielietošanu.

Viens no pirmajiem Vissovienības normatīvajiem aktiem, kurā plašāk regulēta jautājums par vēlētajū norādījumiem ir Padomju Socialistisko Republiku Savienības 1972.gada 20.septembrī pieņemtais likums "Par PSRS tautas deputātu statusu"¹. Šī likuma 7.pantā teikts: "Vēlētāji dod norādījumus saviem deputātiem. Attiecīgā padome izskata vēlētajū sepulču pieņemtos norādījumus, spstiprina norādījumu izpildīšanai pieņemto pasākumu plānu, ievēro tos, izstrādājot ekonomiskās un sociālās attīstības plānus un sastādot budžetu, organizē norādījumu izpildi un informē pilsoņus par to realizāšanu. Deputāta piedalās iedzīvotāju organizēšanā vēlētajū norādījumu izpildei un darbā, kas tiek veikts, kontrolējot, kā tos realizē uzņēmumi, iestādes un organizācijas, un cenšes panākt norādījumu izpildi. Vēlētajū norādījumu iesniegšanas, izskatīšanas, uzskaites un izpildīšanas kārtību nosaka PSRS, savienoto un autonomo republiku likumi".

Atbilstoši PSRS Augstākās Padomes Prezidijs 1977.gada 12.decembrī pieņemtājam plānam par darba organizāšanu, lai PSRS likumus pieskaņotu PSRS Konstitūcijai². 1980.gada 1.septembrī PSRS Augstākās Padomes Prezidijs pieņēma dekretu "Par darba organizāšanu ar vēlētajū norādījumiem"³.

¹ PSRS Likums par PSRS tautas deputātu statusu. - R., 1980.

² Sk. PSRS Augstākās Padomes Ziņotājs, 1977, Nr.52.

³ Sk. PSRS Augstākās Padomes Ziņotājs, 1980, Nr.36

Jāatzīmē, ka Latvijas PSR bija pirmā savienotā republika mūsu valstī, kas izdeva speciālu aktu par vēlētajū norādījumiem. Turpmākajos gados šādi likumi tika izstrādāti un pieņemti vairākās citās savienotajās republikās.

1975.gada 27.martā Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs spstiprināja "Nolikumu par vēlētajū norādījumiem LPSR rajonu, pilsētu, pilsētu rajonu, ciematu un ciemu darbaļaužu deputātu padomēm un to deputātiem"¹.

PSRS Augstākās Padomes pieņemtajā dekrētā "Par darba organizēšanu ar vēlētajū norādījumiem" dots vēlētajū norādījumu vispārīgs rekturojums, to iesniegšanas, uzskaites, vispārīnāšanas, izskatīšanas, izpildes, izpildes kontroles kārtība..

Vēlētajū norādījumu institūts vēl tiek regulēts arī vairākos citos normatīvajos aktos. Tā 1979.g. 14.jūnijā pieņemtājā LPSR likumā par LPSR Augstākās Padomes vēlēšanām² un LPSR likumā par LPSR vietējo Tautas deputātu padomju vēlēšanām 9.§ ir teikts: "Vēlētajū dod norādījumus saviem deputātiem. Norādījumus iesniedz vēlētajū priekšvēlēšanu sapulcēs. Norādījumu iesniegšanas, izskatīšanas, uzskaites un izpildīšanas kārtību nosaka likums".

Minētie normatīvie akti nosaka, ka par vēlētajū norādījumiem tiek uzskatīti tādi norādījumi, korus vēlētajū izvirze savās sapulcēs un vairākums vēlētajū atklātā balsošanā. Norādījumus parasti izvirze priekšvēlēšanu sapulcēs, vēlētajū tiekoties ar deputātu kandidātiem. Norādījumus ieraksta vēlētajū sapulces protokolā, ko paraksta sapulces priekšsēdētājs un sekretārs. Tā 1979.g. PSRS Augstākās Padomes vēlēšanu

¹ Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1975., Nr.18.

² Sk. Latvijas Padomju Socialistiskās Republikas Likums par Latvijas PSR Augstākās Padomes vēlēšanām. - R., 1979.

kampaņas laikā Latvijas PSR saņemti 127 vēlētāju norādījumi¹. Reksturīga norādījuma iezīme - , ka tas puž visas sabiedrībau vai tās daļas interese, bet ne atsevišķas personas intereses. Tādējādi norādījumi atšķiras no pilsoņu iesniegumiem - ai sūdzībām. Svarīgs ir jautājums, kam norādījumi tiek adresēti. Bātība norādījumus dod ne tikai atsevišķiem deputātiem, bet arī visai padomei kopumā. Daudzus norādījumus nav iespējams izpildīt tikai ar atsevišķu deputātu palēm, jo tie var prasīt arī lielākus papildus asignājumus no budžeta. Bez tam bieži vien norādījums realizēšens prese visā valsts aparāte, visu tā posmu lielu organizatorisku darbu. Bet peklēut valsts aparāte darbību vēlētāju norādījumu izpildei var tikai Padomes kā valsts varas orgāni.

Vēlētāju sapulces protokolu ne vēlāk kā 7 dienu laikā pēc sapulces nosūta attiecīgās padomes izpildkomitejai, bet izrakstu no protokola par vēlētāju norādījumiem - deputāta kandidātam (deputātiem). Deputāts paziņo izpildkomitejai par saviem priekšlikumiem, kā labāk izpildīt viņam dotos vēlētāju norādījumus. Vēlētāju norādījumus un deputāta priekšlikumus ņem uzskaitē un apkopo izpildkomitejā. Izpildkomiteja nosūta norādījumus attiecīgām nodaļām, pārvaldēm, uzņēmumiem, iestādēm un organizācijām, lai uzzinātu to viedokli par norādījumu izpildes iespējamību, mērķtiecīgumu un termiņiem. Attiecīgo nodaļu, pārvalžu, uzņēmumu, iestāžu un organizāciju veditāji noteiktā termiņā rakstiskā veidā dod savu stbildi izpildkomitejai. Tā, ņemot vērā šīs stbildes, sastāds vēlētāju norādījumu izpildes pasākumu plāns projektu un iesniedz to izskatīšanai attiecīgām pastāvīgām komisijām. Pēc šī plāns apspriešanas pastāvīgajās komisijās izpildkomiteja to apspriež savā asdē. Pēc tam to iesniedz izskatīšanai Tautas deputātu padomes sesijai.

¹ Известия, 1979, 2 марта.

Vēlētāju norādījumu izpildes pasākumu plāns projektu izskata un spstiprins vietējās Tautas deputātu padomes 1. vai 2. sesijā. Norādījumi, kurus nevar izpildīt attiecīgās padomes pilnvaru laikā, jāņem uzskaitē un savlaicīgi per to jāinformē iedzīvotāji.

Izpildkomitejām ir noteikti jāiesniedz šie atbilstošie norādījumi izskatīšanai nākošā sesaukuma padomē.

Lielu nozīmi ir pareizes vēlētāju norādījumu izpildes kārtības ievērošanai. Šiem jautājumiem mūsu valstī tiek veltīta milzīga uzmanība. Tā 1978. g. februārī PSRS Augstākās Padomes Prezidijs savā sēdē uzskatīja un atzina par pareizu darbu ar vēlētāju norādījumiem Baltkrievijas PSR¹. 1979. g. janvārī Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs savā sēdē tapst veltīja lielu uzmanību vēlētāju norādījumu izpildei mūsu republikā.

Lai raksturotu tautas deputātu padomju un deputātu darbu ar vēlētāju norādījumiem, minēsim dažus faktus. 1977. g. PSRS vietējās Tautas deputātu padomes pieņēma izpildīšanai 800 taktstošus vēlētāju norādījumus, no tiem 1978. g. beigās bija realizēti apmēram 270 taktstoši norādījumi². Tas nozīmē, ka uzcelta simtiem skolu un slimnīcu, klubu, bibliotēku, tirdzniecības uzņēmumu, sadzīves pakalpojumu, komunālo saimniecību un daudz citu objektu ar sociāli kulturālu nozīmi.

Latvijas PSR vietējās Tautas deputātu padomes pēdējo divu gadu laikā pieņēmušas izpildīšanai 2232 norādījumus. Līdz 1979. g. sākumam pilnīgi bija realizēti 1368 norādījumi, bet atlikušo lielākā daļa - aizsākti. Vislabāk veiciēs Preiļu rajonā - pieņemts 241 norādījums, sekmīgi līdz 1979. g. septembrim tikta galā jau ar 200³. Sekmīgi visus vēlētāju norādījumus ir pildījuši Rēzeknē. Labi šis darbs sokas arī Daugavpilī, Preiļu, Valmieras u.c. rajonos. Tā Kuldīgā pēc vēlētāju norādījumiem

¹ Правда, 1978, 25. февраля

² Известия, 1979, 2. марта

³ Сига, 1979, 25. сентября.

skulptors Bukovskis pašlaik veido V. I. Ļeņina pieminekli. Krāslavas rajonā pēc iedzīvotāju prasībām celj tiltu pār Daugavu utt.¹

Intensīvi darbs ar vēlētāju norādījumiem noris arī Rīgas pilsētā. Pēdējos piecos gados Rīgas pilsētas padome sesijās 3 reizes izskatījusi darbu par vēlētāju norādījumu izpildi, piecas reizes tas darīts izpildkomitejes sēdēs. Saskaņā ar vēlētāju norādījumiem Vecmīlgrāvī uzcelta vidusskola, izbūvēta gāzesvads, Bolderājā atvērta kinoteātris un aptieka, uzskata automatiskās telefona centrāles celtniecība, Purvciemā uzcelta pašapkalpošanas universālveikals "Minska". Vecrigā izremontēti daudzi nami, Sārkaudaugavā uzcelta rūpniecības prešu veikals utt.²

Praktiski vēlētāju norādījumus īsteno dzīvē un par to izpildi stbild Teutes deputātu padomes izpildkomiteja, tās nodaļu un pārvalžu vadītāji, kā arī iestāžu, organizāciju, uzņēmumu vadītāji. Vēlētāju norādījumu izpildes pasākumu plānu, ko apstiprinājusi padome, ņem vērā, izstrādājot ekonomiskās un sociālās attīstības valsts plānus, kā arī apstiprinot valsts budžetu. Izpildot vēlētāju norādījumus, jāizmanto arī vietējās rezerves, jābalstās uz vēlētāju iniciatīvu. Darbu vēlētāju norādījumu izpildīšanā vada un kontrolē Teutes deputātu padomes izpildkomiteja. Deputāti piedalās darbausu organizēšanā norādījumu izpildei, kā arī kontrolē, kā norādījumus dzīvē realizē uzņēmumi, iestādes, organizācijas. Vēlētāju norādījumu izpildi savā vēlēšanu apgabalā deputāti veic ar aktivistu, masu sabiedrisko pašdarbības organizāciju un kolektīvu palīdzību. Liela daļa norādījumu neprasa ievērojamus materiālos izdevumus, tādēļ ļoti lielu darbu var veikt tieši darbalaužu masas.

Deputātam savā vēlēšanu iecirknī ir šēja darba jāiesaista masu sabiedriskās pašdarbīgās organizācijas - ielu un namu komitejas, rūpniec un fabriku erodbiedrību vietējās komitejas,

¹ Известия, 1980, 18 марта.

² Rīgas Belas, 1976, 10. novembris.

brīvprātīgās biedrības (dabas aizsardzības, sporta, u.c.), u.t.t. Deputāts izvirza šīm organizācijām konkrētus uzdevumus apdzīvojamās vietas labiekārtošanā, to apzaļumošanā, sports celtni un bērnu laukumu celtniecībā u.tml.

Deputātu pienākums ir rūpēties par vēlētāju norādījumu izpildi, regulāri atskeīties vēlētājiem par savu un padomes darbību. Vēlētājiem ir tiesības deputātu, kurš nav attaisnojis viņu uzticību, jebkurā laikā atsaukt likumā norādītajā kārtībā saskaņā ar LPSR Konstitūcijas 96.pantu.

Vispārējo uzraudzību par izpildkomiteju, to nodaļu, pārvalžu, iestāžu, organizāciju, uzņēmumu darbību, izpildot vēlētāju norādījumus, realizē Tautas deputātu padome. Šajā kontrolē piedalās arī izpildkomitejas un paši deputāti. Arī Tautas deputātu padomes pastāvīgās komisijas sistemātiski spriež izpildkomitejas attiecīgo nodaļu un pārvalžu, kā arī uzņēmumu, iestāžu un organizāciju darbību vēlētāju norādījumu izpildē, vispārīna un popularizē pozitīvo pieredzi, atklāj trūkumus un dod ieteikumus to novērtēšanai, bet nepieciešamības gadījumos iesniedz Tautas deputātu padomei vai tās izpildkomitejai savus priekšlikumus par vēlētāju norādījumu izpildes organizēšanas uzlabošanu. Valsts orgāniem, uzņēmumiem, organizācijām un to smtpersonām jāpalīdz deputātam vēlētāju norādījumu izpildē. Vēlēšanu apgabalā esošo uzņēmumu, iestāžu un organizāciju vadītājiem pēc deputātu lūguma jāsniedz viņam izziņas materiāli vai cita informācija, kas deputātam nepieciešama, kontrolējot vēlētāju norādījumu izpildes gaitu. Lai ietekmētu smtpersonas, kas pienācīgi nepilda vēlētāju norādījumus, deputāti var izmantot pieprasījuma tiesības un citas ar likumu noteiktas tiesības. Ja smtpersonas nesniedz palīdzību deputātam viņu pilnvaru realizēšanā sakarā ar vēlētāju norādījumiem, Tautas deputātu padome vai tās izpildkomiteja var uzlikt disciplinārsodu šīm smtpersonām vai iesniegt attiecīgiem orgāniem ierosinājumu uzlikt minētajām personām disciplinārsodu līdz pat atbrīvošanai no smts. Par Tautas deputātu padomes pieņemto lēmumu un vēlētāju norādījumu izpildes gaitu iedzīvotājus informē

deputāti vālstāju sapulcēs, kā arī uzņēmumu, iestāžu un organizāciju kolektīvu sapulcēs. Par vālstāju norādījumu izpildes gaitu sistemātiski tiek ziņots laikrakstos, pa radio un televīziju.

Analizējot PSRS jaunās Konstitūcijas visas tautas apspriešanas rezultātus, L.I. Brežņevs teica: "Norādījumi izsaka visdažādākās iedzīvotāju vajadzības, sāpīgāko atsevišķu darbaļaudžu grupu un visas sabiedrības konkrētas intereses. Tāpēc norādījumu izpilde ir svarīgs padomju un to deputātu darba sastāvdaļa"¹.

Darbā ar vālstāju norādījumiem svarīgi ievērot L.I. Brežņeva izvirzītos uzdevumus padomēm: "Īstai padomei savā darbā jāuztur ciešs kontakts ar iedzīvotājiem, jābalstās uz plašu sabiedrību. Vālstānu, ģeņine jubilejas izraisītā masu politiskā aktivitāte un darba rosme ne vien jāaugs, bet jādivkāršo un jātrīskāršo"².

Vālstāju norādījumi ir ietekmīgs tautas masu iniciatīvas rādītājs, kas palīdz īstenot PSKP XXVI kongresa lēmumus, pamatojoties uz PSRS Konstitūciju un Latvijas PSR Konstitūciju.

¹ L. Brežņevs. Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem: Referāts PSRS Augstākās Padomes sesijā 1977. gada 4. oktobrī. - Padomju Latvijas Komunistis, 1977, Nr. 10, 9. lpp.

² Cīņa, 1980, 5. martā.

LATVIJAS PSR PĀRVALDES ORGĀNU SISTĒMAS
KONSTITUCIONĀLIS PAMATI

Latvijas PSR 1978.g. Konstitūcijā, ievērojot pēctecības principu padomju valsts celtniecībā, pamatā ir saglabāta tā pati valsts pārvaldes orgānu sistēma, kas bija noteikta Latvijas PSR 1940.g. Konstitūcijā un kas praksē bija pierādījusi savu noderīgumu sociālistiskās celtniecības uzdevumu veikšanā. Ir palikuši negrozīti pārvaldes orgānu sistēmas pamatposmi: Latvijas PSR Ministru Padome, ministrijas un resori, vietējo Padomju izpildkomitejas. Saglabājusies ir šo orgānu izveidošanas kārtība, to savstarpējo attiecību pamati, to galvenās pilnvaras.

Tajā pašā laikā 1978.g. Konstitūcijā atspoguļota un nostiprināta mūsu valsts celtniecības pieredze, tās praksē izveidojušās un pārbaudītās jaunās valsts celtniecības formas un metodes, kas atbilst attīstīta sociālisma apstākļiem. PSKP CK ģenerālsekretārs, PSRS Augstākās Padomes Prezidijs priekšsēdētājs b. L. Brežņevs, raksturojot PSRS 1977.g. Konstitūciju, teica, ka tā ir "koncentrēts visas Padomju valsts sešdesmit gadu ilgās attīstības rezumējums".¹ To pilnā mērā var attiecināt arī uz Latvijas PSR 1978.g. Konstitūciju.

Lielās pārmaiņas mūsu sabiedrības ekonomiskajā, sociālajā un politiskajā dzīvē, kas saistās ar sociālisma pilnbrīdumu, neizbēgami prasīja izdarīt arī attiecīgas izmaiņas pārvaldes orgānu struktūrā, to pilnvaru apjomā, izmantot jaunas darbības formas un metodes.

Latvijas PSR 1978.g. Konstitūcija, attīstot tālāk sociā-

¹ L. Brežņevs. Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā visās tautas apspriešanas rezultātiem. - R., 1977, 3.lpp.

listiskā demokrātisma principus, pastiprināja visu pārvaldes orgānu pakļautību vēlētajiem valsts varas orgāniem, nostiprināja valsts pārvaldes orgānu organizācijas un darbības tiesiskos pamatus, saskaņoja viņu kompetenci ar turpmākajiem komunisma celtniecības uzdevumiem.

Par galveno padomju valsts mehānisma organizatorisko principu Latvijas PSR 1978.g. Konstitūcijas 3.pantā nostiprināts lēpiniskais demokrātiskā centralisma princips. Valsts pārvaldes jomā demokrātiskā centralisma principa galvenās izpausmes formas ir sekojošas:

- visus galvenos valsts pārvaldes aparāta posmus izveido un vada tautas pārstāvības orgāni - Tautas deputātu padomes;

- visi Latvijas PSR pārvaldes orgāni veido visnotu centralizētu sistēmu, kurā zemākstāvošie valsts pārvaldes orgāni ir pakļauti augstākstāvošiem un tiem ir obligāti augstākstāvošo orgānu lēmumi;

- centralizācija padomju valsts pārvaldes aparātā ir cieši saistīta ar zemāko valsts pārvaldes orgānu patstāvību valsts pārvaldes lēmumu pieņemšanā, katram valsts pārvaldes orgānam ir sava norobežota kompetences sfēra, kuras ietvaros tas var patstāvīgi izlemt visus jautājumus;

- vienota centralizēta galveno jautājumu risināšana valsts pārvaldes aparātā saistās ar vietējo orgānu iniciatīvu, radošu aktivitāti un vietējo apstākļu un īpatnību ievērošanu;

- visi valsts pārvaldes orgāni ir pakļauti tautas un tās pilnvaroto pārstāvju kontrolei; katrs pārvaldes orgāns atbild tautai, tautas pārstāvības orgāniem un augstākstāvošiem valsts pārvaldes orgāniem par savu darbību, par to uzlikto pienākumu pilnīgu un savlaicīgu veikšanu.

Visi šie momenti ir atspoguļoti Latvijas PSR Pamatlikumā.

Latvijas PSR pārvaldes orgānu sistēmu vada Latvijas PSR Ministru Padome jeb Latvijas PSR Valdība. Abi šie nosaukumi gan Konstitūcijā, gan citos likumdošanas aktos, gan arī lita-

ratūrā un sabiedriski politiskajā praksē tiek lietoti kā viennozīmīgi. Latvijas PSR Ministru Padome saskaņā ar Latvijas PSR Konstitūcijas 115.pantu ir Latvijas PSR valsts varas augstākais izpildu un rīcības orgāns. Šī konstitucionālā norma pasvītro Ministru Padomes tiesiskā stāvokļa divus galvenos aspektus. No vienas puses, Ministru Padome nodrošina Latvijas PSR likumu un citu Latvijas PSR augstāko valsts varas aktu (Latvijas PSR Augstākās Padomes lēmumu, Augstākās Padomes Prezidijs dekrētu un lēmumu) izpildi un īstenošanu, no otras puses, tā veic plašu rīcības darbību, pieņemot lēmumus, izdodot rīkojumus, apstiprinot nolikumus, instrukcijas un noteikumus.

Latvijas PSR 1978.g. Konstitūcija, atšķirībā no iepriekšējās konstitūcijas, ievērojami plašāk reglamentē Ministru Padomes tiesisko statusu. Bez tam tā paredzēja arī pieņemt īpašu Latvijas PSR likumu par Latvijas PSR Ministru Padomi, kurā tiktu tālāk attīstītas un detalizētas konstitucionālās normas. Šādu likumu Latvijas PSR Augstākā Padome pieņēma 1978.g. 14.decembrī.¹ Līdz ar to Latvijas PSR Ministru Padomes darbība guva daudz sīkāk izstrādātu tiesisko pamatu.

Saskaņā ar Latvijas PSR Konstitūcijas 116.pantu Latvijas PSR Ministru Padomi izveido Latvijas PSR Augstākā Padome. Vispirms Augstākā Padome ieceļ Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāju. Priekšlikumus par kandidāturu Ministru Padomes priekšsēdētāja amatam parasti kopīgi iesniedz Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja, Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs un Latvijas PSR Augstākās Padomes Vecāko Padome. Jaunieceltais Ministru Padomes priekšsēdētājs sagatavo priekšlikumus par Valdības personālsastāvu un iesniedz tos Augstākajai Padomei apstiprināšanai. Augstākā Padome, balsojot par šiem priekšlikumiem, apstiprina Valdības galīgo sastāvu.

Latvijas PSR 1978.g. Konstitūcijā pirmo reizi konstitucionāli tika izņemts jautājums par Latvijas PSR Valdības

¹ Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1978, Nr.51.

pilnvaru termiņu. Tika noteikts, ka pēc iepriekšējā Augstākās Padomes sasaukuma pilnvaru termiņa iztecēšanas un jauna Augstākās Padomes sastāva ievēlēšanas, šim jaunajam sasaukumam sanākot uz pirmo sesiju, Ministru Padome noliek savas pilnvaras Augstākās Padomes priekšā. Agrāk šādas normas konstitūcijā nebija. Arī likumdošanā tā pirmoreiz tika formulēta tikai 1959.g., kad tika pieņemts pirmais Latvijas PSR Augstākās Padomes Reglaments.¹ Tādējādi tagad konstitucionāli ir nostiprināts princips, ka Valdības pilnvaru laiks nevar būt garāks par attiecīgā Augstākās Padomes sasaukuma pilnvaru laiku. Jāņem vērā, ka Augstākajai Padomei ir tiesības arī ātrāk izdarīt jebkuras izmaiņas Latvijas PSR Valdības sastāvā, tai skaitā izveidot jaunu Valdības sastāvu.

Izmaiņas Valdības sastāvā Augstākās Padomes sesiju starplaikā pēc Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja priekšlikuma izdara Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijā. Augstākās Padomes Prezidija dekrēts, ar kuru ir izdarīti grozījumi Valdības sastāvā, ir iespiedzams apstiprināšanai kārtējai Augstākās Padomes sesijai.

Latvijas PSR Ministru Padome ir atbildīga un pakļauta Latvijas PSR Augstākajai Padomei, bet Augstākās Padomes sesiju starplaikā - Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijam.

Latvijas PSR Ministru Padome regulāri sniedz pārskatus par savu darbu Latvijas PSR Augstākajai Padomei. Bez tam Likuma par Latvijas PSR Ministru Padomi 5.pants nosaka, ka jaunizveidotā Ministru Padome sniedz Augstākajai Padomei izskatīšanai ziņojumu par savu turpmāko darbību. Tā ir principiāli jauna norma, kas īsteno PSKP XXVI kongresa norādījumus par Tautas deputātu padomju lomas palielināšanu tautas saimniecības vadīšanā un to kontroles pastiprināšanu par valsts pārvaldes orgānu darbību.²

¹ Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Zinotājs, 1959, Nr.11, 12.

² PSKP XXVI kongresa materiāli. - R., 1981, 85.lpp.

Ņemot vērā PSRS federatīvo uzbūvi, Latvijas PSR Ministru Padome savā darbībā vadās arī no PSRS Ministru Padomes lēmumiem, kas savas kompetences ietvaros virza un koordinē savienoto republiku ministru padomju darbību PSRS augstāko valsts varas un pārvaldes orgānu lēmumu īstenošanai. Tajā pašā laikā jāpasvīto, ka saskaņā ar PSRS Konstitūcijas 129. pantu Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs pēc sava amata ir arī PSRS Ministru Padomes loceklis. Lai uzturētu pastāvīgus sakarus ar PSRS Ministru Padomi, Latvijas PSR Valdībai ir Pastāvīga pārstāvniecība pie PSRS Ministru Padomes.

Latvijas PSR Valdība ir koleģiāls orgāns, kas savā darbībā ievēro ļepiniskos kolektīvas vadības principus.

Latvijas PSR Ministru Padome sastāv no Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja, priekšsēdētāja pirmā vietnieka un vietniekiem (pašreizējā Valdības sastāvā ir pieci vietnieki), Latvijas PSR ministriem un Latvijas PSR valsts komiteju priekšsēdētājiem.

Pēc Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja priekšlikuma Latvijas PSR Augstākā Padome var iekļaut Latvijas PSR Valdības sastāvā arī citu Latvijas PSR orgānu un organizāciju vadītājus. Pašreizējā Latvijas PSR Valdības sastāvā ir iekļauti Latvijas PSR Tautas kontroles komitejas priekšsēdētājs, Latvijas PSR Centrālās statistikas pārvaldes priekšnieks un Latvijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieks.

Visus svarīgākos valsts, saimnieciskās, sociālās un kultūras celtniecības jautājumus Latvijas PSR Ministru Padome izlemj savās sēdēs, kas notiek ne retāk kā vienu reizi ceturksnī. Realizējot atklātuma principu, Ministru Padomes sēdēs bez Valdības locekļiem pieaicina citu republikānisko valsts pārvaldes orgānu vadītājus, sabiedrisko un kooperatīvo organizāciju pārstāvjus, rajonu un republikas pakļautības pilsetu Tautas deputātu padomju izpildkomiteju priekšsēdētājus, lielāko savienības pakļautības uzņēmumu un organizāciju vadītājus, citus atbildīgus valsts aparāta darbiniekus.

Lai izlemtu pārējos jautājumus, kas saistīti ar tautas

saimniecības vadības nodrošināšanu un citus valsts pārvaldes jautājumus, kā pastāvīgs Latvijas PSR Ministru Padomes orgāns darbojas Latvijas PSR Ministru Padomes Prezidijs.

Šāds orgāns pastāvēja arī agrāk (līdz 1967.g. tas saucās par Latvijas PSR Ministru Padomes Biroju), taču pirmo reizi tā tiesiskais statuss tagad ir nostiprināts Konstitūcijā.

Latvijas PSR Ministru Padomes Prezidija sastāvā saskaņā ar iepriekš minēto amatu ietilpst Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs, priekšsēdētāja pirmais vietnieks un vietnieki. Pēc Ministru Padomes priekšsēdētāja priekšlikuma Latvijas PSR Ministru Padome var iekļaut Prezidija sastāvā arī citus Valdības locekļus. Patlaban šādā kārtā Ministru Padomes Prezidija sastāvā ir iekļauti Latvijas PSR Finanšu ministrs, Latvijas PSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētājs un Latvijas PSR Tautas kontroles komitejas priekšsēdētājs.

Latvijas PSR Ministru Padomes Prezidija sēdes notiek regulāri (pēc vajadzības, parasti 2-3 reizes mēnesī).

Kā Ministru Padomes, tā arī tās Prezidija sēdēs lēmumi tiek pieņemti koleģiāli ar vienkāršu balsu vairākumu.

Lai sagatavotu priekšlikumus, kas saistīti ar tautas saimniecības nozaru vai pārvaldes sfēru attīstību, izstrādātu Latvijas PSR Valdības lēmumu projektus, izskatītu domstarpības par lēmumu projektiem un izlemtu atsevišķus kārtējos jautājumus, Latvijas PSR Ministru Padomes sastāvā darbojas dažādas pastāvīgas un pagaidu komisijas. Viena no nozīmīgākajām ir Ministru Padomes Prezidija operatīvo jautājumu komisija, kas izskata kārtējos saimnieciskās celtniecības jautājumus un realizē sistemātisku kontroli pār ekonomiskās un sociālās attīstības valsts plānu un valsts budžeta izpildi.

Latvijas PSR Ministru Padomes kompetence ir visai plaša. Saskaņā ar Latvijas PSR Konstitūcijas 118.pantu tā ir tiesīga izlemt visus Latvijas PSR kompetencē esošos valsts pārvaldes jautājumus, ciktāl tie neietilpst Latvijas PSR Augstākās Padomes un Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija kompetencē. Galvenie Latvijas PSR Ministru Padomes darbības virzieni ir

saistīti ar vienotas sociāli ekonomiskās politikas realizāciju, tautas saimniecības, kā arī sociālās un kultūras celtniecības un citu valsts pārvaldes nozaru vadīšanu un plānošanu, centrālo pārvaldes orgānu un vietējo Tautas deputātu padomju izpildkomiteju darbības vadīšanu, dabas bagātību racionālu izmantošanu, sociālistiskā īpašuma un sabiedriskās kārtības sargāšanu, pilsoņu tiesību un brīvību nodrošināšanu un aizstāvēšanu. Latvijas PSR 1978.g. Konstitūcija, balstoties uz sociālistiskās valsts celtniecības pieredzi, daudz plašāk un detalizētāk nosaka Latvijas PSR Ministru Padomes kompetenci, nekā to darīja 1940.g. Konstitūcija. Savu tālāko attīstību šīs konstitucionālās normas guva Likumā par Latvijas PSR Ministru Padomi, kas sīki un izvērsti nosaka Valdības pamatpilnvaras ekonomikas attīstīšanā, sociālās attīstības un kultūras jomā, ekonomiskās un sociālās attīstības plānošanā, finansu, kredīta un cenu, darba un darba algu jautājumos, zinātnes un tehnikas jomā, sociālistiskās likumības nodrošināšanā, valsts drošības un aizsardzības spēju nodrošināšanā, kā arī ārpolitiskajā darbībā.

Latvijas PSR Ministru Padome ir vispārējās kompetences orgāns. Tās galvenais uzdevums ir nodrošināt kompleksu ekonomisko un sociālo attīstību Latvijas PSR teritorijā. Tāpēc tās darbībā notiekošās ir koordinējošās funkcijas. Savā darbībā tā balstās uz sazarotu pārvaldes orgānu sistēmu, vispirām kārtām uz centrālajiem nozaru un speciālās kompetences orgāniem - ministrijām, valsts komitejām, resoriem.

Latvijas PSR Ministru Padomei ir arī savs īpašs darba aparāts - Latvijas PSR Ministru Padomes Lietu pārvalde, kas sagatavo jautājumus izskatīšanai Latvijas PSR Ministru Padomē un nodrošina partijas un valdības lēmumu izpildes sistematisku pārbaudi.

Visai nozīmīgu vietu Latvijas PSR pārvaldes orgānu sistēmā ieņem Latvijas PSR ministrijas. Par ministriju sauc centrālo valsts pārvaldes orgānu, kas vada atsevišķu tautas saimniecības nozari. Ministrijas priekšgalā ir īpaša amatpersona - ministrs, kas pēc iepējamā amata ir arī Valdības

loceklis un tadā kārtā ne tikai pilnā mērā atbild par tam uzticētās nozares darbu, bet vienlaikus ir arī kolektīvi atbildīgs par Valdības darbību kopumā.

Latvijas PSR ministrijas var nodibināt, apvienot, sadalīt un likvidēt ar Latvijas PSR Augstākās Padomes lēmumu. Tikai īpašas nepieciešamības gadījumā šādus jautājumus sesiju starplaikā var izlemt Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs, taču šajā gadījumā attiecīgais dekrēts ir jāiesniedz apstiprināšanai kārtējai Augstākās Padomes sesijai.

Agrāk ministriju uzskaitījums bija dots Latvijas PSR Konstitūcijā. Taču prakse parādīja, ka socialistiskās ekonomikas dinamiskā attīstība visai bieži prasa izdarīt zināmus pārkārtojumus ministriju sistēmā. Tas izsauca nepieciešamību bieži grozīt attiecīgo Konstitūcijas pantu. Trīsdesmit gadu laikā kopš Latvijas PSR 1940.g. Konstitūcijas pieņemšanas (1940.-1970.) bija notikušas 50 Latvijas Augstākās Padomes sesijas (neskaitot jubilejas sesijas). No tām 32 sesijās bija grozīts Konstitūcijas pants, kas saturēja ministriju uzskaitījumu. Tada nestabilitāte neatbilda Konstitūcijas kā Pamatlikuma raksturam. Tapēc arī, izstrādājot 1978.g. Konstitūciju, tika nolemts neietvert tajā ministriju uzskaitījumu. Tagad Latvijas PSR Konstitūcija nosaka tikai ministriju organizācijas un darbības galvenos principus, bet ministriju uzskaitījums ir dots Likuma par Latvijas PSR Ministru Padomi 24. un 25. pantos.

Ministrijas pēc sava rakstura ir tipiski nozaru kompetences orgāni. Tas atbild par kādas tautas saimniecības nozares stāvokli un attīstību, par to, lai pilnībā tiktu nodrošinātas sabiedrības vajadzības pēc produkcijas, pakalpojumiem vai darbiem, ko attiecīgi ražo vai izpilda dotā tautas saimniecības nozare. Taču jāņem vērā, ka saskaņā ar Likuma par Latvijas PSR Ministru Padomi 22.pantu Latvijas PSR Valdība var uzdot Latvijas PSR ministrijām realizēt arī atsevišķas starpnozaru pārvaldes funkcijas. Viens no starpnozaru pārvaldes funkcijām ir Latvijas PSR Veselības aizsardzības ministrijai uzliktā kontrole par to, lai visi uzņēmumi, iesta-

des un organizācijas ievērotu sanitāri higiēniskos un sanitāri pretepidemioloģiskos noteikumus.

Latvijas PSR Finanšu ministrijas darbībā šis starpnozaru funkcijas ir galvenās, ar ko Finanšu ministrija atšķiras no pārējām Latvijas PSR ministrijām.

Pēc sava tiesiskā stāvokļa Latvijas PSR ministrijas iedalās koprepublikāniskās un republikāniskās ministrijās.

Koprepublikāniskās ministrijas ir nodibinātas tādās tautas saimniecības nozarēs, kuru uzņēmumi, organizācijas un iestādes apmierina ne tikai Latvijas PSR vajadzības, bet ražo produkciju arī pārējo republiku vajadzībām¹, un kuru vadībā ir nepieciešams, no vienas puses, nodrošināt kopējus principus visas valsts mērogā, no otras puses, ņemt vērā arī savienoto republiku vēsturiskās, nacionālās, ģeogrāfiskās, klimatiskās un citas īpatnības. To nodrošina divkārtšās pakļautības sistēma. Latvijas PSR koprepublikāniskās ministrijas ir pakļautas kā Latvijas PSR Ministru Padomei, tā arī attiecīgajai koprepublikāniskajai PSRS ministrijai (atsevišķos gadījumos arī koprepublikāniskajai PSRS Valsts komitejai). Patlaban pastāv 21 koprepublikāniska Latvijas PSR ministrija, kas darbojas galvenokārt tautas patēriņa priekšmetu ražošanas, lauksaimniecības, celtniecības un sociāli kulturālajā sfērā (Vieglās rūpniecības, Gaļas un piens rūpniecības, Lauksaimniecības, Izglītības, Kultūras u.c. ministrijas).

Republikāniskās ministrijas ir nodibinātas tajās tautsaimniecības nozarēs, kuru uzņēmumi, organizācijas un iestādes apmierina galvenokārt tikai Latvijas PSR vajadzības (piemēram, autotransports, sadzīves pakalpojumi). Tās pakļautas tikai Latvijas PSR Ministru Padomei. Patlaban pastāv 5 republikāniskas Latvijas PSR ministrijas (Vietējas

¹ Tā, piemēram, Latvijas PSR Partikas rūpniecības sistēmā ietilpstošie cukurrūpniecības uzņēmumi ne tikai pilnībā apmierina republikas vajadzības pēc cukura, bet arī ražo cukuru to republiku apgādei, kurās klimatisko apstākļu dēļ nevar attīstīt cukurrūpniecību.

rūpniecības, Sadzīves pakalpojumu, Komunālās saimniecības u.c. ministrijas).

Ministrijas darbojas, balstoties uz vienvadības principu. Kā norādīja b. L. Brežņevs savā referātā PSKP CK septembra (1965.g.) plēnumā, personiski ministriem jābūt pilnīgi atbildīgiem partijas un valsts priekšā par viņu vadītās nozares darbu.¹ Ministrijās pastāv arī koloģiāli padomdevēji orgāni - ministriju kolēģijas, kas apspriež visus nozares attīstības un citus svarīgākos ministrijas darbības jautājumus, svarīgāko pavēļu un instrukciju projektus, nodarbojas ar izpildes kontroli un tādā kārtā sniedz ministram lielu atbalstu viņa pienākumu veikšanā.

Svarīgs Latvijas PSR valsts pārvaldes aparātā posms ir Latvijas PSR valsts komitejas. Latvijas PSR 1940.g. Konstitūcija sākotnēji neparedzēja šādus valsts pārvaldes orgānus. Tautas saimniecības attīstība noveda pie strauja starpnozaru sakaru pieauguma, kas prasīja nodibināt arī attiecīgus pārvaldes orgānus. Par tādiem orgāniem kļuva valsts komitejas, kuru galvenais uzdevums ir realizēt starpnozaru pārvaldi. Tā, piemēram, Latvijas PSR Valsts plāna komiteja vada plānošanas darbu visās Latvijas PSR tautas saimniecības nozarēs. Tajā pašā laikā Latvijas PSR Ministru Padome var uzdot Latvijas PSR valsts komitejām arī atsevišķas funkcijas pārvaldes nozaru vadīšanā. Šādas funkcijas ir visai nozīmīgas dažu valsts komiteju (piem., Latvijas PSR Valsts lauksaimniecības ražošanas tehniskās nodrošināšanas komitejas) darbībā.

Latvijas PSR valsts komitejas ir augstākie valsts pārvaldes orgāni, kas pēc sava tiesiskā statusa un izveidošanas kārtības ir visai tuvi Latvijas PSR ministrijām.

Patlaban pastāv 13 Latvijas PSR valsts komitejas. Tās visas ir koprepublikāniski orgāni, kas realizē starpnozaru pārvaldes funkcijas (Valsts plānu komiteja, Valsts cenu komiteja u.c.).

¹ Brežņevs L. Ļeņinskais kurss, - R., 1971, I sēj., 200.lpp.

Tā kā valsts komitejas ir vēl visai jauna parādība padomju valsts pārvaldē, ne teorijā, ne praksē vēl nav izstrādāti vienoti valsts komiteju organizācijas principi. To vidū ir tādas, kas organizētas kā koleģiāli orgāni (piem., Latvijas PSR Valsts plāna komiteja), gan arī tādas, kas darbojas saskapā ar stingras vienvadības principiem (piem., Latvijas PSR Valsts drošības komiteja).

Visi Latvijas PSR valsts komiteju priekšsēdētāji pēc sava amata ir Latvijas PSR Valstības locekļi.

Pie augstākajiem valsts pārvaldes orgāniem pieder arī Latvijas PSR Tautas kontroles komiteja. Tā kontrolē PSRS un Latvijas PSR augstāko valsts varas un valsts pārvaldes orgānu lēmumu izpildi saimnieciskās, sociālās un kultūras celtniecības sfērā, kā arī citās valsts pārvaldes sfērās. Latvijas PSR Tautas kontroles komiteja ir koleģiāls orgāns, ko izveido Latvijas PSR Augstākā Padome. Šīs komitejas īpatnība ir tā, ka tā savieno valsts kontroli ar darbaļaužu sabiedrisko kontroli. Tās sastāvā bez štata darbiniekiem ietverti arī darbaļaužu pārstāvji. Visi būtiskākie Tautas kontroles komitejas darbības jautājumi tiek izlemti koleģiāli komitejas sēdēs.

Latvijas PSR Konstitūcijas 118.panta 6.punkts piešķir Latvijas PSR Ministru Padomei tiesības nepieciešamības gadījumā nodibināt komitejas, galvenās pārvaldes, pārvaldes un citus centrālās pārvaldes orgānus saimnieciskās, sociālās un kultūras celtniecības jautājumos. Šos visus dažādos orgānus apzīmē ar vienu kopēju nosaukumu - resori.

Resori nepieder pie augstākajiem valsts pārvaldes orgāniem. Tie atrodas tieši Latvijas PSR Valdības pakļautībā un darbojas tās valībā. Resoru vadītāji, atšķirībā no ministriem un valsts komiteju priekšsēdētājiem, pēc iepemamā amata nav valdības locekļi. Pēc Ministru Padomes priekšsēdētāja priekšlikuma šie vadītāji var gan tikt iekļauti Valdības sastāvā (kā tas ir izdarīts ar Latvijas PSR Centrālo statistikas pārvaldes priekšnieku), taču tas ir izpēnams no parastā stāvokļa.

Resori var būt kā koprepublikāniski (Fiziskās kultūras un sporta komiteja), tā arī republikāniski orgāni (Galvenā gazifikācijas pārvalde). Pēc to kompetences rakstura tie lielāko tiesu ir speciālas kompetences orgāni, taču to vidū ir arī nozaru kompetences orgāni (piem., Kādras rūpniecības pārvalde). Resorus atsevišķu tautsaimniecības nozaru vadīšanai nodibina tad, ja attiecīgā nozare ir visai neliela un tās vadīšanai nav nepieciešams izveidot tādu sarežģītu pārvaldes orgānu kā ministrija.

Latvijas PSR 1978.g. Konstitūcija nosaka arī vietējo valsts pārvaldes orgānu pamatposmus.

Katra Latvijas PSR rajona, pilsētas, pilsētas rajona ciemata un ciema Tautas deputātu padome ievēl savu izpildu un rīcības orgānu - izpildkomiteju. Izpildkomiteja ir koleģiāls orgāns, kas sastāv no priekšsēdētāja, priekšsēdētāja vietniekiem, sekretāra un locekļiem. Izpildkomitejas locekļu skaits var svārstīties no diviem (nelielu ciemu Tautas deputātu padomju izpildkomitejās) līdz piecpadsmit (republikas pakļautības pilsētu Tautas deputātu padomju izpildkomitejās). Izpildkomitejās priekšsēdētājs un sekretārs vienmēr ir štata darbinieki. Izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieks var būt štata darbinieks (rajonu un republikas pakļautības pilsētu Tautas deputātu padomju izpildkomitejās), bet var arī savus pienākumus izpildīt sabiedriskā kārtā (parasti ciematu vai ciemu Tautas deputātu padomju izpildkomitejās).

Katra izpildkomiteja atrodas divkārtā pakļautībā. Tā vienlaikus ir tieši pakļauta Tautas deputātu padomei, kas to ir ievēlējusi, kā arī augstākas Tautas deputātu padomes izpildkomitejai vai attiecīgi Latvijas PSR Ministru Padomei.

Vietējo Tautas deputātu padomju izpildkomitejas ir vispārējās kompetences orgāni. Saskaņā ar Latvijas PSR Konstitūcijas 135.pantu tās vada valsts, saimniecisko, sociālo un kultūras celtniecību savā teritorijā, organizē Tautas deputātu padomju un augstāktāvošo valsts orgānu lē-

mumu, kā arī vēlētāju norādījumu izpildi, vada pakļautos pārvaldes orgānus un veic citas funkcijas, ko paredz spēkā esošā likumdošana.

Rajonos, republikāniskās pakļautības pilsetās un pilsētu rajonos, ņemot vērā ievērojamo pārvaldes funkciju apjomu, kas jārealizē vietējiem valsts pārvaldes orgāniem, ir nodibinātas izpildkomiteju nodaļas un pārvaldes.

Latvijas PSR 1978.g. Konstitūcija izdarīja zināmus grozījumus pārvalžu un nodaļu nodibināšanas kārtībā. Sākotnēji vietējo Padomju izpildkomiteju pārvalžu un nodaļu uzskaitījums bija noteikts Latvijas PSR 1940.g. Konstitūcijā. Valsts celtniecības prakse parādīja, ka šāds uzskaitījums neatbilst Konstitūcijas stabilitātes prasībām un tāpēc ar Latvijas PSR 1957.g. 26.februāra Likumu¹ attiecīgie Konstitūcijas panti tika grozīti. Kopš tā laika attiecīgās vietējās Padomes atbilstoši attiecīgo rajonu un pilsētu saimniecības īpatnībām varēja ar Latvijas PSR Ministru Padomes apstiprinājumu nodibināt nepieciešamās izpildkomiteju nodaļas un pārvaldes.

Latvijas PSR 1978.g. Konstitūcija, nolūkā nodibināt lielāku vienveidību valsts pārvaldes orgānu sistēmā, atjaunoja principu, ka izpildkomiteju pārvalžu un nodaļu saraksts tiek noteikts likumdošanā. Taču tas vairs nebūs ietverts pašā Konstitūcijā, bet uz tās pamata izstrādātos likumdošanas aktos, kas tiks izdoti tuvākā nākotnē.

Izpildkomiteju pārvaldes un nodaļas ir vienvadības orgāni. Vienīgais izpēsums ir tām pielīdzinātās izpildkomiteju plānu komisijas, kas darbojas kā koleģiāli orgāni. Izpildkomiteju pārvalžu un nodaļu vadītājus iecel un atbrīvo no amata attiecīgā Tautas deputātu padome.

Visas galvenās izpildkomiteju pārvaldes un nodaļas atrodas divkārtā pakļautībā. Tās vienlaicīgi tieši pakļautas

¹ Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs, 1957, Nr.4.

rajona, pilsētas rajona izpildkomitejai, kā arī attiecīgajai Latvijas PSR ministrijai vai Valsts komitejai.

Izpildkomitejas pārvaldes un nodaļas var būt kā nozaru kompetences orgāni (lauksaimniecības pārvalde, tautas izglītības nodaļa u.c.), tā arī speciālās kompetences orgāni (finansu nodaļa, plānu komisija u.c.).

Pie vietējiem valsts pārvaldes orgāniem pieder arī rajonu un pilsētu tautas kontroles komitejas, kuras izveido attiecīgā Tautas deputātu padome.

Bez minētajiem valsts pārvaldes orgānu veidiem Latvijas PSR pastāv arī citi valsts pārvaldes orgāni (dažādi trestī, pārvaldes u.c.), kas lielāko tiesu ir starpposmi starp ministrijām un attiecīgās nozares uzņēmumiem un iestādēm. Tā, piem., celtniecības trestī ir starpposms, kas saista Latvijas PSR Celtniecības ministriju ar tiešajiem būvdarbu izpildītājiem - celtniecības pārvaldēm. Šos valsts pārvaldes aparāta posmus Latvijas PSR 1978.g. Konstitūcija nepiemin, to nodibināšanas un darbības kārtību neregulē. Šie jautājumi tiek risināti ar kārtējas likumdošanas un valsts pārvaldes orgānu aktu palīdzību. Vienlaikus jāatzīmē, ka šo starpposmu loma Latvijas PSR valsts pārvaldes aparātā nav liela, jo sakarā ar republikas samērā nelielo teritoriju un ne pārāk lielo uzņēmumu, organizāciju un iestāžu skaitu, šie uzņēmumi, organizācijas un iestādes lielākajā daļā nozaru ir tieši pakļauti centralajiem valsts pārvaldes orgāniem. Tā kā republikā tiek veikts liels darbs, lai saskaņā ar PSKP XXIV, XXV un XXVI kongresu lēmumiem pilnveidotu pārvaldes organizatorisko struktūru, tad paredzams, ka daudzi no pastāvošajiem starpposmiem tuvākajā nākotnē tiks likvidēti, kā tas jau ir noticis vairākās tautsaimniecības nozarēs (rūpniecībā, autotransportā u.c.).

Jāatzīmē, ka Latvijas PSR teritorijā darbojas arī dažādi PSRS valsts pārvaldes orgāni, kuri kārtētos jautājumus, kas nodoti PSRS valsts pārziņā (piem., PSRS Valsts banka ar savu vietējo nodaļu starpniecību realizē vienotas PSRS naudas un kredīta sistēmas vadīšanu), kā arī vada at-

sevišķas Savienības pakļautības uzņēmumu, iestāžu, organizāciju grupas (piem., PSRS Zivjrupniecības ministrijas Rietumu baseina zivjrupniecības apvienība). Latvijas PSR un PSRS valsts pārvaldes orgānus vieno kopēji uzdevumi un mērķi - komunistiskās sabiedrības uzcelšana. Tāpēc tie pastāvīgi sadarbojas savā starpā. Šī sadarbība ir nostiprināta arī Latvijas PSR Konstitūcija. Ta Konstitūcijas 70. pants norāda, ka Latvijas PSR valsts orgāni sekmē PSRS pilnvaru realizēšanu republikas teritorijā, īsteno PSRS augstāko valsts varas un pārvaldes orgānu lēmumus. Tani pašā laikā šis pants pasviro, ka, lai nodrošinātu republikas kompleksu ekonomisko un sociālo attīstību, Latvijas PSR valsts orgāni var savas kompetences robežās koordinēt un kontrolēt savienības pakļautības uzņēmumu, iestāžu un organizāciju darbību.

Nobeigumā jāatzīmē, ka Latvijas PSR 1978.gada Pamatlikums ne tikai konstitucionāli nostiprināja to pieredzi, kas līdz tam bija gūta padomju valsts pārvaldes aparāta pilnveidošanā, bet arī deva nepieciešamo ievirzi tā tālākai attīstībai. Konstitūcijas 9.pants, nosakot padomju sabiedrības politiskās sistēmas attīstības pamatvirzienu, kā vienu no pašiem svarīgākajiem momentiem min valsts aparāta pilnveidošanu. Tas pilnā mērā attiecas arī uz Latvijas PSR valsts pārvaldes aparātu, kura darbība, pamatojoties uz valsts Pamatlikuma principiem ir jāpadara vēl efektīvāka, ekonomiskāka, demokrātiskāka.

A. Ušacka

juridisko zinātņu kandidāte,
vecākā pētniecēja

LATVIJAS PSR RŪPNIECĪBAS PĀRVALDES KONSTITUCIONĀLIE PAMATI

Sociālistiskajai ekonomikai un tās vadīšanai vienmēr bijusi liela loma mūsu sabiedrības dzīvē. It īpaši tā pieaugusi pašreizējā laika posmā, kad padomju tauta Komunistiskās partijas vadībā uzcēlusi attīstītu sociālistisko sabiedrību un praktiski risina komunisma celtniecības uzdevumus. Kā norādījis L. Brežņevs savā referātā PSKP XXVI kongresā, "ekonomikas vadīšanas jautājumi nav tikai seimnieciski jautājumi, tie ir politiski, partejiski jautājumi"¹.

Padomju valsts ir galvenais ekonomikas vadīšanas instruments. Viens no sociālistiskās visas tautas valsts galvenajiem uzdevumiem ir komunisma materiāli tehniskās bāzes radīšana. PSRS Konstitūcijā, kā arī savienoto republiku Konstitūcijas nostiprināti mūsu valsts ekonomikas vadības pamatprincipi². Pie tādiem pieder plānveidīgums, nozeru un teritoriālās vadības savienošana, demokrātiskais centralisms u.c. No Konstitūcijas izriet ekonomikas pārvaldes vadības administratīvo metožu savienošana ar tādām ekonomiskajām svirām un stimuliem kā seimnieciskais sprēķins, peļņa, pašizmaksa u.c.

Savienotās republikas ekonomika ir savienotās valsts visus sabiedriskās reālošanas, sadales un maiņas posmus aptverošas ekonomikas sastāvdaļa. Savienotās republikas tautseimniecības kompleksa izdarīšanu patstāvīgi pārvaldes objektā nosaka PSRS valsts iekārta, kuras tiesisko pamatu veido PSRS un savienoto republiku Konstitūcijas.

¹ PSKP XXVI kongress materiāli. - R., 1981, 68. lpp.

² Sk. PSRS Konstitūcijas un Latvijas PSR Konstitūcijas 16. pantu.

Konstitūcijas reglamentē savienoto republiku kompetenci tautsaimniecības sfērā, kā arī norobežo jautājumus, kuri ietilpst Savienības un republikānisko pārvaldes orgānu kompetencē.

Pie tam noteicošā ir konstitucionālā norma, kura paredz, ka "Padomju Sociālistisko Republiku Savienība ir vienota savienots daudz nacionāls valsts, kas nodibinājusies uz sociālistiskā federalisma principa pamatē, nāciju brīvas pašnoteikšanās un līdztiesīgu Padomju Sociālistisko Republiku brīvprātīges apvienošanās rezultātā" (PSRS Konstitūcijas 70.pants). PSR Savienības un savienoto republiku kompetences norobežošana mūsu valsts ekonomikas vadības sfērā notiek vienotas savienotas valsts spstākļos saskaņā ar vienotu ekonomiku un pamstojoties uz PSR Savienības un katras savienotās republikas suverenitāti.

Ši jautājums politiskā nozīmē izpaužas savienoto republiku suverenitātes nodrošināšanā, mūsu valsts tautu nesetricināmas draudzības tālākā nostiprināšanā, Padomju Savienotās valsts un tās locekļu - visu savienoto republiku, nostiprināšanā. Savukārt jautājums teorētiskā nozīmē izpaužas tādu PSR Savienības un savienoto republiku pārvaldes orgānu sistēmas uzbūves principu noteikšanas nepieciešamībā, kas spētu nodrošināt rūpniecības un tās nozaru tiešu vadīšanu un pārvaldi.

PSR Savienības un savienoto republiku kompetences norobežošanu rūpniecības vadīšanas un pārvaldes sfērā objektīvi nosaka PSR Savienības un savienoto republiku politiskās un ekonomiskās sistēmas vienotā sociālistiskā dabē, sociālistiskā īpašums formu nedslāmā prioritātē visas Padomju valsts ssaīnieciskās dzīves sfērās, tās vai citas rūpniecības nozares vispār federālā nozīmē, ļepinisko nacionālās līdztiesības un nacionālās suverenitātes nostiprināšanas principu ievērošana, pamstojoties uz PSR Savienības kopīgo interešu savienošanu ar katras nacionālās republikas interesēm u.c.

PSR savienības un savienoto republiku kompetence pēc sava raksture un juridiskās dabas aptver jautājumus, kuri attiecas vai nu tikai PSR Savienības pārziņā, vai tikai savienotās republikas pārziņā, vai arī ietilpst PSR Savienības un savienotās republikas koīgā darbības sfērā. Atbilstoši tam arī tiek veidota savienotās republikas rūpniecības pārvaldes sistēma.

PSRS vienotā tautsaimniecības kompleksā vadošā loma ekonomikas attīstīšanā ir PSR Savienībai. PSRS Konstitūcijas 73. pantā uzskaitīti tie jautājumi, kuri attiecas PSR Savienības augstāko valsts varas un pārvaldes orgānu pārziņā. Vispārēdie valsts varas un pārvaldes orgāni būtiski ietekmē savienotās republikas rūpniecības pārvaldes organizāciju. Tie nosaka republikānisko rūpniecības pārvaldes orgānu organizācijas un darbības vispārīgos principus, nodrošina rūpniecības attīstības pamatvirzienus regulējošās likumdošanas darbības vienotību rūpniecības pārvaldes sfērā, realizē vienotu tehnisko politiku rūpniecības nozarēs, pārziņā Savienības pakļautības tautsaimniecības nozaru, apvienību un uzņēmumu vadīšanu, kā arī visu citu Vissavienības nozīmes ekonomisku jautājumu izlemšanu u.tml.

Izņemot jautājumus, kuri attiecas tikai PSR Savienības pārziņā, savienotā republika pēstāvīgi realizē valsts varu, pilnībā asglebājot savas suverēnas tiesības. Latvijas PSR Konstitūcijas 68.pantā teikts, ke "izņemot PSRS Konstitūcijas 73.pantā minētos jautājumus, Latvijas PSR pēstāvīgi realizē valsts varu sevā teritorijā".

Latvijas PSR kā suverēnai valstij ir sava rūpniecības pārvaldes orgānu sistēma, sava likumdošana, kes regulē rūpniecības pārvaldes jautājumus Latvijas PSR pārziņā esošajā sfērā.

Savienotās republikas rūpniecības pārvaldes orgānu sistēmas organizācijas konstitucionālie principi ir pēdomju federālisms, demokrātisks centralisms, masu piedalīšanās pārvaldē, socialistiskā likumība u.c.,

Federalisms princips nostiprināts PSRS Konstitūcijas 70. pantā. No PSR Savienības un nacionāli valstisko veidojumu esamības izriet rūpniecības pārvaldes orgānu sistēmas uzbūves federatīvais raksturs.

Demokrātiskā centralisms princips nostiprināts PSRS Konstitūcijas 3. pantā. Tas noseka visu pārvaldes posmu atbildību valsts vares orgāniem un prezumā Vissavienības un republikānisko rūpniecības orgānu pastāvēšanu.

Liela loma rūpniecības pārvaldīšanā ir mūsu zemes darbaļaužu masām. PSRS Konstitūcijas un Latvijas PSR Konstitūcijas 8. pants runā par darba kolektīvu lomu valsts un sabiedrības lietu izlemšanā, kas pilnībā attiecas arī uz rūpniecības pārvaldi. Sociālistiskās demokrātijas tālākas attīstīšanas apstākļos arvien plašāks kļūst pilsoņu piedalīšanās pārvaldē, kas ir viens no galvenajiem padomju sabiedrības politiskās sistēmas attīstības pamatvirzieniem.

Viens no rūpniecības pārvaldes organizācijas svarīgākajiem principiem ir sociālistiskās likumības princips. Šis princips realizācija rūpniecības pārvaldes orgānu sistēmā nozīmē stingri ievērot prasību, lai izdotie tiesiskie akti atbilstu padomju likumiem.

Kā jau iepriekš tika atzīmēts, katra savienotās republikas rūpniecība ir PSRS rūpniecības sastāvdaļa. Republikas teritorijā izvietota Vissavienības, koprepublikāniskās un republikāniskās pakļautības rūpniecība. Vissavienības pārziņā atrodas rūpniecības nozares, kurām jāspēlē visas sabiedrības, visas tautas saimniecības vajadzības, kam nepieciešama vienota centralizēta vadība, piemēram, smagās industrijas nozarēm, ķīmiskajai rūpniecībai un citām. Šīs nozares vada Vissavienības rūpniecības ministrijas (PSRS Konstitūcijas 135. pants 2. daļa).

Taču arī savienotās republikas aktīvi piedalās republikas teritorijā izvietotās Vissavienības rūpniecības vadīšanā. Tāds stāvoklis nostiprināts jaunajā PSRS Konstitūcijā, kur teikts, ka "savienotā republika nodrošina kompleksu ekonomisko un so-

ciālo attīstību savā teritorijā, sekmē PSRS pilnvaru realizēšanu šajā teritorijā, īsteno PSRS augstāko valsts varas un pārvaldes orgānu lēmumus. Jautājumos, kuri ir tās pārziņā, savienotā republika koordinē un kontrolē Savienības pakļautības uzņēmumu, iestāžu un organizāciju darbību" (PSRS Konstitūcijas 77.pants). Analogiska norma ietverta arī Latvijas PSR Konstitūcijas 70.pantā.

Līdz ar to, saglabājot patstāvīgas varas realizācijas tiesības savas kompetences robežās, savienotās republikas tieši piedalās PSR Savienības kompetences realizēšanā.

Latvijas PSR teritorijā pašreiz atrodas ievārojams skaits Savienības pakļautības rūpniecības un ražošanas apvienību, uzņēmumu, iestāžu un organizāciju, kuru pārvaldē piedalās Latvijas PSR. Cieša saikne starp PSR Savienības un savienoto republiku orgāniem, kas piedalās Vissevienības rūpniecības pārvaldē, ir daudzveidīga. Tā izpaužas plānošanas sfērā, plāns izpildes gaitā. Savienoto republiku Ministru Padomes izskata PSR Savienības ministriju izstrādātās Vissevienības nozīmes attiecīgo rūpniecības nozaru attīstības un izvietojuma shēmas. Šī sadarbība izpaužas arī savienotās republikas kontrolē pār Vissevienības pakļautības uzņēmumu budžetu-finansu darbību u.c.¹

Latvijas PSR rūpniecībai ir galvenā loma republikas ekonomikā. Tā, piemēram, Latvijas rūpniecība nodarbināti 1/3 visu tautas saimniecībā strādājošo, tā dod 55% republikas nacionālā ienākuma². Latvijas PSR rūpniecība ir PSRS tautas saimniecības komplekss sastāvdaļa. Republikas teritorijā izvietoti 35 Vissevienības un vairāk nekā 70 koprepublikāniskie ministriju un resoru uzņēmumu un organizāciju³.

¹ Sīkāk par to sk. Досимбеков С.Н. Проблемы государственного управления промышленностью в союзной республике.-М.,1974, с.55-57.

² Sk. Латвийская ССР в цифрах в 1978 году.-Р.,1979,с.4.

³ Sk. Раман М.Л. В рамках единого комплекса.-Экономическая газета,1977,№49,с.3.

Mārogu piesūgums un kvalitatīvais kāpums, kas raksturo mūsu ekonomikas pašreizējo stāvokli, izvirza jaunas, vēl augstākas prasības tās vadīšanai, tajā skaitā arī rūpniecības pārvaldei.

Liela nozīme šajā ziņā ir 1979.gada pieņemtajam PSKP Centrālās Komitejes lēmumam par saimnieciskā mehānisma tālāko pilnveidošanu un partijas un valsts orgānu uzdevumiem un PSKP CK un PSRS Ministru Padomes lēmumam "Par to, kā uzlabot plānošanu un palielināt saimnieciskā mehānisma ietekmi ražošanas efektivitātes un darba kvalitātes paaugstināšanā"¹, kurā ievēda jaunu svarīgu posmu socialistiskās ekonomikas pārvaldes sistēmas attīstībā.

Latvijas PSR rūpniecības pārvaldes orgānu sistēma nostiprināta jaunajā republikas Konstitūcijā. Tā veidota saskaņā ar Latvijas PSR administratīvi teritoriālo iekārtu, kurā nav iedalījuma apgabalos, novados un apvidos (Latvijas PSR Konstitūcijas 76., 77.panti).

Latvijas PSR rūpniecības pārvaldes orgānu vidū svarīgu vietu ieņem Latvijas PSR Ministru Padome - savienotās republikas valsts veras augstākais izpildu un rīcības orgāns (Latvijas PSR Konstitūcijas 118.pants). Republikas valdības kompetence rūpniecības pārvaldes sfērā republikā ir plaša un daudzpusīga².

Latvijas PSR Ministru Padome spvieno un virza Latvijas PSR koprepublikānisko un republikānisko ministriju un valsts komiteju, kā arī citu tai pakļauto orgānu darbu, kas darbojas republikas rūpniecības sfērā (Latvijas PSR Konstitūcijas 122.pants). Latvijas PSR Ministru Padomei ir liela loma dažādu rūpniecības pārvaldes orgānu izveidošanā, likvidēšanā, apvienošanā, kā arī republikas rūpniecības pārvaldes aparāta pilnveidošanā. Tās darbība rūpniecības pārvaldes organizēšanā ietver arī tādu svarīgu jautājumus kā pakļauto pārvaldes orgānu pamstuzdevumu,

¹ ЦИ СССР, 1979, №18, с. 118.

² Sīkāk par to sk. Муксинов И.М. Совет Министров союзной республики. - М., 1969, с.85-93.

funkciju un kompetences noteikšana, apstiprinot to nolikuma u.c. Plašāk republikas Ministru Padomes kompetenci rūpniecības pārvaldē nosaka Latvijas PSR Likums par Latvijas PSR Ministru Padomi¹.

Republikānisko valdību kompetence rūpniecības vadīšanā pastāvīgi paplašinās, kas liecina par savienoto republiku tiesību paplašināšanās procesa turpinājumu².

Rūpniecības nozaru pārvaldes organizatoriskie centri savienotajā republikā ir rūpniecības ministrijas, kuras dalās koprepublikāniskajās un republikāniskajās. Tādas rūpniecības nozeres kā kokapstrādes, mežu, vieglās rūpniecības un dažas citas pēc sava rakstura izraisa nepieciešamību savienot vispārēderālo un republikānisko pārvaldi, realizēt vienotu to attīstības politiku ne tikai no PSR Savienības puses, bet arī savienotajām republikām, tieši piedalotie to pārvaldē. Vispusīgi ievērojot vietējās republikāniskās īpatnības, kas piemīt šīm rūpniecības nozarēm, iespējams visnotaļ paaugstināt to attīstības efektivitāti. Šie spstākļi nosaka minēto rūpniecības nozaru pārvaldes organizācijas specifiku, kas izpaužas koprepublikānisko ministriju sistēmas organizācijā.

Koprepublikāniskās pakļautības rūpniecības nozares atrodas PSR Savienības un savienoto republiku kopējā parziņā. Kopējās pārvaldes princips izpaužas sekojoši: ir izveidotas PSRS koprepublikāniskās ministrijas un savienotās republikas koprepublikāniskās ministrijas. Koprepublikāniskās pakļautības rūpniecības nozaru uzņēmumi sadalīti grupās: vienu no tām veido tieši, vai ar izveidotu orgānu starpniecību veido PSRS koprepublikāniskā ministrija, otru - tāda pašā nosaukuma savienotās republikas ministrija. PSRS koprepublikāniskā ministrija

¹ Sk. Latvijas Padomju Socialistiskās Republikas Likums par Latvijas PSR Ministru Padomi. - R., 1979, 13.-16.lpp.

² Sk., piemēram, - постановление Совета Министров СССР от 12 июля 1979 г. "О дополнительном расширении прав министерств и ведомств и с передаче на решение Советов Министров союзных республик некоторых вопросов хозяйственного строительства". - ЦИ СССР, №18, с. 19.

realizē, galvenokārt, viss rūpniecības nozeres centralizētu vadību, bet savienotās republikas koprepublikāniskā ministrija operatīvi vada uzņēmumus.

Saskaņā ar PSKP CK 1965.gada septembra Plēnuma lēmumiem un Latvijas PSR Augstākās Padomes 1965.gada 20.oktobra Likumu "Par rūpniecības vadišanas orgānu sistēmas grozīšanu un dažu citu valsts pārvaldes orgānu pārveidošanu"¹, kurš tika pieņemts saskaņā ar tāda paša nosaukuma PSR Savienības 1965.gada 2.oktobra Likumu, Latvijas PSR tika nodibinātas sekojošas koprepublikāniskās rūpniecības ministrijas: celulozes, papīra un kokapstrādes ministrija (vēlāk pārdēvēta par kokapstrādes rūpniecības ministriju), būvmateriālu rūpniecības ministrija, vieglās rūpniecības ministrija, pārtikas rūpniecības ministrija, gaļas un piens rūpniecības ministrija. Ar šo likumu republikāniskā mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrija tika pārveidota par republikas koprepublikānisko ministriju. Šāda koprepublikānisko rūpniecības ministriju sistēma Latvijas PSR pastāv arī pašreizējā periodā: mūsu republikā ir 6 koprepublikāniskās rūpniecības ministrijas. Šo ministriju darbība realizējas divkārtas pakļautības princips (Latvijas PSR Konstitūcijas 122.panta 2.daļa).

Kā zināms, savienotās republikas būtiski atšķiras pēc ekonomiskās attīstības virzieniem, pēc dabas un ģeogrāfiskiem apstākļiem, pēc valodas, sadzīves nacionālajām īpatnībām u.tml. Bez tam katrā republikā sastopamas arī tādās darbības sfēras, kuras, nebūdamas specifiskas, tomēr ir ar izteiktu republikānisku nozīmi, jo saistītas ar republikas tiešo vajadzību apmierināšanu. Šādās sfērās darbojas republikāniskās pakļautības orgāni.

Latvijas PSR pie republikāniskajiem rūpniecības nozaru pārvaldes orgāniem pieskaitāma vistējās rūpniecības ministrija un kņdras rūpniecības pārvalde, kas pakļaujas tikai Latvijas

¹ Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1965., 43.nr.

PSR Ministru Padomei (Latvijas PSR Konstitūcijas 122.pants), šo rūpniecības nozaru vadīšanai nepieciešams vispusīgs vietas, jo un nacionālo apstākļu pārziņāšana, tāpēc to sekmīgi var veikt peti savienotā republika, republikāniskās pakļautības rūpniecības nozaru vadīšana pilnībā ir savienotās republikas kompetencē.

Savienotās republikas rūpniecības pārvaldā piedalās arī republikas starprozeru pārvaldes organi - valsts komitejas, kuru darbība ir tieši sīestīta ar rūpniecības vadīšanu (Latvijas PSR Konstitūcijas 122.pants). Šo organu specifiskā pazīme ir to koordinējoši regulējošais raksturs, piemēram, tā ir Latvijas PSR Valsts plānu komitejai, Latvijas PSR Valsts materiāli tehniskās apgādes komitejai u.c. Valsts komiteja koordinē rūpniecības ministriju darbību noteiktā sfērā. Valsts komiteja akti to darbības sfērās jautājumos ir asīstoši rūpniecības pārvaldes organiem.

Savienotajai republikai ir liela loma tās teritorijā izvietotās rūpniecības vadīšanā, ievērojot nozaru un teritoriālo principu pārvaldā (Latvijas PSR Konstitūcijas 16.pants). Nozaru un teritoriālo principu presmīge savienošana rūpniecības pārvaldā sekmē svarīgāko komplekso uzdevumu izpildi, kādi izvirzīti mūsu valsts tautas saīniecībai. Savā runā Latvijas PSR devītā sasēkuma Augstākās Padomes ārkārtējā, estotejā sesījā b. A.Voss pasvītroje, ka "...republikas kārtējo un perspektīvo valsts plānu mērķis ir nodrošināt kompleksu Latvijas PSR ekonomisko un sociālo attīstībā saskapā ar PSRS ekonomiskās un sociālās attīstībā gelvenajiem uzdevumiem un virzieniem"¹.

Viens no nozaru un teritoriālo principu izpausmes formām ir Latvijas PSR tautsaiīniecības kompleksās programmas, kuru izstrādāšanā un realizēšanā mums jau uzkrāta zināma pieredze, šajā piegādē Latvijā realizējas 12 kompleksās tautsaiīniecības programmas, kuras kā sastāvdaļa iekļaujas IPSS valsts ekonomiskās un sociālās attīstībā plānā.

¹ Voss A. Per Latvijas Padomju Socialistiskās Republikas Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā vīses tautas spīriešanas rezultātiem. - Cīne, 1978.g. 19.aprīlī.

Milzīga loma viss savienotās republikas teritorijā izvietotā tautsaimniecības kompleksa funkcionēšanas efektivitātes paaugstināšanā ir republikas pārvaldes orgāniem, tāpēc nepieciešama savienoto republiku tautas saimniecības pārvaldes orgānu darbības aspektu tālāka pilnveidošana, vērsta uz to uzdevumu izpildi, kuri formulēti PSKP XVI kongresa lēmumos un padomju valsts izdotajos normatīvajos aktos.

G. Galilejevs
 juridisko zinātņu kandidāts,
 docents

TIESAS UN PROKURATŪRAS ORGANIZĀCIJAS
 UN DARBĪBAS KONSTITUCIONĀLIE PAMATI

Padomju valsts orgānu sistēmā īpašu vietu ieņem tiesa un prokuratūra. To uzdevums, kā tas nostiprināts PĒRS Konstitūcija un Latvijas PSR Konstitūcija, ir nodrošināt padomju likumu pareizu ievērošanu, izpildīšanu un piemērošanu, sociālistiskās likumības un sociālistiskās tiesiskās kārtības nostiprināšanu. Norādot uz tiesu uzdevumiem, kādi jaunās Konstitūcijas prasību gaismā jāveic tiesību aizsardzības orgāniem, biedrs L. Brežņevs PSKP CK maija (1977) plēnumā teica: "...jaunajai Konstitūcijai jānodrošina, lai ievērojami uzlabotu darbu visi valsts orgāni, kuriem jāgādā par padomju likumu prasību stingru ievērošanu. Es runāju par prokuratūru, tiesu, arbitražu, citiem administratīvajiem orgāniem un tautas kontroli. Partija gaida, ka visi šie orgāni parādīs vēl lielāku iniciatīvu, principālītāti un nesamierināmību cīņā pret jebkuriem tiesiskās kārtības pārkāpumiem."¹

Padomju tiesas organizācijas un darbības pamatprincipi izstrādāti jau 1917. gadā V. Iņņina "Dekrētā par tiesu": tiesu ievēlamība, tautas piedalījums līdzdalība tiesas spriešanā, atklāta lietu izskatīšana, aizstāvības nodro-

1 Brežņevs L. Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcijas (Pamatlikuma) projektu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem.- R., 1977, 18. lpp.

šināšana apsūdzētajam.

Rezumējot padomju tiesas pirmos darba rezultātus, V.I.ļeņins III Viskrievijas padomju kongresā 1919.gada janvārī teica: "Lai kļiedz, ka mēs, nerefornējot veco tiesu, esot to tūlīt nodevuši salaušanai. Ar to mēs attīrījām ceļu istai tautas tiesai, un ne tik daudz ar represiju spēku, cik ar masu priekšzīmi, ar darbaļaužu autoritāti, bez formalitātēm, no tiesas, kas bija ekspluatācijas ierocis uz stipriem sociālistiskās sabiedrības pamatiem".¹

Jaunajā Konstitūcijā ir ne tikai pārņemti pirmajos padomju varas gados izstrādātie tiesas organizācijas un darbības pamatprincipi, bet tie arī attīstīti tālāk atbilstoši visas tautas valsts apstākļiem. Šos principus raksturo konsekvents demokrātisms, plaša pilsoņu piedalīšanās tiesas spriešanā, personas tiesību būtiska paplašināšana tiesvedībā.

Latvijas PSR tiesas un tiesas spriešanas konstitucionālie pamati nostiprināti republikas Pamatlikuma 151.-162.pantos. Latvijas PSR tiesas ir Latvijas PSR Augstākā tiesa un rajonu (pilsētu) tautas tiesas. Latvijas PSR Konstitūcijas 151.pants nosaka, ka Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā tiesu spriež tikai tiesa.

Rajonu (pilsētu) tautas tiesas ir padomju tiesas sistēmas pamatposms. Tās izskata ap 90 % visu kriminālo un civillietu. Visas Latvijas PSR tiesas izveido, ievēlot tiesnešus un tautas piesēdētājus.

Rajonu (pilsētu) tautas tiesu tiesnešus ievēlē rajona (pilsētas) pilsoņi uz vispārēju, vienlīdzīgu un tiešu vēlēšanu tiesību pamata, aizklāti balsojot, uz pieciem gadiem. Rajonu (pilsētu) tautas tiesu piesēdētājus ievēl uz divarpus gadiem pilsoņu sapulcēs viņu darba vai dzīves vietā, atklāti balsojot.

Latvijas PSR Augstāko Tiesu ievēl Latvijas PSR Augstākā Padome uz pieciem gadiem.

1 Ļeņins V. Viskrievijas trešais strādnieku, zaldātu un zemnieku deputātu Padomju kongress 1918.g.10.-18.janvārī.- Raksti, 26.sēj.,413.lpp.

Latvijas PSR ir ievēlēti un strādā 111 tautas tiesneši. Viņiem ir augstākā juridiskā izglītība, visiem viņiem ir praktiskā darba iemaņas, iegūtas tiesas, prokuratūras un padomju orgānos, sabiedriskajās organizācijās vai ražošanā. 61 tautas tiesnesis ir sievietes (53 %), 58 (50,43 %) par tautas tiesnešiem ievēlēti pirmoreiz. Tiesnešu ievēlamības princips nodrošina tiesas izveidošanos no tautas pārstāvjiem. Gadījumā, ja tiesnesis vai tautas piesēdētājs izrādījis sava augstā amata necienīgu, pieļāvis nepareizu rīcību, vēlētaji var izmantot tāda tiesneša vai piesēdētāja atsaukšanas tiesības. Tiesneša un tautas piesēdētāja atsaukšanas kārtība noteikta ar speciālu tiesisku aktu.

Latvijas PSR Konstitūcijas 155.pantā un Latvijas PSR Konstitūcijas 155.pantā norādīts, ka tiesneši un tautas piesēdētāji ir neatkarīgi un pakļauti tikai likumam. Šim noteikumam ir principiāla nozīme. Tiesnesis, varētu teikt, ir neatkarīga amatpersona. Viņš nav nevienam pakļauts, viņam neviens nevar dot norādījumus, kā izspriest lietu. Tiesnesim jāspriež tiesa stingrā saskaņā ar tiesību normām. Tiesa pasludina lēmumu un spriedumu, balstoties uz likumu un vadoties pēc savas iekšējās pārliecības.

Nepārkāpjams padomju jurisdikcijas princips ir lietu koleģiāla izskatīšana. Kopā ar pastāvīgajiem tiesnešiem pirmās instances civillietu un krimināllietu izskatīšanā piedalās tautas piesēdētāji. 1979.gada beigās Latvijas PSR notikušajās vēlēšanās tikai rajonu (pilsētu) tautas tiesās vien tika ievēlēti 8700 tautas piesēdētāji. 58,7 % tautas piesēdētāju ir sievietes, 1178 ievēlēja pirmoreiz. Viņu darbība neaprobežojas tikai ar lietu izskatīšanu. Tautas piesēdētāji veic plašu profilaktisku audzināšanas darbu, piedalās cēloņu un apstākļu šķīšanā, kuri veicina tiesībpārkāpumus, kontrolē nosacīti notiesāto uzvedību un tiesas lēmumu izpildi. Viņiem ir liela dzīves pieredze, un viņi labi pārziņa dzīves dažādas puses.

Izkums nosaka, ka par tautas piesēdētāju var būt jebkurš PSRS pilsonis, kam ir vēlēšanu tiesības un kas līdz vēlēšanu dienai ir sasniedzis 25 gadu vecumu.

Padomju cilvēki tautas piesēdētāju kandidātiem pamatoti izvirza augstas prasības un ievēlē tikai tos, kuriem ir morālas tiesības piedalīties tiesas spriešanā. Izraugoties kandidātu, tiek ņemti vērā gan viņa sasniegumi darbībā, gan arī tādas personiskās īpašības kā dzīves pieredze, gudrība, garīgā bagātība un prasīgums pret cilvēkiem. Tautas piesēdētājam jābūt cilvēkam ar augstu pienākuma apziņu. Viņa darbības pamatā jābūt godīgumam un taisnīgumam. Saskaņā ar likumu tautas piesēdētājiem un priekšsēdētājam tautas tiesā ir vienādas tiesības. Tiesas spriedumu vai lēmumu pieņem ar balsu vairākumu.

Raksturojot tiesnesim izvirzītās prasības, M. Kaļiņins teica: "Tam jābūt cilvēkam, kurš ar savu personīgo izturēšanos, savu attieksmi pret darbu ieguvis uzticību un autoritāti, cilvēkam, kuram ir liela sabiedriski politiskā pieredze, kurš labi pazīst cilvēkus un, man vēl jāpiemēta, kurš ir kulturāls cilvēks".¹

Saskaņā ar PSR Konstitūcijas 156. pantu un Latvijas PSR Konstitūcijas 156. pantu mūsu valstī tiesu spriež, pamatojoties uz visu pilsoņu vienlīdzību likuma un tiesas priekšā, neatkarīgi no viņu sociālā, mantiskā un dienesta stāvokļa, nacionālās piederības un attieksmes pret reliģiju. PSRS nepastāv privilēģētas tiesas kādām atsevišķām iedzīvotāju grupām vai rasēm. PSR Savienība atsevišķi pilsoņu dienesta stāvoklis tiesas priekšā nerada nekādas privilēģijas.

Pamatojoties uz pilsoņu vienlīdzības konstitucionālo principu likumu un Latvijas PSR KK 3. pantu tiesas priekšā, formulē visiem vienādu kriminālās atbildības pamatojumu: "Pie kriminālatbildības saucama un sodāma tikai persona, kas vainīga nozieguma izdarīšanā, tas ir, kas ar nodomu vai aiz neuzmanības izdarījusi krimināllikumā paredzētu sabiedriski bīstamu nodarījumu".² Likums paredz visiem

1 Калинин М.И. О социалистической законности.—М., 1959, с. 177

2 Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss.—R., 1976, 5. lpp.

vienādu atbildības pamatojumu.

Kā turpinājums pilsoņu vienlīdzības konstitucionālajam principam likuma un tiesas priekšā tiesas spriešanas sfērā ir spēkā arī cits svarīgs princips - atbildības ne-novēršamības princips, ko formulējis jau Ļeņins: "Nav svarīgi tas, lai par noziegumu uzliktu smagu sodu, bet gan tas, lai nevienš nozieguma gadījums nepaiektu garām neatklāts."¹ Šī principa stingra ievērošana ir nepieciešams noteikums sociālistiskās likumības režīma pastāvēšanai, cieņas ieaudzināšanai pret likumu un tiesu.

Komunistiskā partija un valdība veic svarīgus pasākumus sociālistiskās likumības tālākai nostiprināšanai un to valsts orgānu darbības pilnveidošanai, kuri cīnās ar noziedzību. Šinī ziņā svarīga nozīme ir 1979.gada 11.septembrī publicētajam PSKP CK lēmumam "Par tiesiskās kārtības sargāšanas darba uzlabošanu un tiesību pārkāpumu apkarošanas pastiprināšanu"².

Padomju tiesām ir liela loma darbaļaužu audzināšanā. V.I.Ļeņins atzīmēja, ka tiesu audzinošā nozīme ir milzīga. Pie tam viņš īpaši uzsvēra atklāto tiesas sēžu brīdinošo ietekmi un sevišķu uzmanību veltīja tiesas procesa kultūrai, tiesas sēdes sagatavošanai.

Norādījumi par tiesas darbības audzinošo un brīdinošo nozīmi ietverti svarīgākajos padomju valsts tiesiskajos aktos.

Tā, piemēram, Likuma par Latvijas PSR tiesu iekārtu 3.pantā rakstīts, ka tiesa ar visu savu darbību audzina padomju pilsoņus tā, lai viņi būtu uzticīgi Dzimtenei un komunisma idejām, precīzi un nelokāmi ievērotu PSRS Konstitūciju un padomju likumus, saudzīgi izturētos pret sociālistisko ipašumu, ievērotu darba disciplīnu, godīgi pildītu savus pienākumus pret valsti un sabiedrību, respektētu pilsoņu tiesības, godu un cieņu un sociālistiskās sadzīves noteikumus.

1 Ļeņins V.I.Gadījuma piezīmes.- Raksti, 4.sēj., 361.lpp.

2 Cīpa, 1979.gada 11.septembrī.

Bez tam, nosakot kriminālsoda uzdevumus, likumdevējs norāda, ka tiesas mērķis ir ne tikai sodīt noziedzniekus, bet arī tos labot un pāraudzināt.

PSRS Augstākā tiesa pastāvīgi vērē tiesu uzmanību uz nepieciešamību paaugstināt profilaktiskā darba līmeni un iedarbīgumu. PSRS Augstākās Tiesas plēnuma 1976.gada 3.decembra lēmums spēcīgi veltīts tiesu darbības tālākai pilnveidošanai noziegumu novēršanā. Lēmumā noteikti šā darba pamatvirzieni: pareizi un savlaicīgi izskatīt un izspriest krimināllietas, noskaidrot nozieguma izdarīšanu veicinātājus cēloņus un apstākļus un veikt pasākumus to novēršanai; plaši iesaistīt sabiedrisko organizāciju un darbaļaužu kolektīvu pārstāvjus līdzdalībā tiesas procesos un notiesāto pāraudzināšanā¹. Tiesa savas darbības audzinošo un brīdinošo ietekmi panāk, izskatot konkrētu lietu tiesas sēdē, kurai pēc V.I.ļeņina domām jābūt "iespējami svinīgākai, audzinošai un spriedumam pietiekami iespaidīgam"².

Noziegumu novēršanas uzdevumi, protams, tiek risināti visā lietas izskatīšanas gaitā, taču visefektīvāk tad, ja tiesas process notiek plašā auditorijā.

M.Kaļņins norādīja, ka tiesas process ir labākā un konkrētākā agitācija, jo ti sa, noskaidrojot lietas apstākļus un, nosakot personām, kas vainīgas tā vai cita nozieguma izdarīšanā, atbilstošu sodu, vienlaikus veic plašu izskaidrošanas darbu, ierosina klātesošos izdarīt paškontroli, uzlabot sava darba un pienākumu izpildi, ievērot sociālistisko likumību³.

Tiesu uzdevums ir pārvērst tiesas procesu par audzināšanas skolu, atklāt padomju likumu demokrātisko raksturu, humānismu, kā arī dziļās saknes starp tiesību un komunistiskās morāles normām. Katram, kas atrodas tiesas sēžu rīklē, jābūt pārliecinātam par to, ka lietu pareizi izlems.

1 Par tiesu darbības tālāku pilnveidošanu noziegumu novēršanā.- Latvijas PSR Augstākās tiesas biļetens, 1977, Nr.1, 40.lpp.

2 Ļeņins V.I. Maskavas revolucionārajam tribunālam.- Raksti, 45. sēj., 293.lpp.

3 Калинин М.И. О социалистической законности. М., 1959, с.174

Bez tam tiesas procesam jābūt tādām, lai tas katrā klātesošajā spētū izraisīt neiecietību pret likumpārkāpumiem.

Padomju tiesas Ipatnība ir tā, ka tiesa neaprobežojas tikai ar valsts piespiedu metodes realizēšanu. Reizē ar piespēšanu mūsu tiesa arī pārliecina, ka traucēt sabiedrisko kārtību un sociālistisko likumību ir nepieļaujami un kaitīgi. Pārliecina ne tikai tos, kuriem piemēro sodu, bet arī tos pilsoņus, kuri piedalās tiesā lietas izspriešanas laikā.

Tiesas audzinošā nozīme ir jo lielāka, jo lielāks ļaunžu skaits piedalās tiesas procesā, jo plašāk nodrošināta tiesas sēžu atklātība. Tiesvedības atklātībai ir liela audzinoša nozīme. Saskaņā ar tiesas atklātības principu katram pilsonim (izņemot bērnus līdz 16 gadiem) ir tiesības atrasties tiesas sēžu zālē tai laikā, kad tiesa izskata kriminālas un civillietas, bet preses orgānu pārstāvjiem ir tiesības rakstīt presē par tiesas procesa gaitu. Atkāpšanās no šī principa tiek pieļauta tikai tajos gadījumos, kad atklāta lietas iztiesāšana var aizskart sabiedrības vai tiesas dalībnieku intereses.

Apsūdzētajam tiek nodrošinātas tiesības uz aizstāvību (PSRS Konstitūcijas 158.pants un Latvijas PSR Konstitūcijas 158.pants). Šīs tiesības, kā arī citas padomju pilsoņu tiesības ir ne tikai pasludinātas Konstitūcijā, bet arī reāli nodrošinātas. Šo principu nodrošina, izpildot procesuālo normu prasības, tai skaitā vispusīgi, pilnīgi un objektīvi izmeklējot lietas apstākļus, aizliedzot iegūt apsūdzētā liecības nelikumīgā veidā. Apsūdzētais tiesā var izmantot advokāta pakalpojumus. Likumā noteiktajos gadījumos advokāts sniedz pilsoņiem arī bezmaksas juridisko palīdzību.

Daudzos gadījumos advokāta piedalīšanās iepriekšējā izmeklēšanā un tiesā ir obligāta.

Apsūdzētajam ir tiesības zināt, par ko viņš apsūdzēts, pieteikt lūgumus izmeklētājam un tiesai par viņa uzzādīto liecinieku nopratināšanu, iepazīties ar lietas materiāliem pirms tās nodošanas tiesai, aktīvi piedalīties pierādījumu pārbaudē tiesas izmeklēšanas laikā, kā arī pārsūdzēt

tiesas spriedumus un lēmumus.

Dzīvē stingri tiek ievērots ļepiniskās nacionālās politikas princips par tiesvedības valodu. Tiesvedība notiek savienotās vai autonomās republikas, autonomā apgabala, autonomā apvidus vai attiecīgā rajona iedzīvotāju vairākuma valodā.

Latvijas PSR Konstitūcijas I59.pantā teikts, ka tiesvedība Latvijas PSR notiek latviešu valodā vai arī attiecīgās teritorijas iedzīvotāju vairākuma valodā. Personām, kas piedalās tiesā, bet neprot valodu, kurā notiek tiesvedība, tiek nodrošinātas tiesības pilnīgi iepazīties ar lietas materiāliem un piedalīties tiesas darbībā ar tulka starpniecību, kā arī tiesības lietot tiesā dzimto valodu. Šī noteikuma neievērošana ir rupjš likuma pārkāpums, iemesls sprieduma atcelšanai. Līdz ar to apsūdzētajam un citiem procesa dalībniekiem tiek nodrošināta iespēja pareizi saprast notiekošo tiesas sēdē, apsūdzētajam - aizstāvēties pret uzrādīto apsūdzību, bet atbildētājam - pamatot savus iebildumus pret prasību. Tādējādi padomju tiesu iekārtas ļepiniskie principi stingri nostiprinājušies gan likumā, gan arī tiesu praktiskajā darbībā.

Pašlaik tiesu iestādēm izvirzīti nozīmīgi uzdevumi, kas izriet no partijas XXVI kongresa lēmumiem un jaunās PSRS un Latvijas PSR Konstitūcijas. Tāpat kā agrāk jāizvērsē aktīva cīņa ar noziedzību un citiem likumpārkāpumiem, pastāvīgi jāpilnveido tiesu darbība, jāpaaugstina tās efektivitāte, stingri ievērojot sociālistisko likumību.

Īpašu nozīmi tiesu darbībā iegūst tādu noziegumu izskaušana kā valsts un sabiedriskā īpašuma izlaupīšana. Personas, kas apdraud sociālistisko īpašumu, tiek sodītas saskaņā ar likumu. Arvien aktīvāk sociālistiskā īpašuma aizsargāšanā iesaistās sabiedrība.

Sociālistiskās jurisdikcijas uzdevums joprojām ir personas dzīvības, veselības un cieņas aizsardzība, pilsoņu dzīvokļa, darba un citu tiesību un likumisko interešu nodrošinājums, godbijīga attieksme pret darbaļaužu vajadzībām un prasībām.

PSRS Konstitūcijas 59. pantā un Latvijas PSR Konstitūcijas 57. pantā norādīts, ka viens no pilsoņu pamatpienākumiem ir padomju likumu ievērošana un sociālistiskās kopdzīves noteikumu cienīšana. Šo Konstitūcijas prasību tiesa nodrošina, piespiežot ievērot likumus un sodot par likumpārkāpumiem.

Sociālistiskās likumības un tiesiskās kārtības nodrošināšanā izcili svarīga loma ir prokuratūrai. PSRS Konstitūcijas un arī Latvijas PSR Konstitūcijas 164.pantā noteikts, ka "Augstāko uzraudzību pār to, lai visas ministrijas, valsts komitejas un resori, uzņēmumi, iestādes un organizācijas, vietējo Tautas deputātu padomju izpildu un rīcības orgāni, kolhozi, kooperatīvās un citas sabiedriskās organizācijas, amatpersonas, kā arī pilsoņi Latvijas PSR teritorijā precīzi un vienveidīgi pildītu likumus, realizē PSRS ģenerālprokurors un viņam pakļautais Latvijas PSR prokurors un zemāki prokurori?"

Prokuratūras organizācijas un darbības pamatprincipi nostiprināti PSRS Konstitūcijas 164.-168. pantos un Latvijas PSR Konstitūcijas 164.-167. pantos. Tie sīkāk konkretizēti 1979.gada 30.novembrī pieņemtajā "Likumā par PSRS Prokuratūru"¹. Tajā noteikti prokuratūras orgānu uzdevumi, galvenie darbības virzieni, kā arī prokuratūras organizācijas un darbības principi. Likuma 2.pantā noteikts, ka "PSRS prokuratūras darbība ir vērsta uz sociālistiskās likumības un tiesiskās kārtības maksimālu nostiprināšanu, un tās uzdevums ir aizsargāt pret jebkādiem apdraudējumiem: PSRS Konstitūcijā nostiprināto PSRS sabiedrisko iekārtu, tās politisko un ekonomisko sistēmu; PSRS Konstitūcijas un padomju likumu pasludinātās un garantētās pilsoņu sociāli ekonomiskās, politiskās un personiskās tiesības un brīvības; valsts uzņēmumu, iestāžu un organizāciju, kolhozu, kooperatīvo un citu sabiedrisko organizāciju tiesības un likumīgās intereses. Prokuratūra ar visu savu darbību veicina amatpersonu un pilsoņu audzināšanu tā, lai viņi apzinīgi izpildītu savus konstitucionālos pienākumus, ievērotu liku-

1 Sk. Cīpa, 1979.gada 2.decembris.

mus un sociālistiskās sadzīves noteikumus".

Likuma 3.pantā uzskaitīti šādi prokuratūras darbību galvenie virzieni: tas realizē uzraudzību pār to, kā valsts pārvaldes orgāni, uzņēmumi, iestādes, organizācijas, amatpersonas un pilsoņi ievēro likumus (vispārējā uzraudzība); realizē uzraudzību pār to, kā ievēro likumus, izskatot lietas tiesās; realizē uzraudzību pār to, kā ievēro likumus aizturēto turēšanas vietās, iepriekšējā apcietinājuma vēstā, sodu izpildīšanā un citu tiesas noteikto piespiedu rakstura līdzekļu lietošanā; cīnās pret sociālistiskā īpašuma aizsardzības likumu pārkāpumiem; cīnās pret noziedzību un citiem tiesībpārkāpumiem, izmeklē noziegumus, sauc pie kriminālatbildības personas, kas izdarījušas noziegumu, nodrošina, lai atbildība par noziegumu būtu nenovēršama; izstrādā kopīgi ar citiem valsts orgāniem noziegumu un citu tiesībpārkāpumu profilakses pasākumus; koordinē tiesību aizsardzības iestāžu darbību noziegumu un citu tiesībpārkāpumu apkarošanā; piedalās likumdošanas pilnveidošanā un padomju likumu propagandēšanā".

Ideju par to, ka prokuratūrai ir augstākā uzraudzība par likumu precīzu un vienveidīgu izpildi, izvirzīja un izstrādāja V.I.ļeņins. To nosaka visas padomju sociālistiskās likumības vienotības princips. 1922.gada 20.maija vēstulē partijas CK Politbirojam "Par "divkāršējo" pakļautību un likumību" V.I.ļeņins rakstīja: "Likumība nevar būt Kalugas vai Kazanas likumība, bet tai jābūt vienotai visas Padomju republiku federācijas likumībai..."¹ V.I.ļeņins uzskatīja, ka prokuratūras uzdevums ir sekot tam, lai nodibinātos patiešām vienveidīga likumības izpratne, neievērojot nekādas vietējās atšķirības, pretēji vienai kādām vietējām ietekmēm.

Prokuratūras uzraudzība Padomju Savienībā ir īpaša valsts darbības nozare. Prokuratūras uzdevums ir aizsargāt tiesiskās attiecības no jebkādiem likumpārkāpumiem.

¹ Ļeņins V.I. Par divkāršo pakļautību un likumību.- Raksti, 33.sēj., 319.lpp.

Veicot uzraudzību pār izziņas iestāžu un iepriekšējās izmeklēšanas orgānu darbības likumību, prokurori realizē savas pilnvaras, lai novērstu aizdomās turēto, apsūdzēto, cietušo un citu personu procesuālo tiesību pārkāpumus.

Viena no prokurora pamatfunkcijām ir valsts apsūdzības uzturēšana tiesā. Uzstājoties tiesā kā apsūdzētājs, prokurors nepārstāj būt prokuratūras pārstāvis, kura galvenais uzdevums ir sekot, lai tiktu stingri ievērota sociālistiskā likumība. Par katru nelikumīgu vai nepamatotu spriedumu prokuroram jāiesniedz protests nevien tajos gadījumos, kad sprieduma nepareizība izpaužas vainīgā attaisnošanā vai pārāk mīksta soda noteikšanā notiesātajam, bet arī tajos gadījumos, kad pēc prokurora ieskata tiesa notiesājusi nevainīgu pilsoni vai noteikusi tam pārāk bargu sodu. Gadījumos, kad lietā noskaidrotie apstākļi apsūdzību neapstiprina, prokurors no tās atsakās.

Prokuroram jāseko, kā norit pats sprieduma izpildīšanas process brīvības atņemšanas vietās. Prokurors pārbauda, vai izturēšanās pret ieslodzītajiem ir pareiza, vai tiek ievērots režīms un darba aizsardzības likumi. Realizējot uzraudzību pār likumību, viņš pārbauda, kā tiek nodrošināta apsūdzētajiem ar likumu noteikto tiesību izmantošana - satikšanās tiesības, sūtījumu, vēstuļu utt. saņemšanas tiesības. Prokurora sevišķais pienākums ir uzraudzīt, lai ieslodzījuma vietā atrastos tās personas, kuru turēšanai tur ir likumīgs pamats. Konstatējot vienā vai otrā ieslodzījuma vietā personu, kas tur atrodas nepamatoti, prokuroram tā nekavējoties jāatbrīvo.

Svarīgs prokuratūras orgānu pienākums ir uzraudzība pār pilsoņu darba tiesību un ražošanas disciplīnas stingru ievērošanu. Par nelikumīgām darbībām, kas ierobežo šīs tiesības, prokuratūras orgāni iesniedz protestu, aizskartās tiesības tiek atjaunotas, bet vainīgās personas sodītas.

Atbildības mēru nosaka pieļautā pārkāpuma raksturs un smagums.

Likumdošana piešķirusi prokuroram tiesības saukt tiesību pārkāpumos vainīgās personas pie disciplināras, ad-

ministratīvās, materiālās vai kriminālās atbildības.

Ja likuma pārkāpšanai ir nozieguma raksturs, tad prokurors neaprobežojas ar protesta iesniegšanu, bet sauc vainīgos pie kriminālatbildības. Prokurors ir atbildīgs par to, lai katrs noziedznieks tiktu saukts pie kriminālatbildības.

PSRS Konstitūcijā. piešķir vēl lielāku lomu prokuratūrai padomju likumības nostiprināšanā. Prokurorus neievēlē tāpat kā tiesnešus, bet tos iecel. Prokuratūras priekšgalā atrodas PSRS ģenerālprokurors. Viņu iecel PSRS Augstākā Padome uz pieciem gadiem.

PSRS ģenerālprokurors uz tādu pašu laiku iecel savienoto republiku, autonomo republiku, novadu un apgabalu prokurorus. Savienoto republiku prokurori iecel rajonu un pilsētu prokurorus, bet apstiprina PSRS ģenerālprokurors.

PSRS prokuratūra darbojas kā stingri centralizēts orgāns: visi prokurori realizē savas funkcijas kā vienas Prokuratūras pārstāvji.

PSRS Konstitūcijas 168.pantā un Latvijas PSR Konstitūcijas 167.pantā ir nostiprināts ārkārtīgi svarīgs prokuratūras darbības princips - prokuratūras neatkarība. Tā ir garantija prokuratūras augstākās uzraudzības principālitātei un objektivitātei, nesamierināmībai pret jebkuru likuma pārkāpēju, lai kādu amatu tas ieņemt. Prokuratūras neatkarība no jebkādiem vietējiem orgāniem nodrošina likumu vienveidīgu izpratni, izskaidrošanu un lietojumu mūsu valsts teritorijā. Kā atzīmēja b.L.Brežņevs savā referātā PSKP XXVI kongresā, "... orgāniem, kas sargā tiesisko kārtību, tiks nodrošināts partijas, ... visas mūsu sabiedrības pilnīgs atbalsts"¹.

1 PSKP XXVI kongresa materiāli, - R.; 1981, 86.lpp.

A. Plotnieks
 juridisko zinātņu doktors,
 profesors

PADOMJU KONSTITŪCIJA UN DAŽI VISPĀRTEORETISKĀS TIESISKĀS DOMAS ATTĪSTĪBAS JAUTĀJUMI

Padomju Konstitūcija ir ar augstāko juridisko spēku apveltīts padomju socialistiskās valsts pamatlikums, kas, paužot darba tautas intereses, nostiprina valsts un sabiedrības organizācijas pamatus, tautas varas mehānismu un pilsoņu tiesisko statusu. Konstitūciju formā tiek noteiktas tādas tiesību normas, kuru regulēšanas priekšmets ir padomju tautai pašas nozīmīgākās sabiedriskās attiecības. Padomju Konstitūcijas attīstība tieši saistīta ar Komunistiskās partijas ideoloģisko un organizatorisko darbību. Vispārinot komunisma celtniecības praksi, atklājot padomju sabiedrības attīstības likumsakarības, partija izstrādā generālo politisko līniju, kas īstenojās padomju tautas konstitucionālajā jaunradē.

Ketres PSRS un atsevišķas padomju republikas konstitūcijas pieņemšana bija un ir notikums ar izcilu politisku un juridisku, kā arī zinātnisku nozīmi. KPSFR 1918.gada Konstitūcijas, PSRS 1924., 1936.gadu Konstitūcijas, LPSR 1940.gada Konstitūcijas, spēkā esošo PSRS 1977.gada un padomju socialistisko republiku 1978.gada Konstitūciju teorētiskais pamats līdz ar marksisma-ļeņinisma klasiku darbiem, Komunistiskās partijas dokumentiem ir marksistiski ļeņiniskās tiesību zinātnes atziņas un sasniegumi. Savukārt šo konstitūciju projektu izstrādāšana un pieņemšana rosina zinātniskās domes attīstību, izvirza zinātnieku uzmanības centrā jaunas problēmas, stimulē jaunu zinātnisku ideju rašanos.

Izcila loma Padomju Konstitūcijas tapšanā un attīstībā ir V.I.ļepinam. Viņš darbi satur vadošās idejas tādu padomju konstitucionālo institūtu izstrādei kā padomju sabiedrības politiskā sistēma, padomju pilsoņa tiesiskais statuss, padomju federācija un autonomija, valsts aparāta organizācijas un darbības pamatprincipi.

Firmās Padomju Konstitūcijas - KSFSR 1918.gada Konstitūcijas projekta izstrādāšanas darbs tika veikts tieši V.I.ļepina un MK(b)P CK vadībā. 1918.gada 30.martā KK(b)P Centrālā Komiteja atzina par nepieciešamu izveidot komisiju, kas izstrādātu Padomju Konstitūciju. Lienu vēlāk, 31.martā KK(b)P CK dionas kārtībā bija jautājums par partijas Centrālās Komitejas politiku spstākļos, kad beidzies varas iekarošanas periods un sācijas jeuns - celtniecības periods. 7.aprīlī šī jautājums spspriešens turpinājās Centrālās Komitejas plēnumā, kurā ar runu vstājās V.I.ļepins. Plēnumš pieņēma lēmumu uzdot V.ļepinam izstrādāt tēzes par doto momentu. Izpildot šo lēmumu, V.I.ļepins uzrakstīja darbu "Padomju varas kārtējie uzdevumi", kurā bija iztirzāti padomju valsts aparāta darbības pamatvirzieni¹. V.I.ļepins bija autors arī pirmajiem svarīgākajiem padomju varas dekretiem, kuros tika formulēti Padomju Konstitūcijas pamatprincipi. Sevišķi nozīmīgs ir V.I.ļepina praktiskā līdzdalība konstitūcijas izstrādāšanā - viņš iepazinās ar atsevišķu projekta daļu pirmuzmetumiem, Viskrievijas Centrālās Izpildu Komitejas izveidotās Konstitūcijas komisijas sēžu stenogramām un izteica savus stzinumus atsevišķos jautājumos. Konstitūcijas projekta gelīgā redakcija tika izstrādāta V.I.ļepina vadītājā KK(b)P CK komisijā.

KSFSR 1918.gada Konstitūcija bija pasaulē pirmā proletāriskā socialistiskā Konstitūcija. Tāpēc starp teorētiskām problēmām, kuras toreizējos spstākļos izcēlās ar praktisku nozīmīgumu un izraisīja īpešu interesi, pirmām kārtām minama Padomju Konstitūcijas tipe problēma. Padomju Konstitūcijas jeuna kvalitāte izcelta V.I.ļepina runā Viskrievijas V Padomju

¹ МЛІ ОРА, ф.17, спр.2, л.1, лpp.4.-6.

kongressā¹, bet it īpaši pirmajā laikā pēc kongress publicētajos rakstos un teiktajās runās. Padomju Konstitūcijas principiālo atšķirību no buržuāziskajām konstitūcijām V.I. Ļeņins saskatīja tajā apstākli, ka tā nostiprina vēlsts varas pāreju strādnieku šķires rokās un ir varens ierocis darbaļaužu cīņā per socialisma uzvaru, īpaši izceļot tādas Padomju Konstitūcijas raksturīgas īpašības kā realitāte un tautiskums², Jautājums par Padomju Konstitūcijas šķirisko būtību iztirzāts N. Gļebova³, A. Gorkina⁴, N. Krupskajas⁵ darbos. Macības par Padomju Konstitūciju izveidē nozīmīga loma bija P. Stučkas pētījumiem. Padomju Konstitūcija pēc Stučkas atzinuma nosaka "proletariāta un darba zemniecības varas organizāciju"⁶, pasludina un nodrošina brīvības pilsētu un lauku darbaļaudim. P. Stučka izšķir rakstīto un nerakstīto konstitūciju. Buržuāziskajā sabiedrībā tās neskrit. Konstitucionālais dualisms tiek likvidēts tikai pēc socialistiskās revolūcijas, kad "reālais spēku samērs atbilst tā rakstiskai izteiksmei"⁷. KSFPR Konstitūcija "izteic rakstiski tikai to, ko revolucionārais proletariāts ir jaunradījis"⁸.

¹ Ļeņins V. I. Tautas Komisāru Padomes ziņojums 1918. g. 5. jūlijā. - Raksti, 27. sēj., 462. lpp.

² Ļeņins V. I. Runa mitingā Namovniku rajonā 1918. g. 26. jūlijā. - Raksti, 27. sēj., 500. lpp., Ленин В. И. Речь на митинге в Пресненском районе 26 июля 1918 г. - Полн. собр. соч., т. 36, с. 535-536; Ļeņins V. I. Runa par revolūcijas gādādienu 6. novembrī. - Raksti, 28. sēj., 115.-128. lpp.; Ļeņins V. I. Proletāriskā revolūcija un renegāts Kautskis. - Turpat, 244.-251. lpp.

³ Sk. Глебов Н. Наш основной закон. - М., 1918, 40 с.

⁴ Sk. Горкин А. Два мира. - Народное право, 1918, № 2, с. 67-70; № 3-4, с. 139-152.

⁵ Sk. Крупская Н. Конституция РСФСР. - М., 1918, с. 16.

⁶ Стучкая П. Конституция гражданской войны. - Пролетарская революция и право, 1918, № 3-4, с. 16.

⁷ Стучка П. Конституция РСФСР Республики в вопросах и ответах. - М., 1919, с. 9.

⁸ Stučka P. Proletariāta likumība. - Rīga, 1919., 7. lpp.

Pirmās padomju konstitūcijas projekts izstrādāšanas gaitā plašu ievēribu guva arī padomju federācijas problēma. Oktobra revolūcijas priekšvakarā marksistiski ļeņinskās valsts doktrīnas ietveros bija izstrādāta izvērsta mācība par valsts uzbūves formām. V.I.Ļeņins, tāpat kā K.Markss un F.Engelss, valsts uzbūves formas vērtēja no strādnieku šķiras interešu viedokļa. Dodot priekšroku dažādu tautu proletariāta konsolidāciju veicinošai unitārai valstij, viņš pieļāva un stizina arī federatīvu valsts uzbūves formu kā līdzekli nacionālās apspiešanas likvidēšanai. „Ļeņinskeajā Strādājošās un ekspluatētās tautas tiesību deklarācijā” Padomju Krievija pirmoreiz likumdošanas ceļā pasludināta par Padomju nacionālo republiku federāciju. VCIK Konstitūcijas komisijas locekļi, kuru vidū bija izcili Komunistiskās partijas un Padomju valsts darbinieki, protams, zināja V.I.Ļeņins viedokli jautājumā par federāciju, taču viņu uzdevums bija formulēt konstitucionālas normas, kuras regulētu federatīvas padomju valsts vienības veidojumu praksē. Jau pirmajā sēdē, kas notika 5.aprīlī, spriežot jautājumam par Konstitūcijas komisijas darba kārtību, vairāki komisijas locekļi (D.Magerovskis, J.Staļins) ieteica organizēt diskusiju par federāciju. Šajā sakarībā komisijas priekšsēdētājs J.Sverdlovs ierosināja noklausīties M.Reisners un J.Staļina referātus par vispārīgajiem federācijas principiem¹. Pirmās nākošajā komisijas sēdē 10.aprīlī plašu referātu nolasijs M.Reisners. Viņš noliedza nacionālo principu un ierosināja organizēt Padomju Krievijas valsts vienību šādas teritoriālas federācijas veidā: šķiriskas, darba, profesionāles, saimnieciskās un politiskās savienības veido federatīvas kopienas, tās savukārt apvienojās federatīvās provinču savienībās, provinču federācijas - spgabsu republikās un pēdējās - KPFSR. Referāta apspriešanas gaitā izrādījās, ka šī viedokļa vienīgais piekritējs ir M.Pokrovskis. Pārējie komisijas locekļi →

¹ PSRS CVORA, f.6980, apr.1, l.3., lpp.12.-13., 15.-16.

debašu dalībnieki bija vienprātis, ka nacionālo momentu ignorēt nevar, ka, veidojot padomju federāciju, vienlaicīgi jāņem vērā vairākas pazīmes: nacionālās un teritoriālās (J.Steklovs), nacionālās un ekonomiskās (J.Sverdlovs)¹. Analogisks viedoklis bija arī J.Staļinam, kurš 12.apriļa sēdē teiktajā runā par Krievijas federācijas subjektiem atzina apgabalus, kuri atšķiras ar savu nacionālo sastāvu². 19.apriļa sēdē par padomju federāciju nolēma balsot, pie kam par padomju federācijas subjektiem Konstitūcijas komisija ar belau vairākumu atzina apgabalus, kas atšķiras ar sadzīves ipetnībām un nacionālo sastāvu³.

Neskatoties uz to, ka Konstitūcijas komisija viņa viedokli noraidīja, M.Reisners no tā neatteicās. Kad jūnijā Tieslietu tautas komisariāts KSFPFR TKP uzdevumā uzsāka patstāvīgu darbu pie konstitūcijas projekta, M.Reisners tā 8.pantu formulēja šādi: "Gadījumā, ja citās valstīs nodibinās padomju sociālistiskā federācija, KSFP Republika atstājas ar tām vienotā savienībā uz vispārējas padomju federācijas pamatiem"⁴. Izstrādājot šī konstitūcijas projekta galīgo redakciju, KSFPFR tieslietu tautas komisārs P.Stučka būtiski grozīja arī 8.panta tekstu: "Līdz ar sociālistiskās padomju varas nodibināšanu citās zemēs, KSFP Republika apvienojas ar viņam vienotā savienībā - padomju republiku sociālistiskā federācija"⁵. Ar šo labojumu P.Stučka ieviesa projektā augstākās padomju federācijas formas jēdzienu, izprotot to kā savienoto valsti. Iepazīstoties ar Tieslietu tautas komisariāta izstrādāto KSFPFR Konstitūcijas projektu, V.I.Leņins pievērsa īpašu uzmanību šim pantam. Pasvītrotot panta tekstu, viņš to papildināja ar piezīmi, ka apvienoties var ne tikai padomju, bet arī tādas republikas, kurās prole-

¹ PSRS CVORA, f.6980., apr.1., l.4., lpp.9., 21., 49.-51.

² PSRS CVORA, f.6980., apr.1., l.5., lpp.3.

³ PSRS CVORA, f.6980., apr.1., l.6., lpp.57.

⁴ PSRS CVORA, f.6980., apr.1., l.6., lpp.61.

⁵ LPSR CVVA, f.7380., apr.1., l.4., lpp.19.; PSRS CVORA, f.6980., apr.1., l.6., lpp.42.

tariāte diktatārs būtu nodibināts citā valstiskā formā - "padomju vai citādās proletāriskās"¹.

Kopš 1919.gada izveidotā padomju republiku militārā savienība 1920.gadā pārsuga par militāri saimniecisko savienību, 1920. un 1921.gados noslēgtie savienības līgumi sekmēja padomju republiku savstarpējās palīdzības attīstību uz konfederatīviem pamatiem. Republiku dzīvībai ciešāka sadarbība dažādās dzīves jomās izraisīja nepieciešamību veidot to valsts - tiesisku apvienību. Šādas apvienības pamatprincips, kas tika nostiprināts PSRS 1924.gada Konstitūcijā, izstrādāja V.I.ļeņins. Norsidot J.Staļina ideju par republiku apvienošanu, tam iestājoties KSFSR uz autonomijas pamatiem, V.I.ļeņins 1922.gada 27.septembra vēstulē KK(b)P CK Politbiroja locekļiem un darbā "Jautājumā par tautībām jeb par "autonomizāciju"" ierosināja tiesības vienlīdzīgu suverēnu republiku brīvprātīgu apvienošanos jaunā valstī.² V.I.ļeņins uzskatīja par nepieciešamu organizēt arī jaunus savienības valsts orgānus, to skaitā Savienības Centrālo Izpildu Komiteju. Pēc visu republiku CIK vienošanās vajadzēja izveidot Vissavienības tautas komisariātus. V.I.ļeņins kategoriski prasīja, lai savienības valsts orgāni tiktu izveidoti un darbotos saskaņā ar proletāriskā internacionālisma principu³.

Sakarā ar PSRS 1924.gada Konstitūcijas pieņemšanu N.Kriļenko un P.Stučka izvirzīja parestās un konstitucionālās likumības savstarpējo attiecību problēmu⁴.

Sociālisma pamatu uzcelšana PSRS bija saistīta ar politisko un juridisko institūtu sociālās bāzes tālāku paplašināšanos un izmaiņām to uzdevumos. Komunistiskā partija, radoši attīstot marksisma-ļeņinisma mācību par politisko un juridisko virsību pārejas periodā no kapitalisma uz sociālistisku un socialistisku

¹ Ленин В.И. Поправки к проекту Конституции РСФСР. - Ленинский сборник, 21. - М., 1933, с.267.

² Sk. Ļeņins V.I. Jautājumā par tautībām jeb par "autonomizāciju". - Raksti, 36.sēj., 556.-557.lpp.

³ Sk. Ļeņins V.I. Zīmīte Politbirojiem par cīņu pret lielvalstisko šovinismu. - Raksti, 33.sēj., 326.lpp.

⁴ Материалы 2 сессии ЦИК СССР 2 созыва. Стенографический отчет. - М., 1924, с.404-414; Стучка П. Учение о государстве пролетариата и крестьянства и его Конституция, СССР и РСФСР. Изд.5-е, - М., 1926, с.218.

sabiedrībā, atzina, ka otrā PSRS tautas saimniecības attīstības
 piecgadu plāna izpildes rezultātā Padomju valsts kļuvusi par
 "monolītu sociālistisko republiku"¹, orientēja uz jaunu, aug-
 stāku sociālistiskās demokrātijas realizācijas formu ievieša-
 nu. VK(b)P CK februāra (1935.g.) plēnuma lēmumus par nepiecie-
 šamību izdarīt grozījumus PSRS Konstitūcijā un PSRS Centrālās
 Izpildu Komitejas Konstitūcijas komisijas darbība izvirzīja
 padomju tiesību zinātnieku uzmanības centrā jautājumu par tie-
 sībām uzvaroša socialisma apstākļos. 1936.gadā marksistiski lē-
 ņiniskajā vispārīgajā tiesību teorijā tiek ieviests termins
 "padomju sociālistiskās tiesības" un sāk nostiprināties uzskats
 par padomju sociālistiskajām tiesībām kā vēsturiski augstākā
 tips tiesībām, kas pēc savas šķiriskās būtības un uzdevumiem
 principiāli atšķiras no buržuāziskajām tiesībām. Pirmos nozī-
 mīgākos rakstus par šo tematu publicēja N.Kriļenko un J.Pašu-
 kanis. Abi viņi bija Konstitūcijas komisijas locekļi², un tas
 bez šaubām ietekmēja viņu teorētiskos secinājumus - padomju
 tiesību problēma tika risināta, vadoties pēc PSRS 1936.gada
 konstitūcijas normām, kas nostiprināja padomju sabiedrības
 sociālistisko būtību veidojošās attiecības. Rakstā "Valsts un
 tiesības socialismā" J.Pašukanis pirmo reizi nosauc padomju
 tiesības par sociālistiskām. To jaunā attīstības posma specifi-
 ke vipe izprētnē izriet no tā fakta, ka "padomju sociālistisko
 tiesību saturs gen pilsētā, gen laukos ir vienveidīgas sociā-
 listiskās ražošanas attiecības"³. Rakstā vissī izsmēloši minēti
 padomju sociālistisko tiesību uzdevumi, tai skaitā minēta revo-
 lūcijas iekarojumu, sociālistiskās sabiedriskās iekārtas un
 sociālistiskā īpašuma aizsardzība, disciplīnas nodrošināšana,

¹ Материалы XIII съезда ВКП(б). Стенографический отчет. - М., 1934, с.21, 74, 352, 585, 660.

² Ронин С.Л. Из истории подготовки проекта Конституции СССР 1936 года. - В кн.: Правовое регулирование общественных отношений. М., 1976, с.46-49.

³ Пашуканис Е. Государство и право при социализме. Советское государство, 1936, № 3, с.8.

darbāješu personisko un mantisko tiesību un socialistiskās ģimenes aizsardzība. Par dominējošām socialistisko tiesību normu realizācijas metodām J. Pašukenis stzina parliedzināšanu un pāraudzināšanu un tiesību normu piemērošanas praksi dēvēja par "kolosālu kultūras un sudzināšanas darbu"¹. Otrā rakstā "Padomju socialistiskās tiesības", kurš uzrakstīts PSRS 1936. gada Konstitūcija: pieņemšanas notikuma priekšvekerā, J. Pašukenis pasvītro, ka padomju tiesības kā jauna tipa tiesības radās Oktobra revolūcijas rezultātā un sverīgākais tiesību jautājums . par režošanas līdzekļu īpašuma veidu tiek izlemts KSFPR 1918. gada Konstitūcija. "Režošanas līdzekļu sabiedriskā socialistiskā īpašuma nodibināšana - lūk, kam ir izšķiroša nozīme padomju tiesību raksturojumam... - rakstīja J. Pašukenis. - Tas ir pamats padomju tiesībām, kas ir diametrāli pretējās buržuāziskās sabiedrības tiesībām"².

Jau pirmās Padomju Konstitūcijas, būdama reizē valsts un sabiedrības pamatlikumi, nostiprināja arī sabiedrības organizācijas pamatus. PSRS 1936. g. Konstitūcija saturēja jau atsevišķu nodaļu "Sabiedriskā iekārta" un N. Kriļenko raksturoja to kā pamatlikumu, kas nosaka valsts un sabiedrisko iekārtu, socialistiskās valsts pārvaldīšanas kārtību.

PSRS Konstitūcijas pasaulvēsturisko nozīmi N. Kriļenko speltīja ar faktu, ka konstitucionālās normas atspoguļo socialistiskās sabiedrības valsts raksturīgās pazīmes - tajā nav ekspluatatoru šķiru un īstenots socialistiskā iekārta, kas izslēdz ekspluatāciju. Analogiski viņš atklāja socialistisko tiesību principiālo atšķirību no buržuāziskajām - "socialistiskās tiesības nodibina tādu sabiedrisko kārtību, kas izslēdz pašu ekspluatācijas iespēju"³ un to uzdevums ir socialistiskās valsts un sabiedriskās iekārtes, padomju pilsoņu un to tiesību, kā arī

¹ Пашукенис Е. Государство и право при социализме. - Советское государство, 1936, № 3, с. 8.

² Пашукенис Е. Советское социалистическое право. - Большевик, 1936, № 22, с. 24.

³ Крыленко Н. Победа социализма и задачи советского суда. - Советское строительство, 1936, № 10, с. 8, 12.

esošās sēdes kārtības, kas pamatojas uz principu "ketrem - pēc viņa darba", sīksardzība¹.

PSRS 1977.gada un padomju socialistisko republiku 1978. gada Konstitūcijas ir attīstīta sociālisma konstitūciju pirm-pērsugs. To jaunrades pamatā ir komunisma celtniecības prakses teorētiskais vispārīgums Komunistiskās partijas dokumentos: PSKP Programmas secinājumi par proletariāta diktatūras valsts pāraugšanu visas tautas valsti, par visas tautas valsts uzdevumiem, par socialistiskās demokrātijas realizācijas formām un pasākumiem to pilnveidošanai; PSKP XXIV kongress atzinumi, ka sociālisma celtniecības gados mūsu valstī radusies jauna vēsturiska cilvēku kopība - padomju tauta, ka komunistiskās sabiedrības celtniecības gaitā līdz ar citiem risināmi tādi uzdevumi kā socialistiskās demokrātijas vispusīga attīstība, sabiedrības politiskās organizācijas sistēmas pilnveidošana un Padomju valsts nostiprināšana.

PSKP XXV kongress izstrādāja partijas politisko līniju jautājumā par padomju politiskās sistēmas attīstību, partijas darbības organizatorisko formu pilnveidošanu. Kongress atzina par nepieciešamu tālāk nostiprināt valsts un sabiedriskās dzīves tiesisko pamatu un formulēja vadošās idejas, kuras bija PSRS Augstākās Padomes Konstitūcijas komisijas darba pamatā.

Raksturojot virzienu, kādā norit Konstitūcijas komisijas darbs, L. Brežņevs minēja nepieciešamību atspoguļot Konstitūcijā tautas saimniecības vadīšanas principus, socialistiskās valsts humāno raksturu, tālāk nostiprināt un attīstīt socialistisko demokrātiju.

PSRS 1977.gada Konstitūcija, "saglabādams pirmās padomju Konstitūcijas, 1924.gada PSRS Konstitūcijas un 1936.gada PSRS Konstitūcijas iedju un principu pēctecību"², paņē Komunistiskās

¹ Крыленко Н. Победа социализма. - Там же, с.8,12.

² PSRS Konstitūcija. - Rīga, 1977., 5.lpp.

partijas jaunās strīpas par attīstītās socialistiskās sabiedrības un visas tautas valsts attīstības likumsekarībām, nostiprina proksē pārbaudītās valsts un sabiedriskās dzīves normas un iezīmē to attīstības perspektīvas nākotnē.

Reizē PSRS 1977.gada Konstitūcija, kā arī padomju socialistisko republiku 1978.gada Konstitūcijas ir zinātniski pētnieciskā darba programma viesību zinātnēs. PSKP CK ģenerālsekretāra L.Brežņeva referātā PSKP XXVI kongresā uzsvērts: "Visbūtiskākās pārmaiņas padomju sabiedrības ekonomiskajā, sociālajā un garīgajā dzīvē, visas tautas valsts dziļais demokrātisms radušies koncentrētu izpausmi jaunajā PSRS Konstitūcijā¹. Spēkā esošajās padomju konstitūcijās aniegtas izsmēlošs padomju socialistiskās valsts funkciju raksturojums, atklāts padomju sabiedrības politiskās sistēmas saturs, apkopota esošā socialistiskās demokrātijas prakse un detalizēti reglementētas demokrātijas realizācijas formas, nostiprināta pilsoņu līdztiesība kā universāls princips un pilsoņu konstitucionālo tiesību un pienākumu vienotība, pilsoņu konstitucionālais statuss bagātināts ar jaunām tiesībām un brīvībām. Padomju tiesību zinātnieku uzdevums ir radoši apgūt novitātes, ar kurām tik bagāta PSRS un padomju socialistisko republiku Konstitūcijas un atspoguļot tās vispārteorētisko tiesību zinātnu kategorijās un jēdzienos.

¹ PSKP XXVI kongresa materiāli. - Rīga, 1981., 84.lpp.

KONSTITUCIONĀLO NORMU REALIZĀCIJA PADOMJU VALSTS
LIKUMU KOPOJUMA SAGATAVOŠANAS GAITĀ

Attīstīta sociālisma konstitūciju pieņemšana kļuva par nozīmīgu notikumu padomju likumdošanas attīstībā. Jauno konstitūciju pieņemšana it kā apkopoja līdz šim paveikto darbu likumdošanas pilnveidošanā. Vienlaicīgi jaunās Konstitūcijas kļuva par bāzi turpmākai padomju likumdošanas attīstībai, jo Pamatlikumi "fiksē tikai galvenās, principiālās tēzes, kas darbodamās tieši, reizē tiek izvērstas un konkretizētas citos likumdošanas aktos"¹.

Saskaņā ar PSKP Centrālās Komitejas, PSRS Augstākās Padomes Prezidija un PSRS Ministru Padomes 1977. gada 12. decembra lēmumu "Par darba organizēšanu, lai PSRS likumus pieskaņotu PSRS Konstitūcijai"², turpinās plānveidīga jaunu likumdošanas aktu projektu sagatavošana un pieņemšana. Padomju likumdošanas atjaunošana uz Konstitūcijas pamata rada lielu lietderīgu efektu, jo "jaunie likumi dod iespēju smalkāk, precīzāk regulēt dažādas sabiedrisko attiecību sfēras"³. Pašreiz jau ir izdota lielākā daļa no lēmumā paredzētajiem aktiem, tai skaitā, likumi par PSRS Augstākās Padomes vēlēšanām, PSRS Ministru Padomi, PSRS pilsonību, PSRS Augstāko tiesu, kā arī administratīvo pārkāpumu un dzīvokļu likumdošanas pamati.

Analogs likumdošanas aktu projektu sagatavošanas plāns, kura realizācija izriet no Latvijas PSR Konstitūcijā

¹ Brežņevs L. Par PSRS Konstitūcijas projektu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem. -R., 1977, 13. lpp.

² PSRS Augstākās Padomes Ziņotājs, 1977, Nr. 51, 849-854. lpp.

³ PSKP XXVI kongresa materiāli. -R., 1981, 85. lpp.

ietvertā radošā potenciāla, ir pieņemts un tiek īstenots arī mūsu republikā.

Jaunu likumdošanas aktu izdošana ir viens no pamatvirzieniem likumdošanas tālākas pilnveidošanas vienotā programmā, kura pašreiz tiek realizēta mūsu valstī.

No minētā lēmuma izriet arī otrs likumdošanas pilnveidošanas pamatvirziens, kas paredz agrāk izdoto, spēkā esošo normatīvo aktu pieskaņošanu jaunajām konstitucionālajām normām. Šādi grozījumi un papildinājumi jau ir izdarīti vairākos likumdošanas aktos, tai skaitā, veselības aizsardzības, tautas izglītības, zemes dzīļu, lauksaimniecības un ģimenes, mežu, zemes un ūdeņu likumdošanas pamatos, likumos par PSRS Darbaļaužu deputātu padomju statusu un par PSR Augstākās Padomes deputātu atsaukšanas kārtību.

Trešais likumdošanas pilnveidošanas pamatvirziens ir likumdošanas sistematizācija. Centrālo vietu likumdošanas sistematizācijas darbā ir ieņēmusi Padomju valsts likumu kopojuma, tas ir, PSRS likumu kopojuma un Savienoto republiku likumu kopojumu sagatavošana un izdošana¹.

Nepieciešamība uzsākt Padomju valsts likumu kopojuma izdošanu tika atzīta PSKP XXIV kongresā. Par tā izdošanas galvenajiem mērķiem tika izvirzīti sociālistiskās tiesiskās kārtības nostiprināšana un likumdošanas pieejamība visiem padomju pilsoņiem².

Jau PSRS Konstitūcijas projekta raksturojumā tika atzīts, ka Pamatlikums kļūs par Padomju valsts likumu kopojuma³ kodolu⁴. Tas nozīmēs, ka Konstitūcija ievadīs Likumu kopojumu un tās normas cauraudīs visas Likumu kopojuma sastāvdaļas. Vienlaicīgi jāatzīmē, ka atsevišķas

¹ Sk. PSKP XXVI kongresa materiāli.-R., 1981, 85. lpp.

² PSKP XXV kongresa materiāli.-R., 1977, 92. lpp.

³ Turpmāk saīsināti - Likumu kopojums.

⁴ L. Brežņevs. Par PSRS Konstitūcijas projektu.-R., 1977, 18. lpp.

konstitucionālās normas tiek realizētas jau pašā Likumu kopojuuma sagatavošanas gaitā.

Likumu kopojuuma sagatavošana ir saistīta ar valsts un sabiedriskās dzīves tiesiskā pamata nostiprināšanu. Šīs konstitucionālās normas (PSRS Konstitūcijas un Latvijas PSR Konstitūcijas 9.panti) paredz sabiedrisko attiecību tiesiskās regulēšanas pilnveidošanu, panākt juridisko priekšrakstu, pirmām kārtām, konstitucionālo normu atbilstību jaunajam padomju sabiedrības attīstības līmenim. Daudz pilnīgāk veikt šo svarīgo uzdevumu ir iespējams tad, ja to saista ar Likumu kopojuuma sagatavošanu. Tas ir tāpēc, ka uzdevuma veikšanai ir nepietiekami sagatavot un pieņemt tikai tos normatīvos aktus, kas tieši paredzēti Konstitūcijā vai izriet no tās satura.

Svarīgi ir likvidēt atsevišķu priekšrakstu pretrunīgumu un daudznozīmību, aizpildīt nepilnības likumdošanā, novērst normu dažādību par vieniem un tiem pašiem jautājumiem, kas apgrūtina to realizāciju. Vislabāk šos uzdevumus ir atrisināt, balstoties uz visu to likumdošanas aktu analīzi, kas veltīti konkrētam jautājumam un Likumu kopojuuma sagatavošana ir optimālākais variants to veikšanai¹.

Valsts un sabiedriskās dzīves tiesiskā pamata nostiprināšana ir cieši saistīta ar citu konstitucionālu normu - sociālistiskās likumības nostiprināšanu (PSRS Konstitūcijas un Latvijas PSR Konstitūcijas 4.panti). Likumu kopojuuma izdošana radīs iespēju ne tikai amatpersonām, bet arī pilsoņiem labāk zināt un pilnīgāk ievērot tiesību aktu prasības, līdz ar to konsekvētāk īstenot dzīvē sociālistiskās likumības principu.

Bez tam Likumu kopojuums pavērs plašākas iespējas spēkā esošās likumdošanas novērtēšanai, kas ir svarīgs nosacījums jaunu likumprojektu sagatavošanai un pieņemšanai, kas savukārt arī veicinās sociālistiskā likumības

1 Колибаб Н.Е. Создание Свода законов Советского государства. - Сов. гос. и право, 1960, №3, с.3-4.

nostiprināšanu.

Tā kā Likumu kopojumus aptvers ne tikai PSRS likumdošanas materiālus, bet arī savienoto republiku likumdošanas materiālus, pēdējo pilnveidošanai tiks izvirzītas tādas pašas prasības kā Vissavienības aktiem. Jaunu republikānisko likumdošanas aktu, kā arī priekšlikumu izstrādāšana par izmaiņām un papildinājumiem spēkā esošajā likumdošanā ir jāveic, pamatojoties uz PSRS likumdošanas sistematizāciju. Tas ļaus novērst republikānisko likumdošanas aktu neatbilstību Vissavienības aktiem. Tādā veidā Likumu kopojumā sagatavošana kļūs par vienu no līdzekļiem, kas nodrošinās visā PSRS teritorijā vienotību atsevišķu jautājumu tiesiskajā regulēšanā, tas atbilst arī PSRS Konstitūcijas 73.panta 4.punkta prasībām¹.

Likumu kopojumā vispārējās kontūras noteica PSKP Centrālās Komitejas, PSRS Augstākās Padomes Prezidija un PSRS Ministru Padomes 1976.gada 2.septembra lēmums Nr.716 "Par PSRS likumu kopojumā sagatavošanu un izdošanu"². Šajā lēmumā atzīts par nepieciešamu sagatavot un izdot PSRS likumu kopojumā, bet katrā savienotajā republikā - republikas likumu kopojumā. Tika atzīmēts, ka PSRS likumu kopojumā jāietver PSRS likumdošanas akti, svarīgākie PSKP Centrālās Komitejas un PSRS Ministru Padomes kopīgie lēmumi un PSRS Valdības lēmumi, kam ir vispārnormatīvs raksturs³. Lai nodrošinātu PSRS likumu kopojumā izdošanu, tika nolemts radīt kodificētus un citus vienotus aktus, kā arī aktus nepilnību novēršanai likumdošanā. Likumu kopojumā ietveramajiem materiāliem jābūt sakārtotiem pēc noteiktas shēmas. Izstrādāt priekšlikumus par PSRS likumu kopojumā

¹ Sk. Колибаб Н.Е. Создание свода законов Советского государства.-Сов.гос. и право, 1980, №3, с. 1

² PSRS Augstākās Padomes Zinotājs, 1976, Nr. 37, 607-608.lpp.

³ No šiem norādījumiem ir redzams, ka PSRS likumu kopojumā ievietojamo aktu loks ir plašāks, nekā tas izriet no termina "likums" juridiskās izpratnes, jo līdz ar likumiem tajā tiks ietverti arī citi normatīvie akti.

shēmu, kā arī materiālu kārtošanas pamatprincipiem un citiem jautājumiem, kas saistīti ar likumu kopojuma sagatavošanu un izdošanu un tika uzdots PSRS likumu kopojumu izdošanas komisijai. Atbildība par PSRS likumu kopojuma sagatavošanas kvalitāti tika noteikta PSRS Tieslietu ministrijai.

Arī mūsu republikā, pamatojoties uz norādīto lēmumu par PSRS likumu kopojuma sagatavošanu un izdošanu, tika pieņemts attiecīgs lēmums, kurā pamatvilcienos tika atrisināti ar Latvijas PSR likumu kopojuma sagatavošanu un izdošanu saistītie jautājumi.

PSKP Centrālās Komitejas, PSRS Augstākās Padomes Prezidija un PSRS Ministru Padomes 1976.gada 2.septembra lēmumā izvirzītie jautājumi tika konkretizēti PSKP Centrālās Komitejas, PSRS Augstākās Padomes Prezidija un PSRS Ministru Padomes 1978.gada 23.marta lēmumā Nr.229 "PSRS likumu kopojuma jautājumi"¹. Saskaņā ar šo lēmumu PSRS likumu kopojumu paredzēts izdot laikā no 1981. līdz 1985.gadam, un tas būs PSRS Augstākās Padomes Prezidija un PSRS Ministru Padomes oficiāls izdevums. Tika akceptēta PSRS likumu kopojuma shēma, likumu kopojuma materiālu kārtošanas pamatprincipi un izstrādājamo un PSRS likumu kopojumā ietveramo aktu saraksts, apstiprināts PSRS likumu kopojuma sagatavošanas un izdošanas plāns.

Attiecīgā lēmumā savu tālāko risinājumu guva ar Latvijas PSR likumu kopojuma sagatavošanu un izdošanu saistītie jautājumi. Šajā lēmumā tika noteikts, ka Latvijas PSR likumu kopojums ir jāizdod laikā no 1981. līdz 1986.gadam kā oficiāls Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija un Latvijas PSR Ministru Padomes izdevums. Ar šo lēmumu tika akceptēta Latvijas PSR likumu kopojuma shēma, likumu kopojuma sastādīšanas pamatprincipi un izstrādājamo un Latvijas PSR likumu kopojumā iekļaujamo aktu saraksts, kā arī apstiprināts Latvijas PSR likumu kopojuma sagatavošanas un izdošanas plāns.

¹ PSRS Augstākās Padomes Ziņotājs, 1978, Nr.15, 187-191.lpp.

1976. gadā mūsu valstī likumdošanas sistematizācijas jomā tika pabeigts nozīmīgs darbs - PSRS spēkā esošās likumdošanas aktu krājuma izdošana. Līdzīgs darbs tika pabeigts arī mūsu republikā - izdots Latvijas PSR sistematiskais likumdošanas aktu krājums.

Šajā sakarībā var rasties jautājums, ar ko tad Likumu kopojumā atšķirībā no jau izdotajiem PSRS spēkā esošās likumdošanas aktu krājuma un savienoto republiku sistematiskajiem likumdošanas aktu krājumiem - savdabīgā Padomju valsts sistematiskā likumdošanas aktu krājuma¹.

Nemot vērā, ka Likumu kopojumā, tāpat kā Krājumā, tiks ievietoti visi augstāko valsts varas orgānu izdotie akti, bet atšķirībā no Krājuma, Likumu kopojumā tiks iekļauti tikai paši svarīgākie Komunistiskās partijas Centrālo Komiteju un Ministru Padomju kopējie lēmumi un Valdības vispārēja rakstura normatīvie lēmumi. Var rasties priekšstats, ka Likumu kopojumā būs tikai saīsināts Krājuma variants. Tas it kā izriet arī no tā, ka atšķirībā no Krājuma, kas tika izdots, lai ar spēkā esošo likumdošanu nodrošinātu valsts un saimnieciskos orgānus, Likumu kopojumā galvenokārt būs domāts pilsoņiem.

Abos izdevumos ievietotie normatīvie akti saglabā savu juridisko spēku iepriekšējā formā (likums, dekrēts, lēmums). Taču atšķirībā no Krājuma Likumu kopojumā būs oficiāls izdevums. Likumu kopojumā oficiālais raksturs dos iespēju to izmantot konkrētu lietu izskatīšanai kā tiesību avotu, t.i., varēs atsaukties uz attiecīgajām Likumu kopojumā normām.

Normatīvā materiāla sakārtošana gan Krājumā, gan Likumu kopojumā balstās uz diviem savstarpēji saistītiem tiesību nozaru un valsts pārvaldes nozaru principiem.

Taču atšķirībā no Krājuma Likumu kopojumā dominēs tiesību Turpmāk saīsināti - Krājums.

nozaru princips, kas lielākā mērā ļaus novērst radniecisku aktu atkārtošanos citās tā sadaļās. Pašreizējos apstākļos vēl nepietiekamas likumdošanas kodificētības dēļ pilnīga pārēja uz tiesiskā materiāla grupēšanu pa tiesību nozarēm nav iespējama.

Pastāvot kvantitatīvai dažādībai (piemēram, sadaļu skaits Likumu kopojumā būs mazāks nekā Krājumā), starp Krājuma un Likumu kopojava shēmām ir arī kvalitatīvas atšķirības.

Krājuma shēmu galvenokārt noteica jau esošais tiesību materiāls, bet Likumu kopojava shēma ir veidota tā, ka tā paredz arī pašreiz vēl nepieņemtu normatīvo aktu ieviešanu. Likumu kopojava sagatavošanā centrālo vietu ieņem jautājums par jaunu likumprojektu sagatavošanu un tāpēc galvenā atšķirība starp abiem izdevumiem ir meklējama veicamās inkorporācijas dziļumā. Likumu kopojava tiks ietverti akti ar augstāku konsolidācijas un kodifikācijas pakāpi¹.

Par plašo tiesību jaunrades darbu, kas norit Likumu kopojava sagatavošanas procesā liecina sekojoši skaitļi; piemēram, no vairāk nekā 160 aktiem, kas ievietoti jau izdotajā PSRS likumu kopojava 1.sadaļā, jauni ir 36 akti, jaunā redakcijā - 21 akts, bet ar grozījumiem un papildinājumiem - 42 akti². Šie dati uzskatāmi parāda, ka Likumu kopojava sagatavošana nav vienkāršs, mehānisks visa likumdošanas masīva apvienojums, bet gan radoša likumdošanas sistēmas pilnveidošana atbilstoši šodienas prasībām.

Lai varētu kaut nedaudz novērtēt jau padarītā un vēl veicamā darba komplicētību, pietiek atzīmēt, ka pašreiz pēc aptuveniem aprēķiniem visā mūsu valstī ir spēkā pāri

¹ Sk. Самощенко И.С. О своде законов Советского государства. - В кн.: Проблемы совершенствования советского законодательства. Труды ВЦИМ советского законодательства. - М., 1977, т.8, с.11-12.

² Sk. Свод законов Советского государства. Теоретические проблемы. - М., 1981, с.15.

par vienu miljonu tikai augstāko valsts varas un pārvaldes orgānu izdoto normatīvo aktu¹.

Jau PSRS spēkā esošās likumdošanas aktu krājuma sagatavošanas gaitā tika izdarīta savdabīga esošo normatīvo aktu inventarizācija, kuras rezultātā tika atcelti vairāk nekā 20 tūkstoši tikai Vissavienības nozīmes aktu vien, kas faktiski bija zaudējuši savu juridisko nozīmi, daudzos spēkā esošajos aktos tika izdarīti grozījumi un papildinājumi².

Tāpat kā hronoloģisko likumdošanas aktu krājumu sastādīšana savā laikā kļuva par nepieciešamu priekšnoteikumu, lai radītu pirmos sistemātiskos likumdošanas aktu krājumus, PSRS spēkā esošās likumdošanas aktu krājums kopā ar savienoto republiku sistemātiskajiem likumdošanas aktu krājumiem kļuva par pamatu Likumu kopojuuma izveidošanai. Bez šiem sistemātiskajiem aktu krājumiem nebūtu iespējams uzsākt Likumu kopojuuma sastādīšanu, kas paredzēta kā kvalitatīvi augstāka sistematizācija. Likumu kopojuuma sagatavošana atšķirībā no iepriekš veiktajiem likumdošanas sistematizācijas darbiem paredz, ka likumdošanas konsolidācija tiks veikta visās bez izņēmuma padomju tiesību nozarēs. Katrai savienotajai republikai, gatavojot savu likumu kopojuumu, faktiski ir jāpapildina PSRS likumu kopojuums, lai visi likumu kopojuumi veidotu vienotu Likumu kopojuumu.

Lai par jebkuru jautājumu varētu ērti sameklēt nepieciešamos Vissavienības un republikāniskos aktus, abiem likumu kopojuumiem ir jābūt pietiekami identiskiem pēc savas formas. Tas tika panākts, izstrādājot savienoto republiku likumu kopojuumu shēmas un materiālu kārtošanas pamatprincipus, kas atbilda PSRS likumu kopojuuma shēmai

¹ Sk. XXV съезд КПСС и вопросы теории государства и права. -М., 1977, с.28

² Sk. Проблемы совершенствования советского законодательства. -М., 1977, с.28.

un pamatprincipiem. Tas, protams, nenozīmē, ka savienoto republiku likumu kopojumos negūs atspoguļojumu ipatnības, kas ir saistītas ar attiecīgās republikas vēsturi, ekonomisko attīstību, ģeogrāfisko izvietojumu un citiem faktoriem.

Daļu no šīm ipatnībām var atrast, salīdzinot kaut vai PSR likumu kopojuma un Latvijas PSR likumu kopojuma shēmas. PSRS likumu kopojuma shēma satur septiņas sadaļas, bet mūsu republikas likumu kopojums tikai piecas sadaļas. Abos likumu kopojumos ir sadaļas: "Likumdošana par sabiedrisko un valsts iekārtu", "Likumdošana par sociālo attīstību un kultūru. Pilsoņu sociālās un ekonomiskās tiesības", "Likumdošana par dabas resursu racionālu izmantošanu un aizsardzību", "Likumdošana par tautas saimniecību", "Likumdošana par tiesu un tiesiskās kārtības aizsardzību". Turpretim sadaļas "Likumdošana par starptautiskajām attiecībām un ārējiem ekonomiskajiem sakariem" un "Likumdošana par valsts aizsardzību un valsts robežu aizsardzību" ietilpst tikai PSRS likumu kopojuma shēmā, kas ir izskaidrojams ar to, ka šo attiecību regulēšana galvenokārt atrodas Vissavienības valsts orgānu kompetencē un republikāniskajā likumdošanā par šiem jautājumiem ir maz tiesību aktu. Savukārt tāda nodaļa kā "Sadzīves pakalpojumi" sadaļā "Likumdošana par tautas saimniecību" ir tikai republikāniskajā likumu kopojumā.

Likumu kopojuma sagatavošanas galvenais mērķis ir tuvināt likumdošanu plašām tautas masām, nostiprināt sociālistisko tiesību stabilitāti un autoritāti, tāpēc liela uzmanība tiek veltīta arī tā izdošanas tehniskajiem jautājumiem.

Atspoguļojot sabiedriskās attīstības vajadzības, mūsdienu likumdošanai ir dinamisks raksturs. Likumdošanas tālākas attīstības un pilnīgošanas rezultātā Likumu kopojums periodiski būs jāpapildina ar jauniem aktiem. Lai Likumu kopojums "nenovecotu" un būtu pastāvīgi spēkā esošs, tas tiks izdots sadalāmu burtnīcu veidā. Ja kādā

burtniņā ietilpstošajā norma¹ivajā aktā būs izdarīti grozījumi vai papildinājumi vai arī būs pieņemts jauns a. s., šo burtniņu varēs ērti apmainīt pret jaunu. Līdz ar to Likumu kopojums būs pasargāts no iespējas kļūt par "literāru pieminekli".

Lai atvieglotu Likumu kopojuma materiālu izmantošanu, katrai sadaļai un visam Likumu krājumam kopumā tiks pievienoti tajā ievietoto aktu hronologiskie saraksti, alfabētiskie un priekšmetiskie rādītāji, kā arī cits uzziņu aparāts.

Likumu kopojuma izdošana vēl vairāk nostiprinās socialistiskās sabiedrības tiesisko pamatu, veicinās tiesību propagandu, palīdzēs padomju pilsoņiem apgūt mūsu likumdošanu un kļūs par efektīvu līdzekli komunisma celtniecības uzdevumu risināšanā. Jau tagad mums ir pieņemti daudz labu likumu un par vissvarīgāko kļūst "to precīza un nelokāma realizācija", jo "jebkurš likums taču dzīvo tikai tad, kad to izpilda, - izpilda visi un visur"¹.

¹ PSKP XXVI kongresa materiāli. - R., 1981. 85. lpp.

BURŽUĀZISKĀS KONSTITŪCIJAS MONOPOLISTISKĀ KAPITĀLA
KALPĪBĀ

Marksisms-ļeņinisms māca, ka sabiedrībā iekārtas pamats, kas nosaka visas tās puses, ir ražošanas veids. Bet tas savukārt ir tieši atkarīgs no ražošanas attiecību tipa, kurš izpaužas vispirms īpašuma attiecībās uz ražošanas līdzekļiem. K.Markss nosauca īpašuma attiecības uz ražošanas līdzekļiem par "pašu dziļāko noslēpumu", visas sabiedriskās iekārtas pamatu.¹

Šim vispārmetodoloģiskam noteikumam ir sevišķi svarīga nozīme buržuāzisko konstitūciju būtības noskaidrošanā. Lieta tā, ka šajās konstitūcijās par buržuāzijas ekonomisko un politisko kundzību nav teikts ne vārds. Šeit vispār nav pieminētas šķiras un šķiru attiecības. Tā vietā buržuāziskajās konstitūcijās deklarēts, ka "suverenitāte pieder tautai" (Itālijas konstitūcijas 1.pants), "visa valsts vara nāk no tautas; tauta to realizē vēlšanu un nobalsošanas ceļā un ar speciālu likumdošanas, izpildvaras un tiesu orgānu starpniecību" (VFR Pamatlikuma 20.pants), "nacionālā suverenitāte pieder tautai, kas to realizē caur saviem pārstāvjiem un ar referendumu..nekāda tautas daļa, nekāda atsevišķa persona nevar piesavināties tās realizēšanu" (Francijas konstitūcijas 3.pants) u.tml.

Un tomēr buržuāziskās konstitūcijas nostiprina nevis tautas varu, bet gan buržuāzijas ekonomisko un politisko kundzību (tās diktatūru), jo atzīst un garantē šīs kundzības galveno nosacījumu - ražošanas līdzekļu kapitālistisko īpašumu (pēc K.Marksa izteikuma, tas "kapitālistam nozīmē tiesību piesavināties svešu, nesamaksātu darbu vai tā produktu.."²).

Attīstītajās kapitālistiskajās valstīs noteicošais ir monopolistiskais privātīpašums, kas cieši saistīts ar valsti.

Kādreiz, kad valdīja brīvā konkurence, buržuāziskās valsts iejaukšanās ekonomikā notika pamatā juridiskā ceļā. Pasludinot

¹
² См. Маркс К., Энгельс Ф. Соч., т.25, ч.II, с.354.
Маркс К.Капиталс. - Р., 1973, 1.сēj., 479.лpp.

konstitūcijās privātīpašumu par "evētu un neaizskaramu", valsts vara radīja likumdošanu, ar kuras palīdzību tā atbalstīja kapitālistisko uzkrāšanu un atražošanu, algotā darbaspēka ekspluatāciju. Pirmsmonopolistiskā stadijā valsts bija kaut kas līdzīgs "naktssargam", kas apsargāja kapitālistisko privātīpašumu.

Mūsdienās vienlaicīgi ar kapitālistiskās ražošanas sabiedrisko-košanos pastiprinās valsts iejaukšanās ekonomikā. Pēc otrā pasaules kara šī iejaukšanās kļuvusi tieša un pastāvīga, skarot kapitālistiskās ražošanas mehānismu kopumā. Aizsargājot kapitālistisko privātīpašumu, jaunākās buržuāziskās konstitūcijas šo īpašumu uzskata nevis kā dabisku tiesību, bet gan kā sabiedrības eksistencei nepieciešamu funkciju. Tāda veida noteikumi ietverti, piemēram, Itālijas un VFR konstitūcijās. Pamatojoties uz to, valsts tieši vai netieši finansē lielu daļu no aizrobežu investīcijām, pārvalda nacionalizētos uzņēmumus un bankas, atbalsta mazāk rentablas vai nerentablas darbības sfēras, dažādā veidā sekmē monopolistisko koncentrāciju, pārdala monopolistiskās buržuāzijas interesēs nacionālo ienākumu utt.¹

Daudzi buržuāzijas ideoloģijas un reformisma pārstāvji apgalvo, ka šādos apstākļos arī pats īpašums iegūst aizvien sabiedriskāku formu (līdz pat valsts, "nacionālā" sektora izveidošanai ekonomikā). Tomēr ne tuvu katra ražošanas sabiedriskošana, pat ja tā notiek nacionalizācijas ceļā, ir sociālistiska pēc savas būtības, rada sociālistisko ražošanas veidu. Mūsdienā apstākļos daudzās kapitālistiskās valstīs ražošanas sabiedriskošanas, nacionalizācijas procesi patiešām iegūst plašu attīstību. Bet visam tam nav nekā kopīga ar sociālistisko īpašumu, "sociālistisma elementiem", ja valsts vara joprojām paliek buržuāzijas rokās. Tas tikai nozīmē, ka kapitālists arvien vairāk iegūst valsts monopolistisko formu, bet tā būtība nemainās.

Tādēļ drošs kritērijs, kas ļauj kvalificēt nacionalizēto valsts sektoru kā sociālistisku vai nesociālistisku, ir politiskās varas būtība, pašas valsts būtība, kas juridiski uzstājas kā ražošanas līdzekļu īpašnieks.

¹ См. Ленинское учение об империализме и особенности современного этапа общего кризиса капитализма. — Прага, 1976, с. 40

Milzīga ekonomiskā potenciāla koncentrēšanās nedaudzu personu rokās (bēdīgi slavenās "divsimts", "trīssimts", "četrsimts" u. tml. ģimenes) noved pie tā, ka arī politiskā vara nonāk monopolistiskā kapitāla rokās, jo valstij ir tikai relatīva patstāvība attiecībā pret ekonomiski valdošo šķiru.

Monopolu politiskās varas mehānisms - tā ir neformāla sistēma, tā nesakrīt ar varas sistēmu, ko nostiprina buržuāziskās konstitūcijas, jo monopolistiskais kapitāls nevar juridiski nostiprināt savu politisko kundzību, kā to darīja, piemēram, muižniecība feodālajā valstī un rūpniecības buržuāzija cenzu valstī. No formāli juridiskā viedokļa monopolistam nav ne publiskas varas, kāda bija feodālim, ne arī izņēmuma tiesību vēlēties un tikt ievēlētam, kāda bija buržuam cenzu valstī. Monopulu politiskai varai tādēļ ir nevis juridisks, konstitucionāls, bet gan faktiskis raksturs, tā lielā mērā ir anonīma.¹

Līdzekļi un paņēmieni, ar kādiem monopolistiskais kapitāls realizē savu politisko varu, ir visai dažādi. Atzīmēsim tikai dažus no tiem.

Monopulu varas mehānisma svarīgs komponents ir buržuāziskās politiskās partijas. Jautājums par politisko partiju vietu un lomu valstī ir viens no tiem, kuriem buržuāziskās konstitūcijas veltī vismazāk uzmanības (piemēram, ASV konstitūcijā nav nevienas normas, VFR un Francijas konstitūcijās ir tikai daži vispārēja rakstura noteikumi par partijām). Bet, neskatoties uz to, buržuāziskās partijas, kuras finansē monopolistiskais kapitāls, veic vismaz divas svarīgas funkcijas: ideoloģiski ietekmē masas, lai panāktu savu pārstāvju ievēlēšanu pārstāvības orgānos; ar šo pārstāvju starpniecību vada attiecīgo orgānu (parlamenta, valdības, administratīvo orgānu u.c.) darbību monopoliem vēlamā virzienā.

Monopulu diktatūras sistēmā svarīga vieta ierādīta arī citām nevalstiskām organizācijām: uzņēmēju apvienībām un savienībām (literatūrā tās tiek sauktas par "monopulu štābiem"), politiski teroristiskām organizācijām, "dzeltenām" arodbiedrībām, baznīcai.

¹ Политические системы современности /очерки/.
-М., 1978, с.150

Prētēji buržuāzisko konstitūciju deklarācijām par varas tautisko raksturu buržuāziskajās valstīs vērojama valsts aparāta saaugšana ar monopolistisko kapitālu, pirmā pakļaušana pēdējam. Raksturojot valsts aparātu kā kapitāla drošu balstu, V.I. Ļeņins rakstīja: "...Ikviena birokrātija gan pēc savas vēsturiskās izcelšanās, gan pēc savām pašreizējām saknēm, gan pēc sava uzdevuma ir tīri un pi'nīgi buržuāzisks institūts..."¹

Pēc fašisma sagraves otrā pasaules karā attīstītajās kapitālistiskajās valstīs pārsvaru guvis buržuāziski demokrātiskais politiskais režīms. Šī režīma apstākļos konstitūcija un likumi pasludina buržuāziski demokrātiskās tiesības un brīvības, kuras daļēji var tikt arī realizētas; valstī atļauta ne tikai valdības, bet arī opozīcijas partiju darbība; pastāv legāla, kaut arī ierobežota, strādnieku šķiras un tās revolucionāro partiju iespēja cīnīties pret buržuāzijas diktatūru; galvenie valsts varas orgāni parasti ir vēlēti, pie kam vēlēšanās iespējams piedalīties darbaļaužu lielākajai daļai.

Tomēr sakarā ar valsts monopolistiskā kapitālisma attīstību pastāv tendence sašaurināt, pat likvidēt šos buržuāziskās demokrātijas elementus. "Jaunās ekonomikas, monopolistiskā kapitālisma (imperiālisms ir monopolistiskais kapitālisms) politiskā virsbūve ir pagrieziena no demokrātijas uz politisko reakciju. Brīvai konkurencei atbilst demokrātija. Monopolam atbilst politiskā reakcija. ..Tiklab ārpolitikā, kā arī iekšpolitikā imperiālisms vienādi tiecas pārkāpt demokrātiju, tiecas uz reakciju. Šajā nozīmē nav apstrīdams, ka imperiālisms ir demokrātijas vispār, visas demokrātijas.. "noliegums"..."²

Ja pastāvēt šai tendencei, visās attīstītās kapitālisma valstīs tomēr saglabājas (ar zināmām deformācijām) buržuāziski demokrātiskais režīms un buržuāziski demokrātiskās konstitūcijas, tad tikai tādēļ, ka monopolistiskā kapitāla reakcionāro tendenci spējusi neitralizēt proletariāta un tā sabiedroto kopīgā cīņa.

¹ Ļeņins V.I. Narodņicisma ekonomiskais saturs un tā kritika Struves kga grāmatā. - Raksti, 1.sēj., 377.lpp.

² Ļeņins V.I. Par marksisma kerikatūru un par "imperiālistisko ekonomismu". - Raksti, 23.sēj., 30.-31.lpp.

T. Rubene

jaunākā zinātniskā līdzstrādniece

A. Kuzņecovs

jaunākais zinātniskais līdzstrādnieks

LITERATŪRA PAR KONSTITUCIONĀLĀS
LIKUMDOŠANAS JAUTĀJUMIEM

Plaši izvēršies zinātniski pētnieciskais darbs par konstitucionālās likumdošanas jautājumiem sakarā ar PSRS un savienoto republiku konstitūciju izstrādāšanu un pieņemšanu. Tā, žurnāls "Sovetskoje gosudarstvo i pravo" tikai 1978. gadā vien publicēja vairāk nekā 20 rakstus, veltīti konstitucionālajai problemātikai. Tiem sekoja monogrāfijas. No tām jāmin kolektīvie darbi "Mūsu dzīves pamatlikums"¹ un "Attīstīta sociālisma konstitūcija"².

Līdztekus jaunās konstitucionālās likumdošanas popularizācijai, zinātniskajiem komentāriem, tās svarīgāko tēžu izskaidrojumam šajos darbos iztirzāti arī teorētiski jautājumi par konstitūcijas jēdzienu un būtību, par politisko un ekonomisko sistēmu, par sociālistiskās demokrātijas attīstības ceļiem, par PSKP vadošo lomu, par padomju lomas palielināšanos, par Padomju valsts sociālās politikas pamatiem, par personas tiesisko stāvokli sabiedrībā u.c.

Tā, piemēram, PSRS ZA Valsts un tiesību institūta zinātnieku kolektīvajā darbā "Padomju valsts attīstīta sociālistiskās sabiedrības apstākļos"³ apgaismoti jautājumi, kas saistīti ar visas tautas valsts kā tautas politiskās organizācijas sociālo raksturu, analizēti galvenie valsts institūti, parādīts, kā mainās valsts funkcijas attīstītas

¹ Основной закон нашей жизни. - М., 1978.

² Attīstīta sociālisma Konstitūcija. - R., 1978.

³ Советское государство в условиях развитого социалистического общества. - М., 1978.

sociālistiskās sabiedrības apstākļos.

Vienlaikus autori uzsver, ka valsts ietekme uz sabiedriskajiem procesiem kļūst arvien efektīvāka. Tā, piemēram, bagātinās ierastās sociālās metodes (pārliecināšana, audzināšana, organizēšana un stimulēšana). Pastiprinās to metožu nozīme, kuras regulē un stimulē organizāciju un iestāžu saimniecisko un cita veida darbību¹.

Redzamu vietu darbā ieņem tēzes par sociālistiskās valsts un valsts institūtu evolūciju. Darbā īpaši akcentēts secinājums, ka tiesības ir svarīgs valstiskās darbības līdzeklis. Visas tautas valsts pilnveido sabiedrisko attiecību tiesisko regulēšanu, izmantojot to sarežģītu sociālpolitisko un citu uzdevumu risināšanai.

Konstitūcijas teorētisko problēmu risināšanā svarīga nozīme bija Vissavienības zinātniskās koordinācijas konferencei, kas notika Maskavā 1978.gadā. Tās referāti publicēti krājumā "PSRS Konstitūcija un valststiesību zinātnes un tiesību teorijas tālāka attīstība"². Konferencē dalībnieki daudz uzmanības veltīja padomju valststiesību zinātnes tēžu analīzei. J.Tihomirovs, piemēram, definēja attīstītas sociālistiskās sabiedrības politisko sistēmu kā tautas politiskās varas mehānismu, kā sabiedrības un valsts lietu pārvaldes sistēmu³.

Pēc G.Manova domām sociālisma politiskā sistēma ietver sevī ne tikai valsti, bet arī organizācijas un funkcionēšanas principus, normatīvos regulatorus (politiskās un tiesību normas, tradīcijas), politisko kultūru un politisko apziņu, kā arī komunikatīvos sakarus⁴.

Aplūkojot tiesību teorijas attīstības problēmas, runātāji norādīja, ka jauno padomju konstitūciju pieņemšana

1 Советское государство в условиях развитого социалистического общества. -М., 1978.

2 Конституция СССР и дальнейшее развитие государственного управления и теории права. -М., 1979.

3 Turpat, 26.lpp.

4 Turpat, 62.lpp.

uzliek juridiskajai zinātnēi pienākumu izstrādāt jaunas tiesību teorijas juridiskās koncepcijas, kategorijas un jēdzienus.

Augstākminētās Vissavienības zinātniskās konferences materiāli apkopoti vēl vienā referātu krājumā - "PSRS Konstitūcija un personas tiesiskais stāvoklis"¹. Te atrodama pilsoņu tiesiskā statusa analīze. Valststiesību zinātnieki norāda, ka līdz ar PSRS Konstitūcijas pieņemšanu 1977. gadā svarīgāks kļuvis uzdevums padziļināti pētīt pilsoņu tiesiskā stāvokļa problēmas, jo pilsoņu tiesību un brīvību sistēma vienotībā ar viņu pienākumiem ir nozīmīgs sociālistiskās demokrātijas aspekts. Sabiedrības, valsts, dažādu sociālo grupu un personu interešu harmo- niska saskaņošana attīstīta sociālisma apstākļos prasa nostiprināt un pilnveidot sabiedrības struktūru, kurā katram posmam jāfunkcionē atbilstoši savai reālajai lomai².

Daudzas svarīgas konstitucionālās likumdošanas problēmas ir analizētas rakstos, kas publicēti žurnālā "Sovetskoje gosudarstvo i pravo". Tā, V. Ševcovs rakstā "Sabiedriskā iekārta un padomju sabiedrības politiskā sistēma"³ izvirza jautājumu par nepieciešamību izstrādāt sociālistisko sabiedrisko attiecību pilnveidošanas teorētiskās problēmas. Autors izanalizē divas jautājumu grupas: sabiedriskās dzīves sociālekonomiskās un politiskās sfēras attiecības, kā arī padomju sabiedrības sociālās un šķiru struktūras un politiskās organizācijas savstarpējo sakarību un sabiedriskās iekārtas un padomju sabiedrības politiskās sistēmas savstarpējās iedarbības mehānismu.

¹ Конституция СССР и дальнейшее развитие государственного управления и теории права. - М., 1979, с. 66.

² Turpat, 74. lpp.

³ Шевцов В. С. Общественный строй и политическая система советского общества. - Советское государство и право, 1977, № 8, с. 21-29.

Rakstā "Dažas Padomju savienotās valsts teorijas problēmas" šis pats autors izsaka savas domas par nacionālajām attiecībās sociālistiskā valstī, par savienības un nacionālā valstiskuma attiecībām, par nacionālā valstiskuma formām un savienotās republikas nacionālo suverenitāti¹. Nacionālās attiecības, pēc viņa domām, joprojām paliek tā realitāte, kura nemitīgi attīstās, ar kuru saistīta arvien jauna problēmu un uzdevumu rašanās valsts celtniecības jomā.

G. Šahnazarova rakstā "Par dažām sociālisma politiskās sistēmas attīstības tendencēm"² analizēti padomju valsts un politiskās sistēmas attīstības pamatvirzieni pašreizējā sociālistiskās sabiedrības attīstības posmā. Šo virzienu skaitā autors min valsts varas orgānu lomas palielināšanos visās dzīves jomās.

Otrs politiskās sistēmas attīstības virziens, kā turpina G. Šahnazarovs, ir sabiedrisko organizāciju iespēju paplašināšanās un to aktivitātes pieaugums. No vienas puses, tās dara zināmu saviem biedriem, izskaidro un propagandē partijas politiku, organizē viņus komunisma celtniecības uzdevumu izpildei, bet, no otras puses, akumulē un formulē attiecīgo darbaļaužu grupu specifiskās vajadzības, cenšas panākt, lai šīs vajadzības tiktu apmierinātas gan atsevišķos uzņēmumos un iestādēs, gan arī visas valsts mērogā.

G. Šahnazarovs uzsver vairākus jaunus momentus attieksmē pret konstitucionālās regulēšanas uzdevumiem. Pēc viņa ieskatiem īpašu vērību pelna tas, ka padomju konstitūcijās iekļautas programmatiskas preambulas. Motīvi ir skaidri:

¹ Шенцов В. С. Некоторые проблемы теории Советского союзного государства. - Советское государство и право, 1978, №4, с. 25-35.

² Шахназаров Г. Х. О некоторых тенденциях развития политической системы социализма. Советское государство и право, 1978, №1, с. 3-13.

sociālistiskā sabiedrība ir struktūra, kas ātri un dinamiski attīstās; lai pavērtu plašas iespējas šādei attīstībai, konstitūcijai pēc iespējas jāparedz varbūtējo pārmaiņu virzieni. Autors uzsver, ka ne mazāk svarīgi ir noteikt mērķus, pēc kuriem tiecas sabiedrība, lai dotu drošu orientieri tās attīstībai un paderītu neiespējamu novirzi no partijas un valsts izraudzītā un valsts apstiprinātā ceļa.

Valsts varas orgānu lomas palielināšanās jautājumam veltīts A.Lukjanova raksts "Padomju Konstitūcija un varas pārstāvības orgānu funkciju attīstība"¹, kurā raksturotas padomju pamatfunkcijas, kas nostiprinātas jaunajā PSRS Konstitūcijā un savienoto republiku konstitūcijās. Autors uzskata, ka padomju darba priekšplānā izvirzās funkcija - apvienot tautas masas un maksimāli pilnīgi pārstāvēt pilsoņu kopējās intereses, plaši iesaistīt viņus valsts lietu pārvaldīšanā, nodrošināt kompleksu ekonomisko un sociālo attīstību attiecīgajā teritorijā. Rakstā ne tikai atklātas pārstāvības orgānu pamatfunkcijas, bet arī norādīts, kādās galvenajās formās tās īstenojas.

Jautājumu par politiskās sistēmas konstitucionālo pamatu aplūko J.Stepanovs rakstā "Politiskās sistēmas konstitucionālie pamati"².

Konstitūcijas problēmām veltītajos darbos redzamu vietu ieņem jautājumi par personas lomu sociālistiskajā sabiedrībā, par valsts un personas savstarpējo attiecību konstitucionālajiem principiem, par personu tiesību, pienākumu un atbildības vienotību. Šiem jautājumiem veltīti piemēram, V.Patjuļina raksts "Valsts un persona: konstitucionālie principi"³, A.Šitikova raksts "Reālas tiesības, drošas

¹ Лукьянов А.И. Советская Конституция в развитие функций представительных органов власти. - Советское государство и право, 1977, №11, с.52-60.

² Степанов И.М. Конституционные основы политической системы. - Советское государство и право, 1977, №9, с.33-37.

³ Патилин В.А. Государство и личность: Конституционные принципы. - Советское государство и право, 1978, №5, с.3-II.

garantijas"¹ u.c. Šie autori uzskata, ka valsts un personas savstarpējo attiecību svarīgākais princips attīstītā sociālismā ir pilsoņu tiesību un brīvību pilnība, t.i., plašu sociālekonomisko, politisko un personisko tiesību piešķiršana padomju pilsoņiem, to konsekventa paplašināšana un materiālo, politisko, juridisko garantiju nostiprināšanās.

Vairāki žurnāla "Sovetskoje gosudarstvo i pravo" raksti ve'tīti sociālistiskās Konstitūcijas teorijas problēmām. Lielu interesi izraisa, piemēram, J.Tihomirova raksts "Sociālistiskās Konstitūcijas teorijas problēmas"². Autors parāda, kāda loma ir Konstitūcijai kā sociālā progresa faktoram un, analizējot to kā svarīgāko politiski juridisko dokumentu, atklāj Konstitūcijas nozīmi tālākajā likumdošanas pilnveidošanā un padomju tiesību attīstībā.

Rakstā dots konstitucionālo normu un to īpatnību vispārīgs raksturojums. Autors klasificē konstitucionālās normas sekojoši: tieši regulējoša rakstura normas; vispārregulējoša rakstura normas, kas prasa izdot konkretizējošus aktus; normas-principi, kas nosaka valsts un sabiedrisko organizāciju darbības pastāvīgās līnijas normatīvā rakstura dēļ; normas-mērķi, kuru orientējošais raksturs pirmām kārtām izpaužas savdalīgajos valsts sociālajos pieņēmumos pret sabiedrību.

Konstitūcijas normu klasifikācija atvieglo to darbības mehānisma pareizu izpratni. Dažādas Konstitūcijas tēzes prasa atšķirīgus to realizācijas un aizsardzības pasākumus. Tādējādi J.Tihomirovs izvirza jautājumu par konstitucionālo normu darbības mehānismu, kura izpēte mūsu dienas ieguvusi aktuālu nozīmi.

¹ Шитиков А.П. Реальные права, надежные гарантии. - Советское государство и право, 1978, №3, с.3-12.

² Тихомиров Ю.А. Проблемы теории социалистической Конституции. - Советское государство и право, 1978, №2, с.3-11.

Šim jautājumam veltīti arī S.Zivs raksts "PSRS Konstitūcija padomju likumdošanas sistēmā"¹ un S.Poļeņinas raksts "Padomju likumdošanas sistēmas konstitucionālie pamati"².

J.Tihomirovs un S.Poļeņina uzskata, ka vispārīgās likumdošanas koncepcijas ietvaros nepieciešams izdalīt konstitucionālos likumus, kuru izdošanu tieši paredz PSRS Konstitūcijas teksts. Taču S.Zivs uzsver, ka norādījums PSRS Konstitūcijas tekstā uz noteiktu likumu pieņemšanas nepieciešamību nevar būt pamats īpašas "konstitucionālo" likumu kategorijas izdolišanai, jo tas sekmēs likumu mākslīgu gradāciju un lielākas nozīmes piešķiršanu "konstitucionālajiem" likumiem, nekā, teiksim, likumdošanas pamatiem svarīgākajās tiesību nozarēs. Autors uzskata, ka Konstitūcijas attīstība PSRS ir tipisks monokonstitucionālā akta sistēmas paraugs.

Mūsdienā apstākļos ārkārtīgi svarīgu nozīmi iegūst arī PSRS Konstitūcijas un savienoto un autonomo republiku konstitūciju attiecību mehānisma analīze. Šim jautājumam veltīts M.Piskotina un K.Šeremeta raksts "PSRS Savienības Konstitūcijas un savienoto republiku konstitūciju attiecības"³, daļēji tas skarts arī jau aplūkotajā J.Tihomirova rakstā "Socialistiskās konstitūcijas teorijas problēmas". Autori apskata konstitūcijas tēžu raksturu, to konkretizācijas robežas, kā arī sabiedrisko attiecību patstāvīgās reglamentācijas robežas savienoto un autonomo republiku konstitūciju ietvaros. 1936.gada Konstitūcijā, teikts šajos rakstos, bija noteikts, ka savienotās republikas konstitūcija ir pilnīgi saskaņota ar Savienības Konstitūciju, bet

¹ Зивс С.Л. Конституция СССР в системе советского законодательства. - Советское государство и право, 1978, №6, с.11-17.

² Поленина С.В. Конституционные основы системы советского законодательства. - Советское государство и право, 1978, с.12-20.

³ Пискотин М.И., Шеремет К.Ф. Соотношение Конституции Союза ССР и конституций союзных республик. - Советское государство и право, 1978, №10, с.11-21.

jaunā PSRS Konstitūcija paredz republiku konstitūciju atbilstību PSRS Konstitūcijai. Republikām pavērtas jaunac iespējas radoši iemiesot savās konstitūcijās Savienības Pamatlikuma tēzes. Turklāt republiku konstitūciju normas ievērotas republiku īpatnības.

1979.gadā līdztekus pētījumiem par Konstitūciju, kas bija publicēti periodika, nāca klajā arī monogrāfijas. Minēsim dažas no tām: V.Kudrjavceva, I.Azovkina, S.Keļinas un c.tu redakcijā izdotā monogrāfija "Attīstīta sociālais Konstitūcija"¹. Šis darbs ir mācību līdzeklis tiem, kuri studē PSRS Konstitūciju. Grāmatā sniegti svarīgākie dati par jauno PSRS Konstitūciju, parādīta tās vēsturiskā loma un galvenais saturs. Parādīta Pamatlikuma nozīme padomju cilvēka dzīvē, valsts orgānu un sabiedrisko organizāciju darbībā.

Citā darbā - "Visas tautas valsts Konstitūcija"² - izskatīti visas tautas valsts konstitucionālie principi, padomju sabiedrības politiskā sistēma, tautas deputātu padomju izveidošanas un darbības demokrātiskie principi, PSRS ekonomiskais un sociālais pamats, padomju daudznacionālās valsts nacionāli valstiskā iekārta.

Liela uzmanību autori veltījuši tādu problēmu analīzei kā personas tiesiskais statuss, likumdošanas sistēmas tālāka pilnveidošana, padomju ārpolitikas konstitucionālie principi. Autori parāda jaunās Padomju Konstitūcijas starptautisko nozīmi. Viņi argumentēti atmasko buržuāzisko "kritiķu" mēģinājumus izkropļot 1977.gada PSRS Konstitūcijas jēgu un nozīmi.

No pēdējā laikā iznākušajiem darbiem, kas veltīti PSRS Konstitūcijas problēmām atzīmējamās brošūras no sērijas

Конституция развитого социализма /Под редакцией Кудрявцеве В.Н., Азовкина И.А., Келиной С.Г. и др. -М., 1979, с.272.

Конституция общенародного государства /Под редакцией Пльвичева Л.П. и Керимова Д.А. -М., 1979, с.360.

"Pārrunas par Konstitūciju". Tajā publicēti: V. Masļennikova "PSRS pilsoņu konstitucionālās tiesības un pienākumi"¹, M. Šafira "Nesagraujamā vienība"², V. Koročkina "PSRS ekonomiskās sistēmas pamats"³ u.c. Šajās brošūrās populāri izklāstīti 1977.gada PSRS Konstitūcijas realizēšanas aspekti.

1980.gada sākumā sērijā "Sociāliams: pieredze, problēmas, perspektīvas" nākusi klajā kolektīva monogrāfija N. Vitruka un citu redakcijā - "Personas konstitucionālais statuss PSR Savienībā"⁴. Tajā izklāstītas padomju pilsoņu pamattiesību, pamatbrīvību un pamatpienākumu, ko reglamentē jaunā PSRS Konstitūcija, teorētiskas un praktiskas problēmas. Īpašu uzmanību autori veltī Konstitūcijā fiksēto tiesību un pienākumu sociālajam saturam, juridiskajiem aspektiem, klasifikācijai. Kā juridiskajā, tā arī sociāli politiskajā aspektā tiek skarta problēma, kā PSRS pilsoņu konstitucionālās tiesības atbilst starptautiskajiem cilvēktiesību aktiem.

No darbiem, kas izdoti mūsu republikā kopš 1977.gada PSRS Konstitūcijas pieņemšanas, pirmām kārtām jāmin V. Millera "Mūsu zemes Pamatlikums"⁵. Šajā darbā aplūkotas jaunās PSRS Konstitūcijas galvenās īpatnības, pamatota jaunās Konstitūcijas vēsturiskā nepieciešamība, dota īsa vēsturiska izziņa par padomju konstitūciju izveidošanu un attīstību Latvijā, tai skaitā par 1919.gada Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas Konstitūciju un 1940.gada Latvijas PSR Konstitūciju.

Citā darbā - "Padomju zemes Konstitūcija"⁶ V. Millers

1 Масленников В. Конституционные права и обязанности граждан СССР. -М., 1979, с.128.

2 Шафир М. Союз нерушимый. -М., 1979, с.144.

3 Корочкин В. Основа экономической системы СССР. -М., 1979, с.14.

4 Конституционный статус личности в СССР/ Под редакцией Витрука Н.В., Масленникова В.А., Топорнина Б.М. -М., 1980.

5 Millers V. Padomju zemes Pamatlikums. -R., 1978.

6 Millers V. Padomju zemes Konstitūcija. -R., 1978.

aplūko padomju konstitūciju izveidošanu un attīstību. Viņš atklāj 1977.gada PSRS Konstitūcijas un 1978.gada Latvijas PSR Konstitūcijas visas tautas raksturu un dziļo demokrātismu. Autors salīdzina šīs konstitūcijas ar buržuāzisko valstu konstitūcijām.

Šis darbs ietilpst izdevniecības "Liesma" sērijā "Mūsu dzīves Pamatlikums".

1979.gadā izdevniecība "Liesma" šajā sērijā laidusi klajā šādus darbus: G.Damberga, I.Morozovs "Konstitūcija un jaunatne"¹. Autori brošūrā risina aktuālu tēmu par jaunatnes vietu un lomu sabiedrībā, aplūkojot šo problēmu vēsturiski - sākot ar K.Marksa, F.Engelse un V.Ļeņina atzinumiem par jaunatni un beidzot ar Konstitūcijā fiksētajām tēzēm par jaunatni un to īstenošanu. Apskatīts arī darba jaunatnes stāvoklis kapitālisma zemēs un buržuāziskajā Latvijā.

E.Meļkisis darbā "Padomju sociālistiskā visas tautas valsts"² iztirzā padomju sociālistiskās visas tautas valsts izveidošanās un attīstības jautājumus, parāda tās būtību un jaunās funkcijas, kas fiksētas PSRS un Latvijas PSR jaunajā Konstitūcijā.

1980.gada šajā sērijā nācis klajā L.Birziņas darbs "Padomju vēlēšanu sistēma"³. Tajā populārā veidā izklāstīti padomju vēlēšanu tiesību demokrātiskie principi, kas fiksēti jaunajā PSRS Konstitūcijā, kā arī vēlēšanu organizēšana un norise.

Liela nozīme republikas jaunās konstitucionālās likumdošanas popularizācijā ir E.Meļkisa darbam "Par Latvijas PSR Konstitūciju"⁴. Grāmatā detalizēti izskaidrotas mūsu republikas Pamatlikuma visas nodaļas, parādīts, kā repub-

¹ Damberga G., Morozovs I. Konstitūcija un jaunatne.-R., 1979.

² Meļkisis E. Padomju sociālistiskā visas tautas valsts.-R., 1979.

³ Birziņa L. Padomju vēlēšanu sistēma.-R., 1980.

⁴ Meļkisis E. Par Latvijas PSR Konstitūciju.-R., 1980.

likas Konstitūcijas tēzes ieviešas mūsu dzīvē. Autors pārliecinoši pierāda, ka jaunās Konstitūcijas īstenošana ceļ kvalitatīvi jaunā līmenī visu valsts un saimniecisko darbību. Jaunā Konstitūcija kļuvusi par ietekmīgi līdzekli komunisma celtniecībā.

1919.gada Sociālistiskās Padomju Latvijas Konstitūcijas un 1940.gada Latvijas PSR Konstitūcijas attiecības ar 1978.gada Latvijas PSR Konstitūciju pētījusi E.Stumbina rakstos "Pirmā Latvijas Padomju Konstitūcija" un "Demokrātijas nostiprināšana 1940.gada Latvijas PSR Konstitūcijā"¹. Šie jautājumi padziļināti aplūkoti arī E.Stumbinas monogrāfijā "Demokrātijas nostiprināšana un attīstība Padomju Latvijas Konstitūcijā"². Šajā darbā autore pirmoreiz no teorētiskā un praktiskā aspekta pētījusi sociālistiskās demokrātijas nostiprināšanos un attīstību republikas padomju konstitucionālajā likumdošanā. Tāda pieeja pavērusi autorei plašas iespējas parādīt padomju valsts demokrātismu attīstībā, tā padziļināšanos un pilnveidošanos.

I.Bišera darbā "Jaunā PSRS Konstitūcija un padomju pilsoņu personības uzplaukums"³ parādīts, ka jaunās Konstitūcijas normas sekmē PSRS pilsoņu personības attīstību, viņu tiesiskā stāvokļa pilnveidošanos. Īpaši uzsvērtas pilsoņu pamattiesību un brīvību garantijas.

Dažādiem 1977.gada PSRS Konstitūcijas un 1978.gada Latvijas PSR Konstitūcijas teorētiskajiem aspektiem veltīti raksti arī republikas žurnālos un laikrakstos.

¹ Известия АН ЛатвССР, 1978, №8.

² Стумбина Э.Я. Закрепление и развитие демократии в Конституциях Советской Латвии. -Р., 1980.

³ Бишер И.О. Новая Конституция и расцвет личности советских граждан. -Р., 1978.

Pat visīsākā PSRS Konstitūcijai un republiku konstitūcijām veltītās literatūras analīze liecina, ka jautājumi, kas radušies zinātniekiem, kuri pētī ar valsts Pamatlikumu saistītās problēmas, ir un būs ļoti aktuāli tuvākajā laika periodā. 1977.gada Konstitūcija ne tikai izvirza perspektīvu programmu likumdošanas pilnveidošanai, bet ir arī pamats valststiesību zinātnieku zinātniskās darbības izvēršanai.

S a t u r a r ā d i t ā j s

KONSTITUCIONĀLIE JAUTĀJUMI "PADOMJU TIESĪBU" KURSĀ

1. Millers V. Jaunās padomju Konstitūcijas vēsturiskā nepieciešamība 5.lpp.
2. Storoženko G. PSKP vadošās lomas koncepcijas nostiprināšana padomju Konstitūcijā 17.lpp.
3. Meļķisis E. Visas tautas valsts politiskās koncepcijas nostiprinājums Latvijas PSR Konstitūcijā 34.lpp.
4. Škapare B. Latvijas PSR Konstitūcija par Tautas deputātu padomēm 43.lpp.
5. Gulpe A. Sabiedriskās organizācijas - padomju sabiedrības politiskās sistēmas svarīga sastāvdaļa 60.lpp.
6. Meļķisis E., Miķelsons A. Darba kolektīvs kā padomju sabiedrības politiskās sistēmas sastāvdaļa 76.lpp.
7. Stumbina Ē. Latvijas PSR Konstitūcija par pilsoņa tiesisko stāvokli 86.lpp.
8. Kairovs V., Zintare P. Vēlētāju norādījumi - svarīgs Latvijas PSR Konstitūcijas institūts 104.lpp.
9. Bišers I. Latvijas PSR pārvaldes orgānu sistēma saskaņā ar 1978.gada Konstitūciju.....112.lpp.
10. Ušacka A. Latvijas PSR rūpniecības pārvaldes konstitucionālie pamati127.lpp.
11. Galilejevs G. Latvijas PSR Tiesas un prokuratūras organizācijas konstitucionālie principi137.lpp.
12. Plotnieks A. Padomju Konstitūcija un daži vispārteorētiskās tiesiskās domas attīstības jautājumi149.lpp.

13. Jelagins J. Konstitucionālo normu realizācija
Padomju valsts likumkrājuma sagatavošanas
gaitā 159.lpp.
14. Cielava V. Buržuāziskās konstitūcijas monopo-
listiskā kapitālisma kalpībā 169.lpp.
15. Rubene T., Kuzņecovs A. Literatūra par konsti-
tucionālās likumdošanas jautājumiem 173.lpp.

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ВОПРОСЫ В КУРСЕ
"СОВЕТСКОЕ ПРАВО"

Межведомственный сборник научных трудов

Под ред. Э.Мелькиса

Латвийский государственный университет им. П.Стучки
Рига 1981

На латышском языке

KONSTITUCIONĀLIE JAUTĀJUMI "PADOMJU TIESĪBU"
KURSĀ

Starpresoru zinātnisko rakstu krājums

Prof. E.Melķisa redakcijā

Redaktore D.Markusa
Tehniskā redaktore D.Mašina
Korektore I.Balode

Parakstīts iespiešanai 25.11.1981. JT 11312. Papīra formāts
60x84/16. Papīrs Nr.1. 12,0 fiz.iespiedl.11,2 uzsk.iespiedl.
9,0 uzsk.izdevn.1. Metiens 500 eks. Pasūt.Nr.2155.Maknā 57 k.

P.Stučkas Latvijas Valsts universitāte
Rīga 226098, Raiņa bulv.19
Iespiesta ar rotaprintu P.Stučkas LVU
Rīga 226050, Veidenbauma ielā 5